

ΤΕΙ Κρήτης
Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης

Βάσσης Νικόλαος

Διπλωματική Εργασία:

*Η πορεία του Ελληνικού
τραπεζικού κλάδου: 2000-2017*

Υπεύθυνος Καθηγητής: Φλώρος Χρήστος

Ιούνιος 2019

Περίληψη

Το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, αντιμετώπισε κατά την τελευταία δεκαετία σημαντικά προβλήματα, ως αποτέλεσμα της πρόσφατης παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Παρόλα αυτά, είναι γεγονός ότι οι ελληνικές τράπεζες ακολούθησαν σημαντική αναπτυξιακή πορεία πριν το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Η παρούσα εργασία στοχεύει στην αποτύπωση της πορείας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες με τη χρήση εργαλείων ανάλυσης αριθμοδεικτών και του βαθμού επίδρασης της οικονομικής κρίσης στα αποτελέσματα των τραπεζών. Από την εμπειρική μελέτη που επιχειρήθηκε με βάση τις οικονομικές καταστάσεις των τεσσάρων ελληνικών συστημικών τραπεζών την 12ετία 2004-2015, προέκυψε ότι η επίδραση της κρίσης στη ρευστότητα, την πιστοληπτική ικανότητα, την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των τραπεζών είναι καθολική, με τις ελληνικές τράπεζες να έχουν περιστείλει σε σημαντικό βαθμό τη φερεγγυότητα τους απέναντι στους καταθέτες και τους δανειστές, αλλά και την επενδυτική τους αίγλη.

Λέξεις κλειδιά: Ελληνικές τράπεζες, αριθμοδείκτες, οικονομική κρίση

Abstract

The Greek financial system has encountered major problems over the last decade as a result of the recent global financial crisis. Nevertheless, it is true that Greek banks have followed a significant development path before that time. This thesis aims to illustrate the course of the Greek banking system in the last two decades by using ratio analysis tools and also measuring the impact that derived from the financial crisis on the results of the banks. The empirical study that was attempted based on the financial statements of the four Greek systemic banks in the 12-year period 2004-2015, it appeared that the impact of the crisis on the liquidity, creditworthiness, efficiency and profitability of banks is universal with the Greek banks having greatly restricted their solvency towards depositors and lenders and their investment splendor.

Key words: Greek banks, ratio analysis, economic crisis

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	5
Κεφάλαιο 1	10
Σύγχρονη τραπεζική λειτουργία και τραπεζικοί κίνδυνοι.....	10
1.1 Ο ρόλος των σύγχρονων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων	10
1.2 Η έννοια της χρηματοπιστωτικής λειτουργίας.....	12
1.3 Τραπεζική λειτουργία και κίνδυνοι.....	14
1.3.1 Εννοιολογική προσέγγιση	14
1.3.2 Μη χρηματοοικονομικοί κίνδυνοι	14
1.3.3 Χρηματοοικονομικοί κίνδυνοι	15
1.3.4 Συστημικός και συστηματικός κίνδυνος.....	16
Κεφάλαιο 2	19
Παγκόσμια οικονομία και οικονομική κρίση	19
2.1 Η ιστορική εξέλιξη των οικονομικών κρίσεων	19
2.2 Τα αίτια της κρίσης.....	20
2.3 Οι επιπτώσεις της κρίσης	22
Κεφάλαιο 3	23
Η κρίση του 2008 και ο ρόλος των συνθήκων του ρυθμιστικού πλαισίου των τράπεζων	23
3.1 Χρηματοπιστωτική κρίση και Βασιλεία II	23
3.2 Χρηματοπιστωτική κρίση και Βασιλεία III	25
Κεφάλαιο 4	28
Το χρονικό της ελληνικής κρίσης.....	28
Κεφάλαιο 5	34
Κρίση και ελληνικό τραπεζικό σύστημα.....	34
5.1 Αποτύπωση της πορείας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.....	34
5.2 Οι επιδράσεις της κρίσης στο τραπεζικό σύστημα.....	36
Κεφάλαιο 6	38

Μεθοδολογία έρευνας.....	38
Κεφάλαιο 7	40
Αποτελέσματα έρευνας.....	40
Συμπεράσματα	63
Βιβλιογραφία.....	66

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1: Ιστορική αναδρομή οικονομικών κρίσεων	20
Πίνακας 2: Μερίδιο Αγοράς των 4 ^{ων} βασικών ανταγωνιστριών εμπορικών τραπεζών στην Ελλάδα	36
Πίνακας 3: Ρυθμός μεγέθυνσης ενεργητικού (%) ανά τράπεζα (2004-2015)	42
Πίνακας 4: Μέσος ρυθμός μεγέθυνσης ενεργητικού (%)	43
Πίνακας 5: Ρυθμός μεγέθυνσης πιστωτικού χαρτοφυλακίου (%) ανά τράπεζα (2004-2015)	44
Πίνακας 6: Μέσος ρυθμός μεγέθυνσης πιστωτικού χαρτοφυλακίου (%).....	44
Πίνακας 7: Ρυθμός μεγέθυνσης καταθέσεων (%) ανά τράπεζα (2004-2015).....	45
Πίνακας 8: Μέσος ρυθμός μεγέθυνσης καταθέσεων (%).....	45
Πίνακας 9: Δείκτης κόστους προς έσοδα ανά τράπεζα (2004-2015)	46
Πίνακας 10: Μέσος δείκτης κόστους προς έσοδα.....	46
Πίνακας 11: Δείκτης καθαρού επιτοκιακού περιθωρίου ανά τράπεζα (2004-2015).....	47
Πίνακας 12: Μέσος δείκτης καθαρού επιτοκιακού περιθωρίου	47
Πίνακας 13: Κέρδη προ φόρων ανά τράπεζα (2004-2015).....	48
Πίνακας 14: Μέσα κέρδη προ φόρων.....	48
Πίνακας 15: Δείκτης ROAA ανά τράπεζα (2004-2015).....	49
Πίνακας 16: Μέσος δείκτης ROAA	49
Πίνακας 17: Δείκτης ROAE ανά τράπεζα (2004-2015)	50
Πίνακας 18: Μέσος δείκτης ROAE	51
Πίνακας 19: Δείκτης Tier I ανά τράπεζα (2004-2015).....	52
Πίνακας 20: Δείκτης συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας ανά τράπεζα (2004-2015).....	52
Πίνακας 21: Μέσος δείκτης Tier I	52
Πίνακας 22: Μέσος δείκτης συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας.....	53
Πίνακας 23: Δείκτης ιδίων κεφαλαίων προς σύνολο ενεργητικού ανά τράπεζα (2004-2015)	54
Πίνακας 24: Μέσος δείκτης ιδίων κεφαλαίων προς σύνολο ενεργητικού	54
Πίνακας 25: Συνολικός δείκτης ιδίων κεφαλαίων προς σύνολο ενεργητικού	54
Πίνακας 26: Δείκτης προβλέψεων δανειακών απωλειών προς ακαθάριστο δανεισμό ανά τράπεζα (2004-2015).....	55
Πίνακας 27: Μέσος δείκτης προβλέψεων δανειακών απωλειών προς ακαθάριστο δανεισμό	55
Πίνακας 28: Δείκτης απομειωμένων προς ακαθάριστα δάνεια ανά τράπεζα (2004-2015)	56
Πίνακας 29: Μέσος δείκτης απομειωμένων προς ακαθάριστα δάνεια	56
Πίνακας 30: Δείκτης απώλειας δανειακών αποθεμάτων προς απομειωμένα δάνεια ανά τράπεζα (2004-2015).....	57
Πίνακας 31: Μέσος δείκτης απώλειας δανειακών αποθεμάτων προς απομειωμένα δάνεια	58
Πίνακας 32: Δείκτης δανείων προς καταθέσεις ανά τράπεζα (2004-2015)	59
Πίνακας 33: Μέσος δείκτης δανείων προς καταθέσεις.....	59
Πίνακας 34: Δείκτης ρευστοποιήσιμων στοιχείων ενεργητικού προς καταθέσεις και βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση ανά τράπεζα (2004-2015).....	60

Πίνακας 35: Μέσος δείκτης ρευστοποιήσιμων στοιχεία ενεργητικού προς καταθέσεις και βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση.....	60
Πίνακας 36: Αριθμός καταστημάτων ανά τράπεζα (2004-2015)	61
Πίνακας 37: Αριθμός εργαζομένων ανά τράπεζα (2004-2015)	61
Πίνακας 38: Αριθμός ΑΤΜ ανά τράπεζα (2004-2015)	61

Κατάλογος γραφημάτων

Γράφημα 1: Τιμές κλεισίματος μετοχής της Alpha Bank (2000-2018)	40
Γράφημα 2: Τιμές της κλεισίματος μετοχής της ΕΤΕ (2000-2018)	41
Γράφημα 3: Τιμές κλεισίματος της μετοχής της Τράπεζας Πειραιώς (2000-2018)	41
Γράφημα 4: Τιμές κλεισίματος της μετοχής της Eurobank (2000-2018).....	42
Γράφημα 5: Συνολικός ρυθμός μεγέθυνσης ενεργητικού (%)	43
Γράφημα 6: Συνολικός ρυθμός μεγέθυνσης πιστωτικού χαρτοφυλακίου (%).....	44
Γράφημα 7: Συνολικός ρυθμός μεγέθυνσης καταθέσεων (%).....	45
Γράφημα 8: Συνολικός δείκτης κόστους προς έσοδα	46
Γράφημα 9: Συνολικός δείκτης κόστους καθαρού επιτοκιακού περιθωρίου	47
Γράφημα 10: Συνολικά κέρδη προ φόρων	49
Γράφημα 11: Συνολικός δείκτης ROAA	50
Γράφημα 12: Συνολικός δείκτης ROAE	51
Γράφημα 13: Συνολικός δείκτης Tier I	53
Γράφημα 14: Συνολικός δείκτης συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας.....	53
Γράφημα 15: Συνολικός δείκτης προβλέψεων δανειακών απωλειών προς ακαθάριστο δανεισμό	56
Γράφημα 16: Συνολικός δείκτης απομειωμένων προς ακαθάριστα δάνεια	57
Γράφημα 17: Συνολικός δείκτης απώλειας δανειακών αποθεμάτων προς απομειωμένα δάνεια	58
Γράφημα 18: Συνολικός δείκτης δανείων προς καταθέσεις	59
Γράφημα 19: Συνολικός δείκτης ρευστοποιήσιμων στοιχεία ενεργητικού προς καταθέσεις και βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση	61
Γράφημα 20: Δείκτης τραπεζικού κλάδου στο ΧΑΑ (2004-2015).....	62

Εισαγωγή

Η χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία αρχικά ξέσπασε στις Ηνωμένες Πολιτείες τον Αύγουστο του 2007 και επιδεινώθηκε ταχέως έως το φθινόπωρο του 2008 με την κατάρρευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers, εξελίχθηκε σε μια παγκόσμια οικονομική κρίση στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον των στενά συνδεδεμένων οικονομιών. Ο αντίκτυπος της κρίσης σε όλες τις οικονομίες του κόσμου και η επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών στις περισσότερες χώρες ήταν ραγδαία. Οι μεγάλες διεθνείς χρηματιστηριακές αγορές σημείωσαν πτώση, πολλά μεγάλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα κατέρρευσαν ή εξαγοραστήκαν και οι κυβερνήσεις ακόμη και πολλών αναπτυσσομένων ή ανεπτυγμένων κρατών χρειάστηκε να αναζητήσουν πακέτα οικονομικής στήριξης για να διασώσουν τα οικονομικά τους συστήματα.

Οι αρχικές έρευνες για τα βασικά αίτια της κρίσης των ΗΠΑ αποκάλυψαν την ύπαρξη χρηματοπιστωτικών προϊόντων και μέσων ιδιαίτερα περίπλοκων και συνεστραμμένων και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ανεπαρκούς παρακολούθησης και ρύθμισης των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Αυτοί οι παράγοντες σε περιστολή της εμπιστοσύνης στο σύνολο του οικονομικού συστήματος. Ωστόσο, το χρηματοπιστωτικό σύστημα βασίζεται στην εμπιστοσύνη, η οποία μόλις χάθηκε, ήταν πολύ δύσκολο να επανακτηθεί (Calluzzo & Dong, 2015).

Στην Ελλάδα, η περίοδος μετά την είσοδο στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) χαρακτηρίστηκε από ταχεία ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας που προκλήθηκε από την αύξηση του ατομικού εισοδήματος, την πιστωτική επέκταση και κυρίως τις επενδύσεις. Παρόλα αυτά αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τα έτη 2001-2007 και ενώ η εγχώρια οικονομία αναπτυσσόταν με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,2%, η διεθνής ανταγωνιστικότητα της χώρας μειώθηκε κατά 14%, κυρίως λόγω του αυξημένου κόστους εργασίας. Επιπλέον, ο πληθωρισμός ήταν υψηλός και μεγαλύτερος από το διπλάσιο του μέσου όρου της ευρωζώνης και το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε σε μη βιώσιμα επίπεδα σημειώνοντας αύξηση 183% σε ετήσιο μέσο όρο, σε σύγκριση με την προηγούμενη δεκαετία. Η προηγούμενη μακρά περίοδος έντονης ανάπτυξης οδήγησε στην απλοποιημένη πρόβλεψη ότι θα συνεχιστεί και τα επόμενα χρόνια. Το επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης που υπέβαλε ο υπουργός Οικονομικών της χώρας στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 30.1.2009 προέβλεπε ότι το 2009, η ανάπτυξη θα συνεχιζόταν με ρυθμό 1,1%, ο οποίος θα ανερχόταν σε 1,6% το 2010 και σε 1,9% το 2011 (Hardouvelis & Gkionis, 2016).

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ενώ η διεθνής κρίση εξαπλωνόταν με ταχείς ρυθμούς σε όλο τον κόσμο, η ελληνική κυβέρνηση την αντιμετώπισε ως ένα απομακρυσμένο φαινόμενο, αγνοώντας τη σοβαρότητα της κατάστασης και τον κίνδυνο να μετατραπεί σε σοβαρή κρίση χρέους (Τράπεζα της Ελλάδος, 2013). Οι δυσμενείς εξελίξεις του 2009 οδήγησαν σε εκτροπή των δημοσιονομικών μεγεθών, με το έλλειμμα και το δημόσιο χρέος να φθάνουν το 15,7% και το 129,7% του ΑΕΠ αντίστοιχα. Μετά από δεκαπέντε χρόνια (1994-2008) συνεχούς ανάπτυξης, το ΑΕΠ το 2009 μειώθηκε κατά 3,2% και η εγχώρια οικονομία επισήμως εισήλθε σε ύφεση και σε πολυετή κρίση. Το εγχώριο τραπεζικό σύστημα απομονώθηκε σταδιακά από τη διεθνή διατραπεζική αγορά γεγονός που οδήγησε τις τράπεζες σε σοβαρά προβλήματα ρευστότητας. Το μεγάλο ποσοστό ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου που κατείχαν οι εγχώριες τράπεζες κατέστησε τη θέση τους ακόμη πιο δύσκολη και ευάλωτη. Οι ελληνικές τράπεζες ήταν οι κύριοι πιστωτές του Ελληνικού Δημοσίου το 2011, πριν από την εκτέλεση του Προγράμματος PSI, που συνεπαγόταν απώλεια 53,5% της ονομαστικής αξίας των Ομολόγων Ελληνικού Δημοσίου που κατείχε κάθε ίδρυμα. Η συμμετοχή των ελληνικών τραπεζών στο Πρόγραμμα είχε σοβαρό αντίκτυπο στην κεφαλαιακή τους επάρκεια και

σε ορισμένες περιπτώσεις είχε ως αποτέλεσμα σημαντικές ζημιές. Στα χρόνια που ακολούθησαν, ο εγχώριος τραπεζικός τομέας αντιμετώπισε σημαντικές προκλήσεις σε πολλαπλά μέτωπα:

- Έλλειψη κεφαλαίων που οδήγησε σε τρεις σημαντικές ανακεφαλαιοποιήσεις κατά την περίοδο 2013-2015. Αυτές οι επαναλαμβανόμενες ανακεφαλαιοποιήσεις κατέληξαν στην πλήρη αναδιάρθρωση της μετοχικής βάσης των τραπεζών, καθιστώντας το Ελληνικό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (HFST) ως κύριο μέτοχο και διάσπαση των επενδυμένων κεφαλαίων των παλαιών μετόχων.
- Αύξηση των Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων σε πρωτοφανή επίπεδα λόγω της συρρίκνωσης του προσωπικού εισοδήματος των καταναλωτών και της αύξησης του ποσοστού ανεργίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, στις 31/12/2015, οι ελληνικές τράπεζες κατείχαν τη 3η θέση στον κόσμο σε μη εξυπηρετούμενα δάνεια, μετά τον Άγιο Μαρίνο και την Κύπρο
- Μείωση της ρευστότητας λόγω της απομόνωσης των ελληνικών τραπεζών από τη διατραπεζική αγορά και συνεχή μείωση των καταθέσεων των πελατών, ως αποτέλεσμα της υπερβολικής φορολογίας αλλά κυρίως λόγω της απώλειας εμπιστοσύνης για το τραπεζικό σύστημα από το ευρύ κοινό.

Ως συνέπεια των παραπάνω, περισσότερες από 12 τράπεζες που έδρευαν και λειτουργούσαν στην Ελλάδα, εκτιμήθηκαν από την Τράπεζα της Ελλάδος ως μη βιώσιμες και οδηγήθηκαν σε απορρόφηση από άλλες τράπεζες, μειώνοντας σημαντικά τον αριθμό των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στη χώρα.

Στόχος της μελέτης αυτής είναι να προσδιορίσει και να αξιολογήσει την ιστορική εξέλιξη βασικών χρηματοοικονομικών δεικτών και δεικτών κινδύνου των τεσσάρων ελληνικών συστημικών τραπεζών πριν και κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης που ξεκίνησε το 2009 μετά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και συνεχίζει μέχρι σήμερα. Μέσα από την ανάλυση της εξέλιξης των κρίσιμων δεικτών και των δεικτών κινδύνου κατά την τελευταία δεκαετία, αποκαλύπτεται η έκταση των αρνητικών επιπτώσεων της εγχώριας κρίσης στην απόδοση του τραπεζικού τομέα της χώρας. Τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα αυτής της ανάλυσης μπορούν να αξιοποιηθούν από: α) τα στελέχη και τις διοικήσεις των τραπεζών κατά την κατάρτιση μελλοντικών επιχειρηματικών σχεδίων και στρατηγικών, β) τους επενδυτές, προκειμένου να αξιολογηθούν οι παρελθούσες ή μελλοντικές αποφάσεις για κεφαλαιουχικές επενδύσεις, γ) εποπτικές αρχές, προκειμένου να ενισχυθούν και να επαναπροσδιοριστούν οι ρυθμιστικές πολιτικές, δ) την ακαδημαϊκή κοινότητα, καθώς συμπληρώνει την υπάρχουσα έρευνα, και ε) το ευρύ κοινό, το οποίο αποτελεί την πελατειακή βάση των τραπεζών και η εμπιστοσύνη του οποίου στον εγχώριο τραπεζικό τομέα φαίνεται κλονισμένη.

Κεφάλαιο 1

Σύγχρονη τραπεζική λειτουργία και τραπεζικοί κίνδυνοι

1.1 Ο ρόλος των σύγχρονων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων

Στη σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης, τα ιδιωτικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην κατανομή των οικονομικών πόρων, καθώς η πλειοψηφία του ιδιωτικού και δημοσιονομικού τομέα των επιχειρήσεων και των κρατών, αντίστοιχα, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες που παρέχουν οι τράπεζες. Ο υψηλός αυτός βαθμός επίδρασης είναι αντιληπτός σχεδόν σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα του σύγχρονου οικονομικού συστήματος, ενώ καθώς οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες ολοένα διευρύνονται μέσω μίας διαδικασίας υψηλού βαθμού εντατικοποίησης, καθίσταται προφανές πως οι τράπεζες δύνανται να αποτελέσουν ισχυρό παράγοντα προς τη δημιουργία ενός παγκοσμιοποιημένου οικονομικού συστήματος βιώσιμης ανάπτυξης.

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, οι μεγαλύτερες τράπεζες στο σύγχρονο βιομηχανοποιημένο κόσμο έχουν μετατραπεί σε ιδιαίτερα πολύπλοκους οικονομικούς οργανισμούς, οι οποίοι προσφέρουν μία εξαιρετικά ευρεία ποικιλία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών στις διεθνείς αγορές, ελέγχοντας πολύ υψηλά κεφάλαια, μεταφραζόμενα σε περιουσιακά στοιχεία, χρηματοοικονομικά προϊόντα και μετρητά. Οι αλλαγές αυτές, μαζί με την ταυτόχρονη εξέλιξη των καινοτόμων τεχνολογιών, έχει οδηγήσει τις τράπεζες στην κατεύθυνση της ανεύρεσης νέων επιχειρηματικών διεξόδων και του εντοπισμού νέων ευκαιριών της αγοράς, μέσω της εφαρμογής καινοτόμων στρατηγικών και της ανάπτυξης εξατομικευμένων υπηρεσιών (International Institute for Sustainable Development-IISD, 2011). Εκτός αυτών των τάσεων, ο υψηλός βαθμός της παγκοσμιοποίησης που παρατηρείται σε όλες τις οικονομικές δραστηριότητες έχει οδηγήσει στην απορρύθμιση και έντονη διαφοροποίηση του χρηματοπιστωτικού κλάδου, με άμεσες συνέπειες σε όλη τη συστημική λειτουργία του οικονομικού οικοδομήματος.

Η λειτουργία του σύγχρονου τραπεζικού κλάδου βασίζεται στις επιμέρους λειτουργίες των εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών (Sinkey, 2002), αν και οι αρχές και οι βάσεις αυτής της λειτουργίας διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό ανά τον κόσμο, βάσει των ρυθμίσεων και ιδιαίτερων οικονομικών συνθηκών που ισχύουν στα κράτη. Τα εμπορικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα καλύπτουν ένα φάσμα υπηρεσιών που αφορούν τη διαχείριση των χρηματικών διαθεσίμων, τις πιστωτικές υπηρεσίες, τις καταθέσεις και τις αγορές συναλλάγματος, ενώ οι επενδυτικές τράπεζες καλύπτουν υπηρεσίες όπως η τιτλοποίηση στοιχείων ενεργητικού, η διαχείριση συγχωνεύσεων και εξαγορών και η αναδιάρθρωση επιχειρήσεων, λειτουργώντας στα πλαίσια των κεφαλαιαγορών μέσω διάφορων οικονομικών συναλλαγών.

Σε έναν ευρύτερο ορισμό του, ο τραπεζικός τομέας περιλαμβάνει εμπορικές και επενδυτικές τράπεζες, εταιρίες χρηματοδοτικής μίσθωσης και άλλα συναφή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ενώ όλες αυτές οι μορφές συγκλίνουν στο γεγονός πως αποτελούν ενδιάμεσους θεσμούς της κίνησης των χρηματικών ροών, μέσω του δανεισμού κεφαλαίων από ανεξάρτητους καταθέτες και επαναδανεισμού των κεφαλαίων αυτών σε μεμονωμένους και εταιρικούς δανειολήπτες, με τη μορφή εμπορικών και εταιρικών δανείων. Σε σχέση με τις επενδυτικές τράπεζες, οι οποίες επενδύουν στο μετοχικό κεφάλαιο εταιριών, οι εμπορικές τράπεζες συνήθως προσφέρουν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες στους πελάτες τους σε μία βραχυχρόνια βάση, χρεώνοντας αντίστοιχα ποσά για αυτές τις παροχές (Financial Time Lexicon, 2011).

Κατά το πέρας της τελευταίας δεκαετίας, παρατηρήθηκε μία αυξανόμενη σύγκλιση μεταξύ της δραστηριοποίησης των επενδυτικών και εμπορικών τραπεζών, κυρίως λόγω της απορύθμισης του χρηματοπιστωτικού τομέα, ως συνέπεια της διεύρυνσής του και την εξαιρετικά μεγάλης ποικιλίας των διαθέσιμων χρηματοπιστωτικών προϊόντων. Αποτέλεσμα αυτής της σύγκλισης ήταν ο άμεσος ανταγωνισμός επενδυτικών και εμπορικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στην αγορά χρήματος, στις ιδιωτικές καταθέσεις, στη χρηματοδότηση, στη διαχείριση ομολόγων και στην παροχή χρηματοοικονομικών συμβουλευτικών υπηρεσιών (IISD, 2011). Επιπλέον, οι σύγχρονες λειτουργίες του τραπεζικού κλάδου έχουν επιφέρει αύξηση της διαφοροποίησης των επιχειρήσεων, με αποτέλεσμα την είσοδο πολλών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στις αγορές των επενδύσεων, των κινητών αξιών, της διαχείρισης χαρτοφυλακίων και της ασφάλισης. Στο σύνολό τους, όλες οι προαναφερθείσες αλλαγές έχουν καταστήσει τις τράπεζες ως μία εξαιρετικά σημαντική οικονομική μεταβλητή στην παγκόσμια κοινότητα.

Ο υψηλός βαθμός αλληλεξάρτησης της κερδοφορίας των τραπεζών και των επιδόσεων των επιχειρήσεων μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και της συνεχούς αυξανόμενης έλλειψης διαθέσιμων κεφαλαίων για τον επιχειρηματικό κόσμο, αποτέλεσε σημαντικό στοιχείο της επιχειρηματικής στρατηγικής εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών (World Bank, 2004). Ως αποτέλεσμα αυτής της αλληλεξάρτησης, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα άρχισαν να αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στο ρόλο της εποπτείας, με στόχο να μειώσουν την έκθεσή τους σε αντίστοιχους πιστωτικούς κινδύνους, αναπτύσσοντας παράλληλα μηχανισμούς για την αξιολόγηση και την ποσοτικοποίηση των πιθανών απωλειών από πιστωτικούς κινδύνους.

Η χρηματοοικονομική κρίση που έπληξε το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, έθεσε τις βάσεις για μία νέα εποχή στον τραπεζικό κλάδο, ενώ οι τάσεις παγκοσμίως οδηγούν προς την ευρεία ένταξη του ρόλου της εποπτείας σε όλες τις τραπεζικές δραστηριότητες. Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του παγκόσμιου τραπεζικού κλάδου McKinsey (2011), τα συνολικά κέρδη των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων παγκοσμίως γνώρισαν απότομη ανάκαμψη το 2010¹, αλλά η ανάκαμψη αυτή δεν ακολουθήθηκε από τις ανεπτυγμένες αγορές παρά μόνο κατά πλειοψηφία από τις αναδυόμενες, οι οποίες εμφάνιζαν μεγαλύτερα ποσοστά ανάπτυξης ακόμα και πριν το 2008, αν και το 90,0% περίπου της αντίστοιχης αύξησης προήλθε από μείωση των προβλέψεων για επισφαλή δάνεια. Ακόμη, το 2010 τα τραπεζικά έσοδα στις ανεπτυγμένες χώρες παρέμειναν σε χαμηλότερα επίπεδα από τα αντίστοιχα πριν την Κρίση, με ταυτόχρονη παρατηρούμενη μεγάλη αύξηση των αναπτυσσόμενων χωρών, και κυρίως της Ινδίας, της Βραζιλίας και της Κίνας.

Ωστόσο, ακόμα και πριν την πρόσφατη χρηματοοικονομική κρίση, η εμπιστοσύνη για το μέλλον του τραπεζικού κλάδου στις ανεπτυγμένες αγορές παρέμενε σε χαμηλά επίπεδα, καθώς οι τιμές των μετοχών των τραπεζών σε ΗΠΑ και Ευρώπη αντανάκλουσαν χαμηλούς ρυθμούς κερδοφορίας, ναρκοθετώντας τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του κλάδου. Με την εξάπλωση της Κρίσης, ο πιστωτικός κίνδυνος των τραπεζών αυξήθηκε δραματικά, ιδιαίτερα αναφορικά με αυτές των οποίων η έδρα βρίσκεται σε χώρες με χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα, όπως η Ελλάδα, με αποτέλεσμα να είναι περισσότερο ευάλωτες σε επιθέσεις από ξένους ανταγωνιστές με χαμηλότερο κόστος χρηματοδότησης. Εκτός των επιπτώσεων της Κρίσης, χαρακτηριστικά στοιχεία της σύγχρονης τραπεζικής λειτουργίας είναι τα αυξημένα επίπεδα διεθνών και κρατικών ρυθμίσεων, τα οποία έχουν σοβαρό αντίκτυπο στην κερδοφορία των τραπεζών, η συμπίεση του κεφαλαίου και της χρηματοδότησης, η οποία προέρχεται από την έκρηξη των επενδύσεων και της αντίστοιχης ζήτησης πιστώσεων στις αναπτυσσόμενες χώρες και επιδεινώνει τον κατακερματισμό των κεφαλαιαγορών στην Ευρωζώνη, αυξάνοντας

¹ Το 2010 τα κέρδη των τραπεζών παγκοσμίως σχεδόν διπλασιάστηκαν σε σχέση με το 2009 φτάνοντας το ρεκόρ των 3,8\$ τρισεκατομμυρίων

παράλληλα το κόστος χρηματοδότησης, ιδιαίτερα για τις τράπεζες στις ασθενέστερες χώρες (McKinsey, 2011). Επιπλέον, το χάσμα ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες και υποανάπτυκτες αγορές διευρύνεται με γρήγορους ρυθμούς και αναμένεται να διευρυνθεί περαιτέρω την επόμενη δεκαετία, γεγονός που θέτει επιπλέον προκλήσεις στον παγκόσμιο τραπεζικό κλάδο, ενώ οι αλλαγές στην καταναλωτική συμπεριφορά των πελατών των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων είναι πλέον ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός.

Στις αναδυόμενες αγορές, οι ξένες τράπεζες λαμβάνουν σημαντικό ποσοστό των κεφαλαίων και ανταγωνίζονται τις εγχώριες τράπεζες στο μερίδιο της αγοράς, με αποτέλεσμα οι διάφορες πολιτικές που υιοθετούνται από τους ξένους τραπεζικούς ομίλους να μεταφέρονται και στους εγχώριους, γεγονός που αντανάκλαται στις πολιτικές δανεισμού και χρηματοδοτήσεων επιχειρήσεων. Παράλληλα, η διεύρυνση και επέκταση της ευρωπαϊκής αγοράς σε όλες τις χώρες του ευρωπαϊκού χώρου έχει προσφέρει νέες δυνατότητες στη συνεργασία των κρατών σε εμπορικό και χρηματοοικονομικό επίπεδο, παρέχοντας και αυξημένες πιθανότητες στο όραμα της ευρύτερης νομισματικής ενοποίησης. Καθώς οι παγκόσμιοι τραπεζικοί όμιλοι αυξάνουν ολοένα και περισσότερο την παρουσία τους σε υποανάπτυκτες και αναδυόμενες αγορές, σε ένα πλαίσιο γενικότερης οικονομικής ανασφάλειας, ο τραπεζικός κλάδος γίνεται όλο και πιο πολύπλοκος στη λειτουργία του, καθώς και πιο ευάλωτος σε συστημικούς και μη συστημικούς κινδύνους, και για το λόγο αυτό ο ρόλος της εποπτείας που συνάδει με την κεφαλαιακή επάρκεια είναι πλέον εξαιρετικά σημαντικός στα πλαίσια της ενοποιημένης Ευρώπης και της τραπεζικής παγκοσμιοποίησης.

1.2 Η έννοια της χρηματοπιστωτικής λειτουργίας

Η έννοια της χρηματοπιστωτικής λειτουργίας βασίζεται στην κύρια λειτουργία της διαμεσολάβησης μεταξύ των πλεονασματικών και ελλειμματικών οικονομικών μονάδων, η οποία επιτελείται από το σύνολο του χρηματοπιστωτικού συστήματος, το οποίο περιλαμβάνει:

- ✓ Τα πιστωτικά ιδρύματα, δηλαδή τις εγχώριες εμπορικές τράπεζες, τα υποκαταστήματα των ξένων τραπεζών, τις συνεταιριστικές τράπεζες και τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς
- ✓ Τους θεσμικούς επενδυτές, δηλαδή τις ασφαλιστικές εταιρίες, τους φορείς κοινωνικής ασφάλισης και τους οργανισμούς συλλογικών επενδύσεων σε κινητές αξίες
- ✓ Τις λοιπές μη τραπεζικές επιχειρήσεις, δηλαδή τις ασφαλιστικές εταιρίες, τις εταιρίες χρηματοδοτικής μίσθωσης, τις εταιρίες πρακτόρευσης απαιτήσεων, τις εταιρίες παροχής πιστώσεων και τις εταιρίες κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών

Αποτελεί κοινό τόπο πως η διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας προέρχεται από τους μηχανισμούς προστασίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος, όπως αυτό περιγράφηκε παραπάνω, οι οποίοι με τη σειρά τους σχεδιάζονται και εφαρμόζονται από το σύνολο των εποπτικών αρχών, από τους σχετικούς φορείς και από τα ίδια τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (Συριόπουλος, 2000). Η ανάγκη αυτή διασφάλισης της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας προέρχεται, εν μέρει, από την ίδια την τραπεζική λειτουργία, η οποία βασίζεται στην αποδοχή καταθέσεων από πλήθος οικονομικών μονάδων και στην ταυτόχρονη χορήγηση κεφαλαίων μέσω του δανεισμού και άλλων επενδυτικών δραστηριοτήτων στους ιδιώτες, τις επιχειρήσεις και το κράτος.

Καθίσταται λοιπόν προφανές, πως η τραπεζική λειτουργία είναι εξαιρετικά σημαντική στην αναπτυξιακή δραστηριότητα μίας χώρας και της αντίστοιχης οικονομίας της, αλλά ο βαθμός επίτευξης της επιτυχούς συμβολής σε αυτή, εξαρτάται από ένα πλήθος εγγενών ή εξωτερικών μεταβλητών, με βασικότερες την ύπαρξη ενός αποτελεσματικού και αξιόπιστου θεσμικού και ρυθμιστικού πλαισίου που αφορά την οικονομική ανάπτυξη, και τον τρόπο λειτουργίας και αποτελεσματικότητας του ίδιου του τραπεζικού συστήματος (Μελάς, 2002). Έτσι, ο κύριος ρόλος των σύγχρονων τραπεζών είναι η διαμεσολάβηση μεταξύ των αποταμιευτών και των πιστούχων με σκοπό την επίτευξη κερδοφορίας από την επιτοκιακή διαφορά και την εξασφάλιση μετασχηματισμού της ρευστότητας. Συνοπτικά, οι βασικότερες λειτουργίες των τραπεζικών ιδρυμάτων είναι οι εξής (Ζοπουνίδης & Λεμονάκης, 2009):

- ✓ Η εξασφάλιση της απαιτούμενης ρευστότητας, η διαχείριση του συστήματος πληρωμών και η διασφάλιση της αποτελεσματικής λειτουργίας του συνόλου του οικονομικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος
- ✓ Η μεταφορά και αποτελεσματική κατανομή των οικονομικών πόρων από τους καταθέτες στους πιστούχους με σκοπό την ενίσχυση της κατανάλωσης και την υποστήριξη της αναπτυξιακής διαδικασίας της οικονομίας
- ✓ Η ανάληψη και αποτελεσματική διαχείριση των χρηματοπιστωτικών κινδύνων και η διαχείριση των χρηματοφυλακίων των πελατών, η χρηματοδοτική μίσθωση και άλλες πράξεις μεταφοράς κεφαλαίων
- ✓ Οι εγγυήσεις και αναλήψεις υποχρεώσεων, η διενέργεια συναλλαγών για το ίδιο το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα ή για τρίτους και η συμμετοχή σε εκδόσεις τίτλων
- ✓ Η παροχή συμβουλών σε επιχειρήσεις αναφορικά με την κεφαλαιακή τους διάρθρωση και άλλα επιχειρησιακά και στρατηγικά ζητήματα, όπως είναι οι εξαγορές και συγχωνεύσεις
- ✓ Η μεσολάβηση στις διατραπεζικές αγορές, η φύλαξη και διαχείριση κινητών αξιών, η εκμίσθωση θυρίδων και η παροχή εμπορικών πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένης της υπηρεσίας αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας των πελατών

Όλες οι προαναφερθείσες λειτουργίες αποσκοπούν στην ανάπτυξη και ενδυνάμωση της εγχώριας οικονομίας, στην υποστήριξη της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας, στην τόνωση της ζήτησης και κατανάλωσης και, εν γένει, στην αποτελεσματική συμβολή στην αναπτυξιακή δράση κάθε χώρας. Από τις λειτουργίες αυτές, τα σύγχρονα τραπεζικά ιδρύματα αποσκοπούν, εν τέλει, στην επίτευξη κερδοφορίας, η οποία συντελείται με τα παρακάτω μέσα (Μπαλωμένου, 2003):

- ✓ Την επιτοκιακή διαφορά μεταξύ των χορηγήσεων και των καταθέσεων
- ✓ Τις προμήθειες που προκύπτουν από την παροχή των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών
- ✓ Τα κέρδη κεφαλαίου που προκύπτουν από τη διαπραγμάτευση χρεογράφων λόγω επιτοκιακών διαφορών, συναλλαγματικών ισοτιμιών και τιμών των μετοχών.
- ✓ Τις εισπράξεις διαφόρων ειδών αμοιβών από επενδυτικές και άλλες χρηματοοικονομικές υπηρεσίες.

1.3 Τραπεζική λειτουργία και κίνδυνοι

1.3.1 Εννοιολογική προσέγγιση

Η ετυμολογία της λέξης του κινδύνου στη διεθνή βιβλιογραφία “risk” αποδίδεται στη λατινική λέξη “rescum”, η οποία υποδηλώνει ένα γεγονός που επιφέρει περικοπή. Η έννοια του κινδύνου σχετίζεται με την αβεβαιότητα και αντανακλάται στη χρέωση μίας βασικής και κομβικής μεταβλητής, η οποία στην περίπτωση των επιχειρήσεων είναι το κεφάλαιο. Οι κίνδυνοι είναι αλληλοεξαρτώμενες συνιστώσες και γεγονότα που επηρεάζουν διάφορες περιοχές και έχουν επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της τραπεζικής λειτουργίας. Ουσιαστικά, η έννοια του κινδύνου αφορά την πιθανότητα οικονομικής απώλειας ή ζημίας που ενδέχεται να επιφέρει μείωση της καθαρής θέσης ως συνέπεια της έλευσης ενός μη προσδοκώμενου γεγονότος, ενώ η έννοια της διαχείρισης των κινδύνων αφορά την αναγνώριση, την κατανόηση, τη μέτρηση, την παρακολούθηση, τον έλεγχο και την αντιμετώπισή τους (Saunders & Cornett, 2006). Ο κίνδυνος ορίζεται ως «η μεταβλητότητα της αξίας των στοιχείων του ενεργητικού-παθητικού εντός και εκτός ισολογισμού και άρα η ως η μεταβλητότητα της καθαρής θέσης ενός χρηματοπιστωτικού ιδρύματος ως αποτέλεσμα των μεταβολών των παραμέτρων που επηρεάζουν την αξία των στοιχείων αυτών και καθορίζονται από την αγορά και το επιχειρησιακό περιβάλλον, χωρίς να επηρεάζονται κατά κανόνα από τις ενέργειες της τράπεζας» (Μελάς, 2002). Οι τραπεζικοί κίνδυνοι διαχωρίζονται σε χρηματοοικονομικούς και μη χρηματοοικονομικούς, όπως αναλύεται παρακάτω.

1.3.2 Μη χρηματοοικονομικοί κίνδυνοι

Οι μη χρηματοοικονομικοί κίνδυνοι διαχωρίζονται περαιτέρω στους στρατηγικούς και λειτουργικούς κινδύνους. Ο στρατηγικός κίνδυνος αντανακλά την πιθανότητα μη αποτελεσματικής επίτευξης ενός επιχειρηματικού σχεδίου ανάπτυξης και αποτελεί στην ουσία ένα γενικό εμπορικό κίνδυνο που προέρχεται από τη μεταβλητότητα του εξωτερικού μακροοικονομικού περιβάλλοντος. Η σημαντικότερη πτυχή του στρατηγικού κινδύνου αφορά το νομικό κίνδυνο, ο οποίος αναφέρεται στις μεταβολές του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου που διέπει την τραπεζική λειτουργία και στις περιπτώσεις μη τήρησής του. Ακόμη, ο νομικός κίνδυνος συνίσταται και στο ενδεχόμενο ζημίας λόγω επιβολής προστίμων από τις εποπτικές ή δικαστικές αρχές, ενώ παράλληλα αφορά το διεθνές εποπτικό πλαίσιο, το οποίο ενδέχεται να διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα ή ακόμα και να μεταφράζεται με διαφορετικούς τρόπους.

Από την άλλη πλευρά, ο λειτουργικός κίνδυνος αφορά απώλειες που ενδέχεται να προκύψουν από ανεπαρκείς ή αποτυχημένες εσωτερικές τραπεζικές διαδικασίες, δράσεις και λειτουργίες, από αποτυχημένη λειτουργία των λειτουργικών συστημάτων, από ανθρώπινα σφάλματα και αποτυχίες διαχείρισης της εταιρικής διοίκησης ή και από άλλες εξωγενείς μεταβλητές (Κοσμίδου & Ζοπουνίδης, 2003). Οι σημαντικότεροι λειτουργικοί κίνδυνοι αναφέρονται στον κίνδυνο φήμης και αξιοπιστίας, ο οποίος αφορά στην εικόνα της τράπεζας που προκύπτει από τις συναλλακτικές της πρακτικές, στον κίνδυνο της τεχνολογίας, ο οποίος αφορά την ανεπάρκεια των πληροφοριακών συστημάτων που εφαρμόζει, τον κίνδυνο των εφαρμοζόμενων μοντέλων, ο οποίος αναφέρεται στην ανεπάρκεια των μαθηματικών μοντέλων που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση και διαχείριση διάφορων λειτουργιών, και τον κίνδυνο αναδοχής, ελέγχου ή απάτης.

1.3.3 Χρηματοοικονομικοί κίνδυνοι

Οι χρηματοοικονομικοί κίνδυνοι αναφέρονται στη μεταβλητότητα της αξίας των στοιχείων του ενεργητικού και παθητικού ως αποτέλεσμα των παραμέτρων που τα επηρεάζουν, με σημαντικότερα εξ αυτών τα επιτόκια, τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και άλλες μεταβλητές που καθορίζονται από την αγορά, ενώ δημιουργούνται παράλληλα και από τις θέσεις και σχέσεις που αναπτύσσει μία τράπεζα με τους πελάτες της και από τις συναλλαγές που πραγματοποιεί στο πλαίσιο της χρηματοοικονομικής αγοράς. Οι σημαντικότεροι χρηματοοικονομικοί κίνδυνοι είναι οι παρακάτω (Γκόρτσος & Αλεξιάκης, 2006):

- ✓ Ο κίνδυνος αγοράς
- ✓ Ο κίνδυνος ρευστότητας
- ✓ Ο πιστωτικός κίνδυνος
- ✓ Ο επιτοκιακός κίνδυνος
- ✓ Ο συναλλαγματικός κίνδυνος

Ο κίνδυνος της αγοράς αφορά σε πιθανές απώλειες λόγω δυσμενών μεταβολών συναλλαγματικών ισοτιμιών, τιμών μετοχών, επιτοκίων και τιμών εμπορευμάτων, και μετράται από τη μεταβολή της αξίας των αντίστοιχων ανοιχτών θέσεων ή των κερδών. Αυτός ο κίνδυνος, προκαλείται ως επί τω πλείστων από παράγοντες που επηρεάζουν το σύνολο της αγοράς και κατά συνέπεια το γενικό δείκτη του Χρηματιστηρίου και δεν μπορεί να αποφευχθεί όσο μεγάλη και αν είναι η διασπορά των επενδύσεων του χαρτοφυλακίου. Περαιτέρω διακρίνεται σε συναλλαγματικό, κίνδυνο μετοχών, κίνδυνο επιτοκίων και κίνδυνο εμπορευμάτων.

Ο πιστωτικός κίνδυνος συνδέεται άμεσα με τη φύση της τραπεζικής λειτουργίας και αφορά τον κίνδυνο αθέτησης συμβατικών υποχρεώσεων από την πλευρά των πιστούχων, ενώ αποτελεί το σημαντικότερο κίνδυνο των σύγχρονων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, καθώς μπορεί να διακυβευσει ακόμα και την ίδια τη βιωσιμότητα της τράπεζας. Οι σημαντικότερες πτυχές του πιστωτικού κινδύνου, αναφέρονται στον κίνδυνο διακανονισμού πληρωμών, δηλαδή στην πιθανότητα αθέτησης συμφωνίας από το ένα αντισυμβαλλόμενο μέρος, και στον κίνδυνο χρέους, ο οποίος προέρχεται από την έκθεση της τράπεζας σε κρατικό δανεισμό και από την αδυναμία πληρωμής ή αναδιάρθρωσης του χρέους της (Κοσμίδου & Ζοπουνίδης, 2003).

Ο πιστωτικός κίνδυνος διαχωρίζεται περαιτέρω στις υποκατηγορίες του κινδύνου αντισυμβαλλομένου, ο οποίος αφορά την ικανότητα ή την προθυμία του συναλασσόμενου να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, στον κίνδυνο καλυμμάτων, ο οποίος σχετίζεται με την πιθανότητα ζημίας σε περίπτωση εκποίησης διασφαλίσεων, στον κίνδυνο χορηγητικού προϊόντος, ο οποίος αναφέρεται στον κίνδυνο έκθεσης της τράπεζας στις ιδιαιτερότητες ενός τέτοιου προϊόντος και στον κίνδυνο χώρας, ο οποίος αποτελεί μία ιδιαίτερα έκφανση του πιστωτικού κινδύνου που αφορά την πιθανότητα πρόκλησης αρνητικών συνεπειών από οικονομικές, πολιτικές ή κοινωνικές συνθήκες σε μία τρίτη χώρα σε σχέση με τη χώρα εγκατάστασης της τράπεζας. Βέβαια, ειδική μνεία πρέπει να γίνει και στον κίνδυνο αφερεγγυότητας, ο οποίος ωστόσο είναι συνέπεια του επιτοκιακού, του συναλλαγματικού και άλλων κινδύνων.

Ο κίνδυνος ρευστότητας αφορά τη βραχυπρόθεσμη έλλειψη ρευστότητας μίας τράπεζας που απαιτείται για την εκπλήρωση των ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεων της και συνδέεται με την ανεύρεση επαρκών ρευστών διαθέσιμων. Κίνδυνος ρευστότητας προκαλείται όταν μία τράπεζα δεν είναι σε θέση να αντλήσει τα απαραίτητα κεφάλαια είτε μέσω

αύξησης στοιχείων του παθητικού είτε μέσω ρευστοποίησης στοιχείων του ενεργητικού, ενώ ο κίνδυνος αυτός εμφανίζεται κυρίως όταν η κατάσταση της αγοράς δεν είναι ωφέλιμη για τη ρευστοποίηση μίας επένδυσης χαρτοφυλακίου με αποτέλεσμα ο χρόνος αναμονής μέχρι την ανάκαμψη των τιμών να αυξάνεται (Allen et al, 2004). Ο κίνδυνος ρευστότητας αποτελεί το δεύτερο κατά σειρά σημαντικότητας κίνδυνο, (μετά τον πιστωτικό) για τα πιστωτικά ιδρύματα και αναφέρεται κυρίως στον κίνδυνο μη ανταπόκρισης μίας τράπεζας στις τρέχουσες υποχρεώσεις προς τους καταθέτες της, καθώς και στον κίνδυνο που προέρχεται από προηγούμενες χρονικά συνθήκες, οι οποίες εξαναγκάζουν μία τράπεζα να προβεί σε ρευστοποίηση στοιχείων του ενεργητικού χωρίς οι αντίστοιχες τιμές να είναι συμφέρουσες.

Ο επιτοκιακός κίνδυνος είναι αποτέλεσμα της αναντιστοιχίας των επιτοκίων, η οποία αναφέρεται στον όγκο και στη διάρκεια των τίτλων, των δανείων, των υποχρεώσεων και των στοιχείων εκτός ισολογισμού της τράπεζας, και μπορεί να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την κερδοφορία της. Ο κίνδυνος του επιτοκίου διαχωρίζεται περαιτέρω στον κίνδυνο ανοίγματος, ο οποίος αναφέρεται στις διαφορετικές καταληκτικές ημερομηνίες των υποχρεώσεων και των απαιτήσεων της τράπεζας, στον κίνδυνο χαρτοφυλακίου συναλλαγών, ο οποίος αναφέρεται στη μεταβολή της αγοραίας αξίας των τίτλων που διακρατούνται για διαπραγμάτευση, και στον κίνδυνο βάσης, ο οποίος είναι αποτέλεσμα της ανάληψης θέσεων από την πλευρά της τράπεζας σε χρηματοοικονομικά μέσα που αναφέρονται σε επιτόκια σχετικά με την απόδοσή τους.

Ο συναλλαγματικός κίνδυνος αφορά την έκθεση ενός πιστωτικού ιδρύματος στις μεταβολές των συναλλαγματικών ισοτιμιών και ορίζεται ως η μεταβολή της καθαρής της θέσης λόγω των μεταβολών αυτών. Ο κίνδυνος αυτός, ο οποίος ουσιαστικά αποτελεί μία έκφραση του κινδύνου αγοράς, οφείλεται στις διακυμάνσεις της αξίας των νομισμάτων, οι οποίες με τη σειρά τους ενδέχεται να επηρεάζουν σημαντικά τις θέσεις σε συνάλλαγμα που αναλαμβάνει μία τράπεζα για λογαριασμό των πελατών της ή για τη διαχείριση των διαθεσίμων της (Bessis, 2002). Εκτός των κινδύνων που αναλύθηκαν προηγουμένως, οι οποίοι αφορούν και τους σημαντικότερους κινδύνους που αντιμετωπίζει ένα πιστωτικό ίδρυμα, υπάρχει και μία δέσημη άλλων περισσότερο ειδικών κινδύνων, οι οποίοι αναφέρονται συνοπτικά.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν συγκεκριμένες αξίες όπως τα οικονομικά αποτελέσματα των εκδοτριών, τον κλάδο στον οποίο δραστηριοποιούνται κλπ. είναι αυτοί που καθορίζουν τον ειδικό κίνδυνο. Μέσω της διασποράς των επενδύσεων χαρτοφυλακίου αυτός ο ειδικός κίνδυνος είναι δυνατόν να περιοριστεί. Ακόμη, ο πολιτικός κίνδυνος αναφέρεται σε μεταβολές στη φορολογία ή σε άλλους κοινωνικούς ή οικονομικούς θεσμούς που επηρεάζουν τις αγορές και προέρχονται από τις αντίστοιχες μεταβολές στην πολιτική σκηνή μίας χώρας. Ο κίνδυνος πληθωρισμού μπορεί να επηρεάσει την καθαρή θέση μίας τράπεζας μέσω της μεταβολής των επιτοκίων, της ζήτησης και της επενδυτικής δραστηριότητας, ενώ ο κίνδυνος διακανονισμού αναφέρεται στη μη ομαλή ολοκλήρωση του διακανονισμού συναλλαγών ειδικά εάν ο αντισυμβαλλόμενος δεν καταβάλει χρήματα ή δεν παραδίδει τίτλους έγκαιρα σε εκπλήρωση της υποχρέωσής του για την εκκαθάριση συναλλαγών.

1.3.4 Συστημικός και συστηματικός κίνδυνος

Μία έννοια που χρειάζεται να αποσαφηνιστεί είναι αυτή του συστημικού τραπεζικού κινδύνου, ο οποίος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη σύγχρονη τραπεζική λειτουργία και διαφοροποιείται από την έννοια του συστηματικού κινδύνου, ο οποίος αναφέρεται κατά κύριο στην έννοια της αγοράς και αναλύθηκε προηγουμένως. Ο συστημικός κίνδυνος αναφέρεται σε ένα γεγονός το οποίο έχει επιπτώσεις σε ολόκληρο το τραπεζικό,

χρηματοοικονομικό και οικονομικό σύστημα, επηρεάζοντας τη λειτουργία ενός μεγάλου αριθμού χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (Bartholomew & Whalen, 1995), ενώ σύμφωνα με το Mishkin (1995), ο συστημικός κίνδυνος αφορά την πιθανότητα ενός ξαφνικού και συχνά μη αναμενόμενου γεγονότος, το οποίο διαταράσσει τη λειτουργία της πληροφόρησης στις χρηματοπιστωτικές αγορές, καθιστώντας τις αδύνατες να διοχετεύουν αποτελεσματικά τα διαθέσιμα κεφάλαια σε εκείνα τα μέρη της αγοράς με τις πιο παραγωγικές ευκαιρίες επένδυσης. Με άλλα λόγια, ο συστημικός κίνδυνος έχει ως κύριο χαρακτηριστικό αυτό της μεταδοτικότητας στις μεμονωμένες χρηματοπιστωτικές μονάδες μέσω μίας διαδικασίας ενός μακροχρόνιου σοκ στην τραπεζική λειτουργία (banking macroshock).

Ομοίως, η Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (Bank for International Settlements – BIS, 1994) ορίζει το συστημικό κίνδυνο ως τον κίνδυνο ότι η αποτυχία ενός συμμετέχοντα στη χρηματοπιστωτική αγορά να εκπληρώσει τις συμβατικές του υποχρεώσεις μπορεί να προκαλέσει με τη σειρά του ανάλογη αποτυχία σε άλλους συμμετέχοντες, μέσω μίας διαδικασίας αλυσιδωτής αντίδρασης που οδηγεί σε δυσκολίες τη λειτουργία του ευρύτερου χρηματοοικονομικού συστήματος. Ο ορισμός αυτός αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση ανάμεσα στη σχέση της συσχέτισης και της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, υποθέτοντας στενή και άμεση διασύνδεση μεταξύ των θεσμικών οργάνων και των αγορών. Με τον τρόπο αυτό, όταν το πρώτο «ντόμινο» πέφτει, προκαλεί πτώση και στους υπόλοιπους συμμετέχοντες, δημιουργώντας αλυσιδωτές αντιδράσεις στο σύστημα.

Πιο συγκεκριμένα, το φαινόμενο της μεταδοτικότητας του κινδύνου που το μετατρέπεται σε συστημικό μπορεί να συμβεί όταν μία τράπεζα Α, για οποιοδήποτε λόγο, αθετεί τις συμβατικές της υποχρεώσεις αναφορικά με ένα δάνειο, μία κατάθεση ή οποιαδήποτε άλλη πληρωμή προς μία τράπεζα Β, προκαλώντας έτσι μία μεγαλύτερη απώλεια στο κεφάλαιο της τράπεζας Β, αναγκάζοντάς την να αθετήσει ενδεχόμενες ανάλογες συμβατικές υποχρεώσεις προς μία τράπεζα Γ, και ούτω κάθε εξής, μέχρι να δημιουργηθεί μία αλυσιδωτή αντίδραση σε όλο το σύστημα. Οι τράπεζες, ειδικά σε εγχώριο επίπεδο, έχουν την τάση να συνδέονται στενά μέσω διατραπεζικών καταθέσεων και δανείων, και με τον τρόπο αυτό σε ορισμένες περιπτώσεις αρκεί μόνο η αποτυχία μίας τράπεζας για να προκληθεί συστημικός κίνδυνος, καθώς οι υπόλοιπες τράπεζες εκτίθενται μέσω μίας άμεσης αιτιώδους συνάφειας με το αρχικό σοκ στο σύστημα.

Η πρόσφατη χρηματοοικονομική κρίση ανέδειξε περισσότερο από ποτέ τη σημασία διαχείρισης του συστημικού κινδύνου στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, ο οποίος προήλθε από την τακτική της ανάληψης επενδυτικών και συστηματικών κινδύνων από τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς δυσανάλογης μορφής αναφορικά με την κεφαλαιακή τους βάση, στρατηγική η οποία αρχικά αποδείχθηκε εξαιρετικά κερδοφόρος αλλά στη συνέχεια οδήγησε σε ανυπολόγιστες ζημιές. Ωστόσο, η εξάπλωση του συστημικού κινδύνου δεν περιορίστηκε αποκλειστικά στο τραπεζικό σύστημα, αλλά εντοπίστηκε και στο ευρύτερο οικονομικό σύστημα, καθώς σε μία προσπάθεια οι εποπτικές αρχές να στηρίξουν τα πιο αδύναμα τραπεζικά ιδρύματα, παρενέβησαν στηρίζοντάς τους, με σημαντικό κόστος για την πραγματική οικονομία των κρατών (Caruana, 2010).

Αποτέλεσμα των δραματικών συνεπειών της κρίσης, ήταν η κοινή παραδοχή πως ο μετριασμός του συστημικού τραπεζικού κινδύνου απαιτεί εκτός της εξασφάλισης ότι κάθε χρηματοπιστωτικός οργανισμός θα αναλαμβάνει επαρκή κεφαλαιακή βάση ώστε να είναι σε θέση να απορροφά ζημιές που προκύπτουν από την ανάληψη συστηματικών κινδύνων (όπως είναι αυτοί της αγοράς ο πιστωτικός και ο λειτουργικός κίνδυνος) και την ανάγκη αποτελεσματικότερης εποπτείας σε μακροπροληπτική βάση. Συμπερασματικά, όπως θα αναλυθεί και στα επόμενα κεφάλαια της παρούσας διπλωματικής εργασίας, ένας από τους βασικότερους στόχους των αναθεωρημένων

συμφώνων της Επιτροπής της Βασιλείας ήταν η θέσπιση ενός μακροπροληπτικού πλαισίου για τη λειτουργία των τραπεζών, το οποίο θα είναι σε θέση να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα του συνολικού τραπεζικού συστήματος, καθώς αποδείχτηκε πως αυτή δεν μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο από μία μικροεποπτική προσέγγιση των μεμονωμένων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Κεφάλαιο 2

Παγκόσμια οικονομία και οικονομική κρίση

2.1 Η ιστορική εξέλιξη των οικονομικών κρίσεων

Οι περιοδικές οικονομικές κρίσεις που εμφανίζονται στο καπιταλιστικό σύστημα παράγωγης δεν είναι ένα νέο φαινόμενο, αλλά είναι συνυφασμένο με την ίδια την ουσία του καπιταλισμού. Η τελευταία κρίση είναι αυτή που βιώνουμε έντονα από το 2007 τόσο στην ευρωζώνη, όσο και πολύ περισσότερο στην Ελλάδα.

Το πρόβλημα ξεκίνησε από τα προβλήματα που ανέκυψαν στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης στις ΗΠΑ, γενεσιουργό χώρα της οικονομικής κρίσης, τα οποία συνδυάστηκαν με την ευρεία εισαγωγή επενδυτικών προϊόντων, παράγωγων των δανείων που δεν αποπληρώνονταν (Hurd & Rohwedder, 2010). Το πρόβλημα αυτό των τραπεζών στην Αμερική εξελίχθηκε στην οικονομική κρίση του 2007, παρασύροντας και όλα τα άλλα χρηματοπιστωτικά ίδρυμα ανά τον κόσμο.

Στην συνέχεια και ενώ η κατάσταση γινόταν χειρότερη καθώς οι τράπεζες επένδυναν σε δομημένα ομόλογα και σε προϊόντα υψηλού ρίσκου, ό,τι και να έκαναν οι κεντρικές τράπεζες, δεν μπορούσαν να αντιστρέψουν την εξάπλωση της κρίσης (European Commission, 2009). Η εξέλιξη ήταν δραματική και επηρέασε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση με ιδιαίτερη ένταση στις χώρες του νότου, οι οποίες η μια μετά την άλλη μπαίνουν στους μηχανισμούς στήριξης και στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προκειμένου να γλιτώσουν τα χειρότερα, χωρίς ωστόσο να φαίνεται καμία βελτίωση επί του παρόντος.

Όταν αναφερόμαστε στις οικονομικές κρίσεις τότε μπορούμε να πούμε ότι είναι χρονικές περίοδοι οι οποίες, χαρακτηρίζονται από έλλειψη ρευστότητας στις καθημερινές συναλλαγές, αδυναμία πληρωμής οικονομικών υποχρεώσεων, αύξηση ανεργίας λόγω χαμηλής κατανάλωσης και αγοραστικής δύναμης και αρνητική ψυχολογία, ως γενεσιουργός αιτία διερώτησης πόρων, που σε άλλη εποχή θα διοχετεύονταν για επενδύσεις ή αγορές. Οι περιοδικές κρίσεις του καπιταλισμού ταξινομούνται σύμφωνα με την διάρκεια τους. Ο Schumpeter (1935) διέκρινε τους παρακάτω τύπους κυκλικών διακυμάνσεων:

- Kitchin ή αποθεματικός κύκλος με διάρκεια 3-5 χρόνια.
- Juglar ή επενδυτικός κύκλος με διάρκεια 7-11 χρόνια, ο οποίος συνδέεται με μικρού μεγέθους καινοτομίες και με διακυμάνσεις στις επενδύσεις.
- Kuznetz κύκλος με διάρκεια 15-25 χρόνια, ο οποίος συνδέεται με διακυμάνσεις στην κατασκευαστική δραστηριότητα.
- Kondratieff κύκλος ή μακρά κύματα με διάρκεια 45-55 χρόνια, ο οποίος συνδέεται με μεγάλου μεγέθους καινοτομίες όπως η δημιουργία σιδηρόδρομων, ηλεκτρισμός, μαζική παραγωγή αυτοκινήτων, ηλεκτρονική τεχνολογία, γενικά καινοτομίες που χαρακτηρίζουν μια ολόκληρη εποχή.

Αρκετοί επιστήμονες υποστηρίζουν ότι το καπιταλιστικό σύστημα παράγωγης έχει αντιμετωπίσει τρεις κρίσεις. Ωστόσο, και σύμφωνα με τους Τσουλίδη και συν. (1999) υπάρχουν άλλες δυο κρίσεις το 1850 και το 1891. Στον πίνακα 1 εμφανίζονται οι οικονομικές κρίσεις του καπιταλιστικού συστήματος διαχρονικά.

Πίνακας 1: Ιστορική αναδρομή οικονομικών κρίσεων

ΠΡΩΤΟ ΜΑΚΡΟ ΚΥΜΑ	1790-1845	60 έτη
Άνθηση (Η Μεγάλη Βιομηχανική Επανάσταση)	1790-1815	25 έτη
Κρίση (Η πείνα του 1840)	1815-1850	35 έτη
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΑΚΡΟ ΚΥΜΑ	1845-1895	45 έτη
Άνθηση (Η Βικτωριανή ανάκαμψη)	1850-1870	20 έτη
Κρίση (Η μεγάλη κρίση)	1870-1895	25 έτη
ΤΡΙΤΟ ΜΑΚΡΟ ΚΥΜΑ	1895-1940	45 έτη
Άνθηση (Η <i>belle époque</i>)	1895-1920	25 έτη
Κρίση (Το κραχ του 1929)	1920-1940	20 έτη
ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΑΚΡΟ ΚΥΜΑ	1940-1990	50 έτη
Άνθηση (Ο χρυσός αιώνας της συσσώρευσης)	1940-1970	30 έτη
Κρίση (Η σιωπηρή κρίση)	1970-1990	20 έτη
ΠΕΜΠΤΟ ΜΑΚΡΟ ΚΥΜΑ	1990-	
Άνθηση (Η επανάσταση της πληροφορικής)	1989-2008	Περίπου 20 έτη
Κρίση	2008-	

Πηγή : Λ. Τσουλφίδης, Οικονομική Ιστορία της Ελλάδος

2.2 Τα αίτια της κρίσης

Τα αίτια της κρίσης είναι πολύ βαθιά διότι οι διεθνείς και οι διακρατικές αρχές, καθώς και η πλειοψηφία του επιχειρησιακού κόσμου, ήταν παντελώς αδύναμοι να την ελέγξουν.

Καταρχήν, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα παγκοσμίως, επένδυσαν σε προϊόντα υψηλού ρίσκου και αμφίβολης αξιοπιστίας, με σκοπό να επιτύχουν βραχυπρόθεσμα κέρδη, με αποτέλεσμα να καταφέρουν ακριβώς το αντίθετο. Έτσι αρκετές τράπεζες κατέρρευσαν ή έφτασαν στα όρια της χρεωκοπίας. Επιπλέον, όπως σημειώνει ο Hurd (2010), οι επενδύσεις σε σύνθετα παράγωγα προϊόντα, τα οποία δεν μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης στη χρηματιστηριακή αγορά, οδήγησαν σε επαναλαμβανόμενες πιστωτικές κρίσεις. Επιπροσθέτως, αρκετά υψηλόβαθμα στελέχη, ενώ ήξεραν για την κατάρρευση της αγοράς το απέκρυψαν με στόχο το κέρδος.

Εν συνεχεία, και οι εμπορικές τράπεζες έπαιξαν το ρόλο μέσω της έκδοσης δάνειων που οι δανειολήπτες δεν μπορούσαν να αποπληρώσουν, αδιαφορώντας παντελώς για τις συνέπειες. Φυσικά, έντονο ρόλο σε όλη αυτή την κατάσταση έπαιξαν και οι ρυθμιστικές αρχές, οι οποίες δεν κατάφεραν να δομήσουν ένα επαρκές οργανωτικό πλαίσιο για να αποφύγουν τις στρεβλώσεις της αγοράς και να ελέγξουν τις αγορές. Το αποτέλεσμα ήταν, η παγκόσμια οικονομία να ανεπτυχθεί δυσανάλογα, με τα ελλείμματα των υποανάπτυκτων χωρών να αποτελούν το πλεόνασμα των ανεπτυγμένων, και οι εποπτικές αρχές να λειτουργούν ελλιπώς, αφήνοντας τις αγορές ελεύθερες. Μια ακόμα αδικαιολόγητη αμέλεια των ρυθμιστικών αρχών ήταν η ανεπαρκής εφαρμογή των διεθνών λογιστικών προτύπων και του προγράμματος Βασιλείας II για τον υπολογισμό του πιστωτικού κινδύνου για τις τράπεζες. Αυτή η έλλειψη ελέγχου, οδήγησε αρκετά τραπεζικά ιδρύματα στην απόκρυψη οικονομικών στοιχείων που σχετίζονται με τις επενδύσεις σε CDS και σε αλλού είδους ομόλογα (Bank for International Settlements).

Ένα ακόμα χτύπημα για το οικονομικό σύστημα σύμφωνα με τον Maniatis (2010) ήταν οι διαφορετικές οικονομικές πολιτικές των Κεντρικών Τραπεζών. Η μεν Fed διατήρησε αρχικά τα επιτόκια σε χαμηλά επίπεδα υπό το φόβο του αποπληθωρισμού, ενώ από την άλλη η ΕΚΤ (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα) διατήρησε τα επιτόκια σε υψηλά επίπεδα, αγνοώντας τις τόσο εκτεταμένες επιπτώσεις της κρίσης. Αυτό έφερε σαν αποτέλεσμα από την μια τη διολίσθηση του δολαρίου και από την άλλη την ανατίμηση του ευρώ, με απώτερη αύξηση των τιμών του πετρελαίου, και της λειτουργίας των επιχειρήσεων. Συνοπτικά, τις κυριότερες αιτίες της διεθνούς κρίσης σύμφωνα με τον Steindel (2009) αποτέλεσαν:

- Η τιτλοποίηση των στεγαστικών δανείων με την εισαγωγή παράγωγων επενδυτικών προϊόντων
- Η κατάρρευση της κτηματομεσιτικής αγοράς
- Η απελευθέρωση των αγορών, χωρίς ανάλογο κανονιστικό πλαίσιο
- Η χρηματοδότηση επιχειρήσεων και νοικοκυριών από δανειακά κεφάλαια σε μεγάλα ποσοστά
- Η ελλιπής διαβάθμιση των προϊόντων από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης
- Το χαλαρό νομοθετικό πλαίσιο πλαισίωσης των αγορών
- Οι λανθασμένες πολιτικές από τις κρατικές αρχές και τους διακρατικούς θεσμούς
- Οι τεράστιες αμοιβές στελεχών πιστωτικών και χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων

2.3 Οι επιπτώσεις της κρίσης

Τα αποτελέσματα της τελευταίας κρίσης έχουν επιφέρει μεγάλες αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία. Το μεγαλύτερο αποτέλεσμα που είναι και μετρήσιμο, είναι η πτώση του ΑΕΠ. Εκτός από τα αρνητικά αποτελέσματα στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, οι συνολικοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης σε ΗΠΑ και ΕΕ, αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο, σημείωσαν σημαντική μείωση, γεγονός που είναι έκδηλο και στους κυριότερους χρηματιστηριακούς δείκτες. Συνοπτικά και σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία, οι κυριότερες επιπτώσεις της διεθνούς οικονομικής κρίσης είναι (Gabellini et al, 2019):

- Δραματική πτώση του διεθνούς εμπορίου αγαθών (-19% μεταξύ 2008 και 2009)
- Πτώση ΑΕΠ (-1,4% παγκοσμίως, -3,9% στις αναπτυσσόμενες χώρες το 2009)
- Πτώση τιμών πρώτων υλών (-24% το 2009)
- Αρνητική εξέλιξη εμπορίου υπηρεσιών (+11% το 2008)
- Πτώση των διεθνών επενδύσεων (-40% το 2009)
- Μείωση ζήτησης, χρηματοδότησης, πιστώσεων για επενδύσεις και εμπόριο
- Μείωση κατανάλωσης
- Αύξηση προστατευτισμού
- Αρνητικό κλίμα σε ναυτιλία και τουρισμό
- Χρόνιες ανισοροπίες στα ισοζύγια πληρωμών
- Ανισοροπίες στην εξέλιξη των συναλλαγματικών ισοτιμιών
- Επιδείνωση των προοπτικών ανάπτυξης των φτωχών χωρών
- Πτώση εισροών συναλλάγματος από εξαγωγές και ξένες επενδύσεις
- Τάσεις οικονομικού εθνικισμού μέσω κρατικών ενισχύσεων
- Επιθετικές υποτιμήσεις νομισμάτων και συναλλαγματικός προστατευτισμός
- Εμπόδια στη διεθνή κίνηση συντελεστών παραγωγής

Κεφάλαιο 3

Η κρίση του 2008 και ο ρόλος των συνθήκων του ρυθμιστικού πλαισίου των τράπεζων

3.1 Χρηματοπιστωτική κρίση και Βασιλεία II

Η Βασιλεία II, παρά τα οφέλη που επέφερε τόσο για τις τράπεζες όσο και για τις αντίστοιχες εποπτικές αρχές, αντιμετωπίστηκε από πολλούς ακαδημαϊκούς, οικονομολόγους και ερευνητές με σκεπτικισμό, κυρίως λόγω της διασύνδεσής της με τη χρηματοπιστωτική κρίση που έπληξε τις ΗΠΑ το 2007 και εξαπλώθηκε ραγδαίως στην Ευρώπη, ενώ πλήττει μέχρι και σήμερα δραματικά την Ελλάδα. Βέβαια, είναι σημαντικό να σημειωθεί πως η κρίση της διετίας 2007-2008 που ξεκίνησε στις ΗΠΑ ως απόρροια της κατάρρευσης του πιστωτικού συστήματος λόγω των χρηματοοικονομικών προϊόντων που συνδέθηκαν με τα στεγαστικά δάνεια, είχε πολύ βαθύτερες αιτίες, οι οποίες δεν περιορίζονται αποκλειστικά στη δράση των τραπεζών. Ο πρώτος προσδιοριστικός παράγοντας της κρίσης ήταν η εξέλιξη του επιχειρηματικού μοντέλου των τραπεζών (Borio, 2008), καθώς, πράγματι, οι διεθνείς τράπεζες, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, είχαν μεταβάλει σταδιακά τη φύση των δραστηριοτήτων τους από το παραδοσιακό επιχειρηματικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο η κύρια δραστηριότητά τους ήταν η χορήγηση δανείων στους πελάτες τους και η διαχείριση του χαρτοφυλακίου τους σε συγκεκριμένα επίπεδα μέσω αγοράς και πώλησης τίτλων, σε ένα μοντέλο συνεχούς τιτλοποίησης δανείων.

Οι τραπεζικές απώλειες που προέκυψαν από την εκτίμηση της εύλογης αξίας των στοιχείων του ενεργητικού που είχαν οι τράπεζες στα χαρτοφυλάκιά τους ήταν εξαιρετικά υψηλές, με αποτέλεσμα τη δραματική μείωση της κερδοφορίας ενός μεγάλου αριθμού μεσαζόντων, και σε ορισμένες περιπτώσεις με δραματικές συνέπειες στα επίπεδα των κεφαλαίων των τραπεζών (Buitter, 2008). Η αυξανόμενη αβεβαιότητα για την πραγματική έκταση και τον πραγματικό εντοπισμό των απωλειών, μαζί με την απώλεια της εμπιστοσύνης σχετικά με την ικανότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος να ανακάμψει από τις απώλειες αυτές, διατάραξε την ομαλή λειτουργία των διατραπεζικών αγορών και είχε ως συνέπεια την κατάρρευση των μεσαζόντων που δραστηριοποιούνται σε παγκόσμια κλίμακα.

Συνοπτικά, οι κυριότερες ευθύνες που αποδίδονται στη Βασιλεία II σχετικά με τις εγγενείς αδυναμίες του συμφώνου και τη σχέση του με τη χρηματοπιστωτική κρίση είναι οι παρακάτω (Danielson et al, 2001):

- ✓ Οι απαιτήσεις κεφαλαιακής επάρκειας σύμφωνα με το σύμφωνο ήταν ακατάλληλες για την προστασία των τραπεζών από τον κίνδυνο
- ✓ Οι μέθοδοι που προτάθηκαν από το σύμφωνο επέφεραν σημαντικές απώλειες στα χαρτοφυλάκια των μεσαζόντων λόγω της ενσωμάτωσης της «πραγματικής λογιστικής» και αποτίμησης των στοιχείων του ενεργητικού τους στην εύλογη αξία τους
- ✓ Οι κεφαλαιακές απαιτήσεις που συστάθηκαν από το σύμφωνο έχουν κυκλική μορφή με αποτέλεσμα να ενισχύουν την κυκλικότητα της αγοράς και να τείνουν να προωθούν τις συστημικές διακυμάνσεις

- ✓ Η αξιολόγηση του πιστωτικού κινδύνου και της διαβάθμισης της πιστοληπτικής ικανότητας ανατέθηκε σε μη τραπεζικούς οργανισμούς, όπως είναι οι οίκοι αξιολόγησης, με την επιφύλαξη ενδεχόμενης σύγκρουσης συμφερόντων
- ✓ Η βασική παραδοχή πως τα εσωτερικά μοντέλα αξιολόγησης των τραπεζών σχετικά με τους αναλαμβανόμενους κινδύνους είναι ανώτερα από οποιαδήποτε άλλα προτεινόμενα μοντέλα αξιολόγησης κρίθηκε λανθασμένα

Αναφορικά με τις κεφαλαιακές απαιτήσεις των τραπεζών, το πρώτο σημείο της κριτικής που δέχτηκε η Βασιλεία II είναι ότι συνέβαλε στην «υπο-κεφαλαιοποίηση» τους σε σχέση με την πραγματική τους έκθεση σε κινδύνους, με αποτέλεσμα οι τράπεζες να αντιμετωπίσουν σοβαρά προβλήματα κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης (Tagullo, 2008). Υποστηρίχθηκε, λοιπόν, πως παρά το ότι το νέο σύμφωνο στόχευε στην αντιμετώπιση της ανεπαρκούς συσχέτισης μεταξύ κινδύνου και κεφαλαίων, οι εποπτικές αρχές δεν εκμεταλλεύτηκαν ορθώς τις μεταρρυθμίσεις της Βασιλείας II για την αύξηση της κεφαλαιακής βάσης του διεθνούς τραπεζικού συστήματος αλλά απλώς δεσμεύτηκαν να τηρήσουν των πρώτο πυλώνα που αποσκοπούσε στη διατήρηση του επιπέδου κεφαλαίων σε μία συγκεντρωτική βάση.

Ταυτόχρονα, πρέπει να σημειωθεί πως η ισχυρή βούληση των κρατών-μελών της Επιτροπής της Βασιλείας για την επίτευξη μίας συμφωνίας μεταξύ των G-10 οδήγησε σε ορισμένες περιπτώσεις στην υιοθέτηση «υπο-βέλτιστων» πρακτικών, λόγω της ανάγκης σύγκλισης των διαφορετικών χρηματοπιστωτικών συστημάτων των χωρών (Jiminez & Saurina, 2006). Επίσης, ένα άλλο σημείο κριτικής ήταν πως η σημαντικότητα του ρόλου των κεφαλαιακών απαιτήσεων αυξήθηκε σε τόσο μεγάλο βαθμό που σε ορισμένες περιπτώσεις δημιούργησε προβλήματα, καθώς για τη διαχείριση ορισμένων κινδύνων οι αποτελεσματικοί εσωτερικοί έλεγχοι έχουν καλύτερα αποτελέσματα από τη συνεχή αύξηση της κεφαλαιακής επάρκειας.

Το δεύτερο σημείο διασύνδεσης της Βασιλείας II με τη χρηματοπιστωτική κρίση, αφορά την αναποτελεσματική αλληλεπίδραση των κανονισμών της με τις διεθνείς λογιστικές αρχές, οι οποίες εισήγαγαν την εύλογη αξία για την εκτίμηση των στοιχείων του ενεργητικού των χαρτοφυλακίων των τραπεζών. Έτσι, οι απώλειες που εμφανίστηκαν στους ισολογισμούς των τραπεζών λόγω των νέων διεθνών λογιστικών προτύπων, επηρέασαν τους δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας, αναγκάζοντας τις τράπεζες να αντλήσουν νέα κεφάλαια ή να μειώσουν το δανεισμό για να καλύψουν τις απώλειες ή να αποφύγουν τις πιθανότητες αθέτησης (Butler, 2009). Αποτελεί κοινό τόπο πως η ταυτόχρονη εφαρμογή της Βασιλείας II και των διεθνών λογιστικών προτύπων προκάλεσαν τους τραπεζικούς ισολογισμούς να είναι πιο ευάλωτοι στις διακυμάνσεις των τιμών των στοιχείων του ενεργητικού τους.

Ακόμη, το σύμφωνο της Βασιλείας II κατηγορήθηκε για τις προκυκλικές επιπτώσεις του, καθώς ο κυκλικός υπολογισμός των κεφαλαιακών απαιτήσεων ενισχύει τις κυκλικές διακυμάνσεις της αγοράς. Η έλλειψη μηχανισμών για την αντιμετώπιση αυτών των επιδράσεων από την πλευρά των εποπτικών αρχών ενέτεινε το πρόβλημα (Carprio et al, 2008). Όταν λοιπόν σε περιόδους ύφεσης ο αριθμός των δανειοληπτών που δεν είναι σε θέση να εξοφλήσει το χρέος του αυξάνεται, η κερδοφορία ταυτόχρονα μειώνεται και οι τράπεζες είναι υποχρεωμένες να αυξήσουν τις απαιτήσεις τους σχετικά με τις πρακτικές του δανεισμού, ώστε να συμπίπτουν με τα αυξανόμενα ποσοστά αθέτησης (Saurina & Trucharte, 2007). Έτσι, αν τα κέρδη δεν είναι αρκετά για να αντισταθμίσουν τις απώλειες, τότε τα ίδια κεφάλαια μειώνονται επίσης. Δεδομένου ότι η Βασιλεία II συνεπάγεται μεγαλύτερη ευαισθησία στον κίνδυνο αναφορικά με τις κεφαλαιακές απαιτήσεις, η κυκλικότητα είναι το αποτέλεσμα τόσο των αλλαγών στα επίπεδα του κεφαλαίου όσο και των διακυμάνσεων της αξίας των σταθμισμένων στοιχείων του ενεργητικού των τραπεζών (BCBS, 2003).

Επιπροσθέτως, η αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας των δανειοληπτών από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη μερική αποτυχία της Βασιλείας II, ειδικά αναφορικά με την εφαρμογή των «τυποποιημένων» μεθόδων αξιολόγησης του πιστωτικού κινδύνου (Borio, 2008). Με αυτό το δεδομένο, σημαντικές αμφιβολίες για την ποιότητα και την αξιοπιστία αυτών των αξιολογήσεων προέκυψαν, όχι μόνο μετά το πέρας της κρίσης αλλά και κατά την περίοδο της κατάρρευσης μεγάλων τραπεζών που είχαν βαθμολογηθεί με υψηλό επίπεδο πιστοληπτικής διαβάθμισης στις ΗΠΑ και την Ευρώπη, όπως συνέβη με τη Lehman Brothers. Οι επικρίσεις αυτού του είδους αφορούν ουσιαστικά δύο επίπεδα, εκ των οποίων το πρώτο σχετίζεται με το βαθμό ανεξαρτησίας των οίκων αξιολόγησης, ιδιαίτερα αναφορικά με τις περιπτώσεις τιτλοποίησης και δομημένων προϊόντων, ενώ το δεύτερο αφορά στις ίδιες τις μεθόδους αξιολόγησης και στις ελλείψεις των στατιστικών μοντέλων που χρησιμοποιούνται.

Ακόμη, κατά τη διάρκεια της κρίσης, τα εσωτερικά μοντέλα αξιολόγησης του κινδύνου που αναπτύχθηκαν και εφαρμόστηκαν από τις τράπεζες, αποκάλυψαν σοβαρές ελλείψεις, γεγονός που οδήγησε σε έντονη αντιπαράθεση σχετικά με τη χρήση τους και τους κανονιστικούς σκοπούς της Βασιλείας II. Οι Benink & Kaufman (2008) σημειώνουν πως η εποπτική προσέγγιση που βασίζεται σε εσωτερικά υποδείγματα αξιολόγησης, μπορεί να συνεπάγεται στρεβλωτικά κίνητρα, που οδηγούν τις τράπεζες να υποεκτιμούν τους κινδύνους που αναλαμβάνουν. Τέλος, ένα ακόμη σημείο κριτικής της Βασιλείας II, ήταν πως άφησε περιθώριο για τη δημιουργία ενός είδους κανονιστικού αρμπιτράζ, καθώς πολλές τράπεζες επένδυσαν εμμέσως σε δομημένους τίτλους χωρίς παράλληλα να δημιουργούν κατάλληλα κεφαλαιακά αποθεματικά, που θα έπρεπε να είναι υποχρεωτικά στις περιπτώσεις των στοιχείων εκτός ισολογισμού. Σύμφωνα με όλες τις προαναφερθέντες επιδράσεις, η Βασιλεία II κρίθηκε πως είχε πολλές και καίριες αδυναμίες, οι οποίες οδήγησαν εν τέλει στη μετέπειτα αναθεώρηση του συμφώνου, όπως θα αναφερθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

3.2 Χρηματοπιστωτική κρίση και Βασιλεία III

Η πρόσφατη διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε τη διετία 2007-2008 στις ΗΠΑ και εξαπλώθηκε στις περισσότερες χώρες του ευρωπαϊκού χώρου, αποκάλυψε πλήθος αστοχιών και εγγενών αδυναμιών, τόσο αναφορικά με τα προσυμφωνηθέντα σύμφωνα της Επιτροπής της Βασιλείας όσο και σε γενικότερο επίπεδο εποπτείας του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Σύμφωνα με τους Borio & Disyatat (2009), οι σημαντικότερες αιτίες που οδήγησαν στη μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική κρίση των τελευταίων ετών, καθώς και στη μετέπειτα δεύτερη αναθεώρηση του πρώτου συμφώνου της Βασιλείας, ήταν η ελλιπής ρυθμιστική παρέμβαση των εποπτικών αρχών στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, η ταυτόχρονη ένταξη των διεθνών τραπεζικών λογιστικών προτύπων, οι αστοχίες της μικρο-προληπτικής εποπτείας από τους φορείς παροχής χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, οι ίδιες οι πρακτικές των φορέων αυτών αναφορικά με τις αμοιβές και τον έλεγχο των υψηλόβαθμων στελεχών τους, και, φυσικά, η δημοσιονομική και νομισματική πολιτική πολλών χωρών που ενεπλάκησαν στην κρίση.

Σύμφωνα με τον Tirole (2010), μία από τις βασικότερες αιτίες της χρηματοπιστωτικής κρίσης ήταν η αδυναμία ελέγχου του φαινομένου της υπερβολικής μόχλευσης του τραπεζικού συστήματος, γεγονός που οδήγησε σε μερική κατάρρευσή του, κυρίως λόγω των στοιχείων εκτός ισολογισμών, καθώς και στη σταθερή μείωση των συντελεστών κεφαλαιακής επάρκειας, όπως συνίσταται από τη Βασιλεία I και II. Εκτός της μεταστροφής, ωστόσο, του επιχειρηματικού μοντέλου των τραπεζών, στις πρακτικές του «κανονιστικού αρμπιτράζ» και της τιτλοποίησης των απαιτήσεων, οδήγησαν και οι ίδιες οι ρυθμίσεις της Βασιλείας II, οι οποίες προκαλούσαν συσσώρευση υπερβολικού

κόστους για τις τράπεζες και συνακόλουθη μείωση της κερδοφορίας τους. Παράλληλα, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που έφερε στην επιφάνεια η Βασιλεία II, ήταν η ελλιπής ρευστότητα των τραπεζών, καθώς η ενσωμάτωση ρυθμίσεων για την προστασία τους από τον κίνδυνο αγοράς και το λειτουργικό κίνδυνο (εκτός του πιστωτικού), η οποία προκάλεσε σταδιακά σημαντικά ελλείμματα ρευστότητας, παρά την κεφαλαιακή επάρκεια της πλειοψηφίας των μεγάλων διεθνών τραπεζών κατά την περίοδο που ξεκίνησε η κρίση.

Το έλλειμμα αυτό της τραπεζικής ρευστότητας οδήγησε πολλές τράπεζες σε πρακτικές δανεισμού από τις κεντρικές τράπεζες των χωρών, αναδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό τη σοβαρότητα του προβλήματος, καθώς μέχρι και την περίοδο αυτή δανειζόταν με χαμηλά επιτόκια συνήθως από τις διατραπεζικές αγορές. Έτσι, ενώ μέχρι και την περίοδο αυτή η βαρύτητα των πρωτοβουλιών των εποπτικών αρχών και των διεθνών οργανισμών είχε αποδοθεί κατά βάση στην κεφαλαιακή επάρκεια, εντούτοις κατέστη προφανές πως το ζήτημα της ρευστότητας ήταν εξίσου σημαντικό για την ομαλή λειτουργία και τη βιωσιμότητα τόσο των τραπεζών όσο και των διεθνών χρηματοπιστωτικών αγορών.

Ακόμη, ο Posner (2010) σημειώνει πως το σημαντικότερο προβληματικό σημείο της λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος σε σχέση με τις οδηγίες της Βασιλείας II, ήταν το ζήτημα της προκυκλικότητας, όπως αναλύθηκε διεξοδικότερα και στο προηγούμενο κεφάλαιο, και κυρίως η αδυναμία των εποπτικών αρχών και των ισχυόντων ρυθμιστικών πλαισίων να την ελέγξουν. Με τον τρόπο αυτό, ο υπολογισμός των κεφαλαιακών απαιτήσεων βάσει των εσωτερικών τραπεζικών συστημάτων αξιολόγησης του πιστωτικού κινδύνου, οδήγησε τις τράπεζες σε πρακτικές που ενίσχυαν την προκυκλικότητα και διέυρναν τις επιπτώσεις του πιστωτικού κινδύνου δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες για πρόκληση συστημικού κινδύνου. Σε γενικότερους όρους, παρά το γεγονός πως η κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών των περισσότερων χωρών κατά το χρόνο που ξέσπασε η κρίση ήταν επαρκής, η δράση άλλων μεταβλητών δεν μπόρεσε να περιορίσει τις συνέπειες και την εξάπλωση της κρίσης.

Ως αποτέλεσμα, οι τράπεζες διεθνούς δραστηριοποίησης δεν μπόρεσαν να απορροφήσουν τις απώλειες που προήλθαν, ενώ οι διεθνείς πιέσεις για περιορισμό της μόχλευσής τους ενέτεινε το πρόβλημα, προκαλώντας σημαντικές μειώσεις της αξίας των στοιχείων του ενεργητικού τους. Κατά συνέπεια, η αύξηση των ζημιών, η μείωση της κερδοφορίας και ο περιορισμός των ιδίων κεφαλαίων των τραπεζών, είχε ως αποτέλεσμα τη μεταστροφή της επιχειρηματικής τους δράσης, η οποία με τη σειρά της οδήγησε σε μείωση της χορήγησης πιστώσεων και δανείων τόσο σε νοικοκυριά όσο και σε επιχειρήσεις, με καίριες αρνητικές συνέπειες για τη λειτουργία ολόκληρου του οικονομικού συστήματος (Lastra & Wood, 2011).

Ο φόβος κατάρρευσης της πραγματικής οικονομίας οδήγησε σε πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, στην εμπλοκή του δημοσίου για την στήριξη του τραπεζικού συστήματος μέσω της ενίσχυσης της ρευστότητάς τους, γεγονός που επιβάρυνε τους κρατικούς προϋπολογισμούς και επέφερε σοβαρά δημοσιονομικά ελλείμματα. Ωστόσο, στην Ελλάδα οι τράπεζες δεν ήταν ιδιαίτερα εκτεθειμένες στους κινδύνους αυτούς, καθώς οι τίτλοι χρέους δεν ήταν υπερβολικά τιτλοποιημένοι για την προστασία των τραπεζών από τον πιστωτικό κίνδυνο, αλλά τα μεγάλα δημοσιονομικά προβλήματα και το τεράστιο δημόσιο χρέος που ήδη προϋπήρχε αποτέλεσαν τις βασικότερες αιτίες κατάρρευσης.

Συνολικά, η κρίση που εξαπλώθηκε σε όλες τις χρηματοπιστωτικές αγορές παγκοσμίως τη διετία 2008-2009 από την κατάρρευση μεγάλου αριθμού τραπεζών στις ΗΠΑ και σε πολλές χώρες της Ευρώπης, είχε δύο βασικές σημαντικές αιτίες, οι οποίες παράλληλα υπογραμμίζουν τις πραγματικές ανάγκες διόρθωσης και αναθεώρησης τόσο των

συμφώνων της Βασιλείας όσο και της δράσης των διεθνών και εγχώριων εποπτικών αρχών. Αρχικά, οι ισολογισμοί των τραπεζών δεν ήταν σε θέση να απορροφήσουν τις μεγάλες απώλειες που προέκυψαν από τις ζημίες των παρεχόμενων δανείων που συνδέθηκαν με ένα μεγάλο αριθμό συνδεδεμένων χρηματοπιστωτικών προϊόντων, και δεύτερον, οι τράπεζες δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν το σημαντικό πρόβλημα της ρευστότητας που αντιμετώπισαν, οδηγώντας τις κρατικές αρχές να παρέμβουν, με συνεπακόλουθες συνέπειες για τους κρατικούς προϋπολογισμούς των χωρών της κρίσης.

Άμεση συνέπεια όλων των παραπάνω δράσεων, ήταν η υιοθέτηση από την Επιτροπή της Βασιλείας ενός νέου διεθνούς κανονιστικού και ρυθμιστικού πλαισίου με σκοπό την αντιμετώπιση των αδυναμιών και των αστοχιών του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος που οδήγησαν στη μεγαλύτερη κρίση των τελευταίων ετών. Σε αυτό συνέτεινε και η κριτική που δέχθηκε η Βασιλεία II αναφορικά με την επίδρασή της στη δημιουργία και την εξάπλωση της κρίσης στις μεταβλητές της πραγματικής οικονομίας πολλών χωρών. Ως αποτέλεσμα, το νέο σύμφωνο της Επιτροπής της Βασιλείας, γνωστό και ως Βασιλεία III, αποτέλεσε τη δεύτερη μεγάλη τροποποίηση του ήδη υπάρχοντος πλαισίου και ασχολήθηκε κυρίως με ζητήματα μικρο-προληπτικής παρέμβασης αναφορικά με τη λειτουργία των τραπεζών, με σκοπό τη διεθνή σύγκλιση των κανόνων σχετικά με τις κεφαλαιακές απαιτήσεις για την κάλυψη των τραπεζών από την έκθεσή τους σε διάφορους κινδύνους.

Κεφάλαιο 4

Το χρονικό της ελληνικής κρίσης

Τον Οκτώβριο του 2009, η νεοεκλεγείσα ελληνική κυβέρνηση, έθεσε τις προβλέψεις της για το έλλειμμα του προϋπολογισμού της χώρας για το ίδιο έτος που εκτιμήθηκε από 3,7% έως 12,5% του ΑΕΠ (Kotios et al, 2011). Στους επόμενους μήνες τα προβλήματα προϋπολογιστικής φύσης στην Ελλάδα, εντάθηκαν περαιτέρω παρά τα εθνικά μεταρρυθμιστικά μέτρα που αναλήφθηκαν και τις αντιδράσεις της ΕΕ, η οποία προχώρησε στην εφαρμογή τακτικών στενότερης παρακολούθησης (Olivares-Caminal, 2012). Οι χρηματοοικονομικές αγορές αντέδρασαν έντονα υπό την προοπτική της αθέτησης των υποχρεώσεων της Ελλάδας προς τους δανειστές της, ενώ οι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμισαν την ελληνική οικονομία από (A-) στις αρχές Δεκεμβρίου 2009 σε junk τον Απρίλιο του 2010, με το αντίστοιχο spread της Ελλάδας να διευρύνεται δραματικά το Μαΐου του ίδιου έτους (Matsaganis, 2012). Παράλληλα, την ίδια περίοδο, μια σειρά από άλλες χώρες της ΟΝΕ (Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ισπανία και Ιταλία), έβλεπαν τα δημοσιονομικά τους ελλείμματα και τα έξοδα αναχρηματοδότησης του χρέους τους να αυξάνονται δραματικά. Στις 11 Απριλίου 2010, η ΕΕ και το ΔΝΤ ανακοίνωσαν την απόφαση για την παροχή πακέτου οικονομικής στήριξης για την Ελλάδα και την έναρξη του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής (Seitz & Jost, 2012).

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα έθετε ως προϋπόθεση την εφαρμογή ενός πενταετούς προγράμματος λιτότητας από μέρους της Ελλάδας, ώστε να εξασφαλιστεί η αποπληρωμή της διαδικασίας αλλά και να μπορεί να εξυπηρετηθεί το υπαρκτό δημόσιο χρέος της χώρας. Παράλληλα, το πρόγραμμα συνέχισε να αναπροσαρμόζεται και μετά το 2011, ενώ σήμερα είναι υπό συζήτηση η εφαρμογή πρόσθετων μέτρων λιτότητας. Σε γενικές γραμμές τα μέτρα που θα έπρεπε να αναλάβει η ελληνική κυβέρνηση περιελάμβαναν περικοπές των δημοσίων δαπανών ύψους 20,50 δισεκατομμυρίων ευρώ και αύξηση των φορολογικών εσόδων της χώρας κατά 14,09 δισεκατομμύρια ευρώ σε βάθος πενταετίας (Monastiriotis, 2011).

Τα σημαντικότερα, ανάμεσα σε άλλα, μέτρα που αναλήφθηκαν ήταν τα εξής (Ifanti et al, 2013):

Στη φορολογία

- Αύξηση των εσόδων από άμεση φορολογία κατά 2,32 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011, κατά 3,38 δισεκατομμύρια ευρώ το 2012, κατά 152 εκατομμύρια ευρώ το 2013 και κατά 699 εκατομμύρια ευρώ το 2014.
- Καταβολή εισφοράς αλληλεγγύης ίση με 1% έως 5% ανάλογα με το εισόδημα του κάθε νοικοκυριού.
- Μείωση του αφορολόγητου ορίου για το φόρο εισοδήματος από 12.000 ευρώ σε 5000 ευρώ παρά το αρχικό σχέδιο των 8.000 ευρώ.
- Αύξηση του φόρου ακίνητης περιουσίας.
- Αύξηση των συντελεστών ΦΠΑ ανάλογα με την κατηγορία των προϊόντων από 19% σε 23%, από 11% σε 13%, και από 5,5% σε 6,5%.
- Ο συντελεστής ΦΠΑ στις επιχειρήσεις επισιτισμού αυξήθηκε από 13% σε 23%.

- Θεσπίστηκαν εισφορές πολυτελείας σε γιοτ, πισίνες και αυτοκίνητα.
- Μια σειρά από φορολογικές απαλλαγές καταργήθηκαν ενώ αυξήθηκαν οι ειδικοί όροι κατανάλωσης στα καύσιμα, τα τσιγάρα και το αλκοόλ κατά 33%.
- Εισήχθησαν ειδικές εισφορές στις κερδοφόρες επιχειρήσεις, για τα ακίνητα μεγάλης αξίας και στα άτομα με υψηλά εισοδήματα.

Στις δημόσιες δαπάνες

- Μείωση του κόστους των μισθολογικών δαπανών στο δημόσιο τομέα κατά περισσότερα από 2 δισεκατομμύρια ευρώ έως το 2015.
- Μείωση των ονομαστικών μισθών στο δημόσιο τομέα κατά 20%.
- Θέσπιση ανώτατου ορίου για τους μισθούς και τα επιδόματα των δημοσίων υπαλλήλων.
- Μείωση του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων.
- Τερματισμός όλων των συμβάσεων ορισμένης απασχόλησης στο δημόσιο.
- Μείωση του συνολικού ύψους των απολαβών των συνταξιούχων του δημόσιου τομέα.
- Μείωση των αμυντικών δαπανών κατά 200 εκατομμύρια ευρώ το 2012 και κατά 333 εκατομμύρια ευρώ ετησίως για την τριετία 2013-2015.
- Μείωση των δαπανών για την υγεία κατά 310 εκατομμύρια ευρώ το 2011 και κατά 1,81 δισεκατομμύρια ευρώ την τετραετία 2012-2015.
- Περιστολή των δημόσιων επενδύσεων κατά 850 εκατομμύρια ευρώ το 2011.
- Μείωση των επιδοτήσεων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση.
- Μείωση των δαπανών για την εκπαίδευση με το κλείσιμο ή τη συγχώνευση 1.976 σχολείων.

Στις κοινωνικές παροχές

- Περιστολή των εξόδων για την Κοινωνικής ασφάλισης κατά 1,09 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011, κατά 1,28 δισεκατομμύρια ευρώ 2012, κατά 1,03 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013, κατά 1,01 δισεκατομμύρια ευρώ το 2014 και κατά 700 εκατομμύρια ευρώ το 2015.
- Μείωση των μηνιαίων συντάξεων άνω των 1.000 ευρώ κατά 20%
- Πάταξη της φοροδιαφυγής και της αδήλωτης εργασίας.
- Αύξηση του ορίου συνταξιοδότησης στα 65 έτη, με προαπαιτούμενα τα 40 χρόνια εργασίας για την εξασφάλιση πλήρους σύνταξης.

Στην αγορά εργασίας

- Ρύθμιση του νομοθετικού πλαισίου για την ευκολότερη μείωση του κόστους μισθοδοσίας των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα.

- Κατάργηση των κλαδικών συμβάσεων εργασίας.
- Μείωση του κατώτατου μισθού.

Αποκρατικοποιήσεις

- Έσοδα ύψους 50 δισεκατομμυρίων ευρώ από αποκρατικοποιήσεις έως το 2015 του ΟΠΑΠ, του Ταχυδρομικού Ταμιευτήριου, του ΟΛΠ και του ΟΛΘ καθώς και της ΕΥΑΘ.
- Πώληση του 10% του ΟΤΕ στην Deutsche Telekom με προσδοκία εσόδων ύψους 400 εκατομμυρίων ευρώ.
- Εκπόνηση σχεδίων για πώληση μέρους των μετοχών των Ελληνικών Πετρελαίων, της ΔΕΗ, της ΑΤΕbank καθώς και για παραχώρηση λιμανιών, αεροδρόμιων, αυτοκινητοδρόμων, κρατικών εκτάσεων γης και δικαιωμάτων εξόρυξης.

Ο κύριος στόχος του ΔΝΤ είναι να διασφαλίσει τη σταθερότητα του διεθνούς νομισματικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος με την επίλυση κρίσεων μέσω της συνεργασίας με τα κράτη μέλη του. Τα βασικά εργαλεία που έχει στη διάθεσή του για να τέλεση της αποστολής του είναι οι τεχνικές:

- Της επιτήρησης
- Της τεχνικής βοήθειας
- Του δανεισμού

Η διμερής επιτήρηση σε τακτική βάση σχετίζεται με συνεχείς αξιολογήσεις της οικονομικής κατάστασης των χωρών-μελών του Ταμείου. Ο κύριος στόχος της είναι αν υπάρχουν κίνδυνοι για την εγχώρια και διεθνή οικονομική σταθερότητα, αυτοί να διαπιστώνονται έγκαιρα ώστε να αναλαμβάνονται οι απαραίτητες πρωτοβουλίες. Αναφορικά με την παροχή τεχνικής βοήθειας από το ΔΝΤ, αυτή αφορά τη βοήθεια προς τις χώρες-μέλη του, ώστε να ενισχύσουν την ικανότητά τους να σχεδιάζουν και να εφαρμόσουν αποτελεσματικές αναπτυξιακές πολιτικές. Εφαρμόζεται σε διάφορους τομείς της οικονομίας συμπεριλαμβανομένης της δημοσιονομικής πολιτικής, της νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής και στην εφαρμογή αποτελεσματικών κανονισμών για τη λειτουργία του τραπεζικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος. Τέλος, ο δανεισμός αξιοποιείται σε περιπτώσεις που οι χώρες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη χρηματοδότηση του ισοζυγίου πληρωμών τους. Σε τέτοιες περιπτώσεις, όπως η περίπτωση της Ελλάδας, τα προγράμματα πολιτικής που υποστηρίζονται από χρηματοδότηση, σχεδιάζονται από τις εθνικές κυβερνητικές αρχές των χωρών σε στενή συνεργασία με το ΔΝΤ. Η συνέχιση της χρηματοδοτικής στήριξης εξαρτάται από την αποτελεσματική εφαρμογή του προγράμματος (Bundesbank, 2010).

Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα είχε μεγάλα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών πριν από το ξέσπασμα της κρίσης, η πηγή των προβλημάτων της οικονομίας της δεν ήταν η ανισορροπία του ισοζυγίου πληρωμών (Buiter & Rahbari, 2010). Η Ελλάδα παρουσίαζε βαθιά διαρθρωτικά προβλήματα σε συνδυασμό με την αδυναμία των κυβερνήσεων και την επίτευξη υγιούς δημοσιονομικής ισορροπίας. Το ΔΝΤ έθεσε αυστηρές κατευθυντήριες γραμμές για την επίλυση των αιτιών της κρίσης μέσω της άμβλυνσης των χρόνιων παθογενειών του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτικού συστήματος της χώρας (Bundesbank, 2010)

Το πρόγραμμα στήριξης της Ελλάδας, διαφέρει σε σχέση με τα προγράμματα άλλων χωρών στα οποία συμμετείχε το ΔΝΤ. Το ΔΝΤ έχει θεσπίσει γενικά όρια σχετικά με το ποσό που μπορεί να δανείζει σε μια χώρα, τα οποία μπορούν να μεταβάλλονται σε «Εξαιρετικές» περιπτώσεις. Ο Henning (2011) θεωρεί ότι τα κεφάλαια που διατίθενται στην Ελλάδα από το ΔΝΤ δε είναι επαρκή. Παρόλα αυτά, το Ταμείο δεσμεύεται ότι αν υπάρχουν επιπλέον και επαρκή κεφάλαια στο μέλλον, η οικονομική βοήθεια προς την Ελλάδα ενδεχομένως να αυξηθεί καθώς την παρούσα στιγμή μια τέτοια ενέργεια θα οδηγήσει σε χαμηλή επάρκεια κεφαλαίων που προορίζονται για άλλες χώρες στην Ασία, την Αφρική, αλλά και για χώρες της ΕΕ όπως η Ιταλία και η Ισπανία.

Κατά την έναρξη της ελληνικής κρίσης, η επίσημη άποψη της ΕΕ ήταν να προσπαθήσει να λύσει το πρόβλημα εντός των τοίχων της ή ακόμη και εντός της ζώνης του ευρώ, χωρίς εξωτερική βοήθεια. Η αναζήτηση εξωτερικής βοήθειας θεωρήθηκε σημάδι αδυναμίας των θεσμικών οργάνων της ΕΕ. Ποιο συγκεκριμένα, ιδιαίτερα η ηγεσία της ΕΚΤ προέβαλε σοβαρές αντιθέσεις στην παρέμβαση του ΔΝΤ. Στις αρχές Μαρτίου του 2010, ο τότε Πρόεδρος της ΕΚΤ Trichet, αρνήθηκε την ανάγκη για βοήθεια από το ΔΝΤ και υποστήριξε την ανάγκη για ισορροπία των μηχανισμών χρηματοδότησης των πληρωμών καθώς και την ανάγκη εφαρμογής του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Παράλληλα, για τη συμμετοχή του ΔΝΤ στο ελληνικό πρόγραμμα απαραίτητη προϋπόθεση ήταν η συμφωνία της γερμανικής καγκελαρίας (Seitz & Jost, 2012). Η συμμετοχή του ΔΝΤ στο πρόγραμμα ερμηνεύθηκε ως η τελευταία επιλογή με όλες τις άλλες δυνατότητες για λύση του ελληνικού προβλήματος και για την εξυπηρέτηση του χρέους να έχουν εξαντληθεί. Οι κύριοι λόγοι που απέτρεψαν την αμιγώς «ευρωπαϊκή λύση», ήταν ότι οι στρατηγικές που εφαρμόστηκαν έως εκείνη τη στιγμή από την ΕΕ, αποδείχθηκαν ανεπαρκείς ή δεν ακολουθούσαν πιστά από την ίδια την Ένωση και την Ελλάδα, καθώς και το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε μικρή εμπειρία στο χειρισμό σοβαρών εθνικών δημοσιονομικών προβλημάτων.

Οι κοινές στρατηγικές διάσωσης της ΕΕ και του ΔΝΤ για την επίλυση της ελληνικής κρίσης του χρέους, χαρακτηρίστηκαν και συνεχίζουν να χαρακτηρίζονται από πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνονται στο πλαίσιο τεράστιας πίεσης από τις χρηματοπιστωτικές αγορές. Το ΔΝΤ επιθυμούσε και ήταν έτοιμο να συμμετέχει εξίσου με την ΕΕ στη θεσμοθέτηση προγράμματος διάσωσης προς την Ελλάδα, όμως οι ηγέτες της ΕΕ ανακοίνωσαν την παροχή οικονομικής βοήθειας και την έναρξη προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής με τη συμμετοχή του ΔΝΤ, ξεκινώντας με το πρώτο ελληνικό πρόγραμμα το Μάιο του 2010. Υπό αυτό το πρίσμα, η Εκτελεστική Επιτροπή του ΔΝΤ θα μπορούσε μόνο να ακολουθήσει και να εγκρίνει τις γενικές αποφάσεις των κυβερνήσεων της ΕΕ.

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ κάλεσε επίσης το ΔΝΤ να βοηθήσει στην καταπολέμηση της κρίσης, κυρίως με την παροχή πρόσθετων κονδυλίων στις απειλούμενες χώρες, καθώς ήταν ορατός ο κίνδυνος εξάπλωσης της κρίσης χρέους και στις ΗΠΑ αλλά και ειδικότεροι κίνδυνοι για την Αμερικανική οικονομία ως αποτέλεσμα της κατάρρευσης οικονομιών που αποτελούν εμπορικούς εταίρους της (Lynn, 2010). Όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδας, σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξαν και άλλοι πολιτικής φύσης λόγοι καθώς οι ΗΠΑ παρουσιάζουν πρόσθετο ενδιαφέρον για τη σταθεροποίηση της οικονομικής κατάστασης στην Ελλάδα, αφού αυτή αποτελεί μέλος του NATO με σημαντικό γεωπολιτικό ενδιαφέρον, ενώ παράλληλα φιλοξενεί στρατιωτικές βάσεις των ΗΠΑ. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο παρελθόν, οι ΗΠΑ ποτέ δεν αρνήθηκαν βοήθεια σε χώρες που φιλοξενούν στρατιωτικές τους βάσεις (Hale, 2010).

Η ισχυρή πολιτική βούληση της ΕΕ και των Ηνωμένων Πολιτειών για bail-out στην Ελλάδα έθεσε το ΔΝΤ υπό πίεση. Στο Εκτελεστικό Συμβούλιο του ΔΝΤ, οι χώρες της ΕΕ και οι ΗΠΑ κατέχουν την αθροιστική πλειοψηφία και ως εκ τούτου την μαζί έχουν τη δύναμη και να κυριαρχήσουν οι αποφάσεις του Ταμείου. Αυτό σε συνδυασμό με την εθνική

ταυτότητα των διευθυνόντων σύμβουλων του οργανισμού, διευκόλυνε τη συνεργασία ΕΕ-ΔΝΤ (Henning, 2011).

Αναφορικά με την οικονομική λογική που υπήρχε πίσω από την απόφαση για συμμετοχή του ΔΝΤ στο μηχανισμό στήριξης της Ελλάδας, βρισκόταν το γεγονός ότι αυτό αποτελεί έναν διεθνή οργανισμό με 187 χώρες-μέλη, με εμπειρία για περισσότερα από 60 χρόνια σε σχήματα δανεισμού κεφαλαίων και στην ενθάρρυνση μεταρρυθμίσεων για την παροχή οικονομικής και τεχνικής βοήθειας σε χώρες με προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών και τεχνογνωσία στην διαχείριση οικονομικών κρίσεων. Από την άποψη αυτή, το ΔΝΤ έχει δημιουργήσει φήμη και αποκτήσει την ανάλογη εμπειρία για το χειρισμό αντίστοιχων καταστάσεων (Nelson, et al, 2011)

Το ιστορικά ποσοστά αθέτησης των δανείων του ΔΝΤ είναι σχεδόν μηδενικά, με τα δάνεια του ΔΝΤ προς αναδυόμενες χώρες να έχουν απαντηθεί πλήρως. Ως διεθνής οργανισμός, το ΔΝΤ απολαμβάνει καθεστώς προτιμώμενου πιστωτή, καθώς τα δάνεια του προς την Ελλάδα θα πρέπει να αποπληρωθούν πριν από όλους τους άλλους πιστωτές. Ενώ φαίνεται ότι το ΔΝΤ λόγω των έως ένα βαθμό ανεπαρκών πολιτικών αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη χορήγηση χρηματοδοτικής συνδρομής προς την Ελλάδα, ανέλαβε πρωταγωνιστικό ρόλο στην εκπόνηση και διαπραγμάτευση των λεπτομερειών των όρων των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής της Ελλάδας με την σύναψη αυστηρών διαδικασιών εποπτείας και τη δέσμευση για την ανάληψη δράσεων για την βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της (Jeanne, 2008).

Ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα έχουν χάσει μεγάλο μέρος της αξιοπιστίας για την αποτελεσματική επίλυση προβλημάτων κρίσης δημόσιου χρέους, κυρίως λόγω της αδυναμίας τους να επιβάλουν στα μέλη της ΕΕ όπως είναι η Ελλάδα να μειώσουν τα δημοσιονομικά τους ελλείμματα και να την αποτυχία τους να αναγκάσουν τα μέλη της ΟΝΕ να συμμορφώνονται με τους κανόνες του Ευρωπαϊκού Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (Lane, 2012).

Κατά τη διάρκεια της κρίσης και από τα μέσα του 2010, ακόμη και η ανεξαρτησία της ΕΚΤ, η οποία είναι δια νόμου αδιαπραγμάτευτη αμφισβητήθηκε. Στην κατεύθυνση αυτή, η παρουσία του ΔΝΤ στο μηχανισμό στήριξης ενισχύει την πολιτική βούληση από μέρους της «τρίοικας» για την εφαρμογή των προγραμμάτων (Henning, 2011), με την εμπλοκή του ΔΝΤ να δίνει επιπλέον ώθηση για την εφαρμογή των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων στις χώρες υπό εποπτεία. Καθώς οι διαπραγματεύσεις για τους όρους των πακέτων διάσωσης είναι σκληρές και χρονοβόρες, στην περίπτωση της Ελλάδας η συμμετοχή του ΔΝΤ βοήθησε επίσης στην επιτάχυνση της εν λόγω διαδικασίας, γεγονός που μετρίασε την πιθανότητα εμφάνισης δευτερογενών επιπτώσεων και κινδύνων μετάδοσης της ελληνικής κρίσης χρέους σε άλλες οικονομίες. Το ΔΝΤ αποτελεί έναν πολυμερή οργανισμό και οι αποφάσεις του σε σχέση με την περίπτωση της Ελλάδας, έπρεπε να συμφωνούν με τις μακροοικονομικές πολιτικές που εφαρμόζονται παγκοσμίως και ως εκ τούτου η διαπραγμάτευση κινήθηκε γύρω από ένα κοινό σύνολο κανόνων πολιτικής, προς αποφυγήν του κινδύνου παγκόσμιας αποσταθεροποίησης (Rajan, 2011).

Στη διαδικασία διαχείρισης της κρίσης του ελληνικού χρέους, υπάρχει ισχυρός άξονας πολιτικών φορέων λήψης αποφάσεων και αυτός συμπεριλαμβάνει τις ηγέτιδες χώρες της ΕΕ. Είναι αλήθεια ότι η εφαρμογή του προγράμματος δεν λειτούργησε ευεργετικά για την Ελλάδα, ενώ αντίθετα ωφέλησε σημαντικά άλλες χώρες και ιδίως τη Γαλλία και τη Γερμανία. Οικονομικά αλλά και πολιτικά και κοινωνικά, η Ελλάδα εμφάνισε σημαντικά προβλήματα μετά την είσοδο της στο πρόγραμμα οικονομικής στήριξης. Η συμμετοχή του ΔΝΤ στο πρόγραμμα οικονομικής στήριξης, δεν διαφαίνεται να λειτούργησε θετικά καθώς το πλέγμα των παθογενειών που χαρακτήριζαν την Ελλάδα δεν ήταν μόνο

οικονομικής φύσης και ως εκ τούτου, το πρόβλημα της χώρας δε μπορεί να λυθεί μόνο μέσα από δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις.

Η Ελλάδα πάσχει από χρόνια προβλήματα πολιτικής διαφθοράς, έχει βιώσει πολλάκις οικονομικά σκάνδαλα, έχει ζήσει την κατακρεούργηση των δημοσίων ταμείων και κατά βάση το κοινωνικό επικοδόμημα λειτουργεί με σημαντικά προβλήματα. Παρατηρείται έλλειψη πολιτικής βούλησης για την εφαρμογή των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων, ενώ παράλληλα όταν αυτές εφαρμόζονται προκύπτει ότι ο κοινωνικός ιστός δεν είναι έτοιμος για την εφαρμογή τους, με δεδομένο ότι αυτές ενσωματώνουν άνισες περικοπές σε μισθούς και συντάξεις. Παρόλα αυτά η ευθύνη για την δίνη κατάσταση που βρίσκεται σήμερα η χώρα, δεν θα πρέπει να αποδίδεται μόνο στο ΔΝΤ. Από κοινού η τρόικα και οι ελληνικές κυβερνήσεις φέρουν ευθύνη για την ανθρωπιστική κρίση που μαστίζει τη χώρα, καθώς το συναποφασισμένο μείγμα πολιτικής που ακολουθήθηκε αποδείχθηκε εξαιρετικά σκληρό.

Κεφάλαιο 5

Κρίση και ελληνικό τραπεζικό σύστημα

5.1 Αποτύπωση της πορείας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος

Ραγδαίες εξελίξεις στο παγκόσμιο οικονομικό στερέωμα χαρακτηρίζουν την εποχή μας. Οι τράπεζες σε ελληνικό και παγκόσμιο επίπεδο αντιμετωπίζουν εντυπωσιακές και ταχύτατες αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας τους. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας με την απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων και την ενοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών που επέφερε, δημιούργησε έντονα ανταγωνιστικές συνθήκες με αύξηση του λειτουργικού κόστους και μείωση της κερδοφορίας των τραπεζών. Η πρόκληση των νέων αυτών δεδομένων, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη προηγμένης τεχνολογίας τραπεζικών υπηρεσιών, υποχρέωσε τις Τράπεζες σε αναδιάρθρωση της φιλοσοφίας τους, της δομής τους και της στρατηγικής τους (Leysdon, 2011). Η εικόνα της παραδοσιακής τράπεζας ανήκει στο παρελθόν. Η τραπεζική αγορά πωλητών μετατράπηκε σε αγορά αγοραστών και η κατά παραγγελία τραπεζική έδωσε τη θέση της στην τραπεζική των σχέσεων (Relationship banking).

Στο παρελθόν οι τράπεζες λειτουργούσαν σε μια αγορά στην οποία οι πελάτες που χρειάζονταν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες τις προσέγγιζαν και οι τραπεζίτες εκτελούσαν τις εντολές τους. Σήμερα ο πελάτης έχει τον βαρύνοντα λόγο στην αγορά. Σ' αυτόν προσφέρονται πολυάριθμα, καινοτόμα, τεχνολογικά εξελιγμένα προϊόντα με ποιότητα υψηλής στάθμης και χαμηλή τιμή. Ο πελάτης αποτελεί πλέον μια προσωπικότητα με διαφοροποιημένες απαιτήσεις που προέρχονται από διαφοροποιημένες ανάγκες. Χρήζει δε εξατομικευμένης προσέγγισης και εξυπηρέτησης των ιδιαίτερων αναγκών του, με την παροχή ενός συνολικού πακέτου πολλαπλών υπηρεσιών (Weldon, 1997). Πρόκειται για τη σύγχρονη προσέγγιση των πελατών από τα τραπεζικά ιδρύματα, τα οποία επενδύοντας στην τεχνολογική ευκολία και την καινοτομία, μετατρέπονται από τραπεζικά Supermarket σε επιχειρήσεις προσωπικής πώλησης (Private banking).

Η ελληνική οικονομία αναπτυσσόταν με ταχείς ρυθμούς κατά τη διάρκεια των ετών 2004-2007 και μέχρι το 2007 οι δείκτες τραπεζικής ρευστότητας ήταν σε αρκετά καλά επίπεδα. Ωστόσο, το 2008 προβλήματα άρχισαν να εμφανίζονται, όπως καταγράφηκε στην υποβάθμιση των ελληνικών τραπεζών, ως αποτέλεσμα της διεθνούς ανησυχίας σχετικά με τις επιπτώσεις της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, δεδομένου μάλιστα πως οι ελληνικών συμφερόντων τράπεζες, είχαν σημαντική έκθεση σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Βέβαια, τα χαρτοφυλάκια των ελληνικών τραπεζών ήταν ελάχιστα εκτεθειμένα σε «τοξικά» στοιχεία του ενεργητικού, καθώς χρηματοδοτούσαν το μεγαλύτερο ποσοστό των δανείων τους από την καταθετική τους βάση. Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), αν και τα δανειακά τους χαρτοφυλάκια είχαν επεκταθεί ταχέως κατά τη δεκαετία 2000-2010, ο δείκτης Δανείων προς Καταθέσεις έφτασε περίπου το 132%, ποσοστό αρκετά μικρότερο από το μέσο όρο της Ευρωζώνης (ECB, 2011).

Το 2010 ωστόσο, με την ελληνική οικονομία να εισέρχεται σε βαθιά ύφεση, ο ρυθμός αύξησης του όγκου των δανείων έγινε αρνητικός στα μέσα της ίδιας χρονιάς, ενώ παράλληλα το κόστος χρηματοδότησης των τραπεζών άρχισε να αυξάνεται, καθώς ο ανταγωνισμός στο πεδίο των καταθέσεων εντάθηκε και την ίδια στιγμή ένα μεγάλο ποσοστό των καταθέσεων άρχισε να μετακινείται προς το εξωτερικό και οι διεθνείς αγορές έμειναν κλειστές (Gourinchas et al, 2017). Παράλληλα, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αυξήθηκαν το 2011, αναγκάζοντας τις ελληνικές τράπεζες να αυξήσουν τις

προβλέψεις επισφαλών απαιτήσεων, δεδομένου ότι υφίστανται καίριες ανησυχίες σχετικά με την ικανότητά τους να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές δυσκολίες κατά την περίοδο της κρίσης. Παράλληλα η Χρηματοπιστωτική Αγορά στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρώ και κατά συνέπεια και η ελληνική, χαρακτηρίζεται πλέον από δύο αντίρροπες τάσεις, που βασική αιτία έχουν τον οξύ ανταγωνισμό που ασκείται στη διεκδίκηση πελατών τόσο από Τράπεζες όσο και από Εταιρίες Αμοιβαίων κεφαλαίων, Ασφαλιστικές, Χρηματιστηριακές και άλλους διεθνείς Οικονομικούς Οργανισμούς.

Η πρώτη είναι η τάση δημιουργίας μεγάλων χρηματοπιστωτικών ομίλων μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών. Εδώ το ζητούμενο είναι η απόκτηση ισχυρής κεφαλαιακής διάρθρωσης, τα μεγάλα δίκτυα, η ελκυστικότερη τιμολόγηση πακέτων υπηρεσιών.

Η δεύτερη είναι η τάση δημιουργίας μικρότερων, σύγχρονων και ευέλικτων τραπεζών με σκοπό την παραγωγή εξειδικευμένου φάσματος νεωτεριστικών προϊόντων και υπηρεσιών. «Small is beautiful» επομένως για τις μικρές Ευρωπαϊκές Τράπεζες που κινούνται δυναμικά στο χώρο της σύγχρονης λιανικής τραπεζικής (Retail banking).

Τα τελευταία χρόνια ο τραπεζικός κλάδος στην Ελλάδα έχει αναπτυχθεί με γρήγορους ρυθμούς ως αποτέλεσμα την απελευθέρωση του τραπεζικού θεσμικού πλαισίου και του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού. Στις 31.12.2017 λειτουργούσαν στην Ελλάδα 36 Ελληνικές και ξένες τράπεζες και άλλα πιστωτικά ιδρύματα (εξαιρουμένων των συνεταιριστικών τραπεζών). Τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: τα ιδρύματα γενικής τραπεζικής (εμπορικές ή/ και επενδυτικές τράπεζες) και τα εξειδικευμένα πιστωτικά ιδρύματα.

Στην ελληνική αγορά χρηματοοικονομικών υπηρεσιών κυριαρχούν οι εμπορικές τράπεζες. Ωστόσο, ως αποτέλεσμα της απελευθέρωσης της αγοράς, εξειδικευμένα πιστωτικά ιδρύματα έχουν επεκταθεί έντονα στον τομέα της εμπορικής τραπεζικής αυξάνοντας έτσι τον ανταγωνισμό σ' αυτό το χώρο. Επίσης η διαφοροποίηση μεταξύ εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών έχει πλέον πάψει και όλες οι τράπεζες που λειτουργούν στην Ελλάδα κατατάσσονται στην κατηγορία των εμπορικών τραπεζών με εξαίρεση το ταμείο παρακαταθηκών που είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου και ελέγχεται από το Ελληνικό Δημόσιο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία των οικονομικών καταστάσεων των τραπεζών οι ελληνικές εμπορικές τράπεζες κατείχαν περίπου το 87,6% του συνόλου του ενεργητικού του Ελληνικού τραπεζικού συστήματος συνολικού ύψους 324 δις στις 31.12.2017, την ίδια περίοδο οι ξένες τράπεζες κατείχαν περίπου το 9,9% του συνολικού ενεργητικού και τα ειδικά πιστωτικά ιδρύματα το 2,5%. Από τον Απρίλιο του 2002 επιτρέπεται με νόμο η χορήγηση καταναλωτικών δανείων και πιστωτικών διευκολύνσεων από μη τραπεζικά ιδρύματα που έχουν λάβει σχετική άδεια από την τράπεζα της Ελλάδος σύμφωνα με την υπ' αριθμό 2485/31.12.2002 πράξη του διοικητή της τράπεζας της Ελλάδος. Τα ιδρύματα αυτά αποτελούν άμεσους ανταγωνιστές των εμπορικών τραπεζών στον τομέα της καταναλωτικής πίστης.

Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή στοιχείων ενεργητικού, χορηγήσεων και καταθέσεων στον κλάδο της εμπορικής τραπεζικής και τις έξι βασικές ανταγωνίστριες τράπεζες στην Ελλάδα στις 31.12.2017.

Πίνακας 2: Μερίδιο Αγοράς των 4^{ων} βασικών ανταγωνιστριών εμπορικών τραπεζών στην Ελλάδα

(ποσά σε εκ. ευρώ)	Μερίδιο Αγοράς Ενεργητικού	Μερίδιο Αγοράς Χορηγήσεων	Μερίδιο Αγοράς Καταθέσεων
Εθνική τράπεζα Ελλάδος	18.90%	17.20%	21.30%
EFG Eurobank	15.40%	15.80%	14.50%
Alfa bank	19.90%	23.30%	17.50%
Όμιλος Πειραιώς	14.90%	16.90%	15.70%
Σύνολο	70.10%	73.20%	69.00%

Πηγή: Ελληνική Ένωση Τραπεζών (2017)

5.2 Οι επιδράσεις της κρίσης στο τραπεζικό σύστημα

Ένα από τα πρώτα θύματα της ελληνικής κρίσης ήταν το τραπεζικό της σύστημα της χώρας. Μια σειρά φήμες για επερχόμενη αδυναμία αναλήψεων, έγιναν ευρέως διαδεδομένες κατά τη διάρκεια του 2010 και του 2011 και οι ανησυχίες των καταθετών οδήγησαν στην σταδιακή απόσυρση των καταθέσεων τους από τις τράπεζες. Από τον Δεκέμβριο του 2009 έως τον Δεκέμβριο του 2011, οι καταθέσεις μειώθηκαν από 238 δισεκατομμύρια ευρώ σε περίπου 150 δισεκατομμύρια ευρώ, γεγονός που μείωσε τη ρευστότητα των τραπεζών και τις ανάγκασε να δανειστούν σε μεγάλο βαθμό από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Κατά συνέπεια, ο συνολικός δανεισμός προς τον ιδιωτικό τομέα παρέμεινε αρνητικός έως τον Απρίλιο του 2011 (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2012).

Μια κρίση πλήρους εμφάνισης πραγματοποιήθηκε δύο χρόνια μετά την κρίση των κρατικών ομολόγων στις αρχές του 2012. Τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους, η Ελλάδα αθέτησε την υποχρέωση δανεισμού μέσω του PSI καθώς προχώρησε σε ανταλλαγή παλαιών ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου και δανείων με νέα ομόλογα πολύ χαμηλότερης παρούσας αξίας, που ισοδυναμούσε με περίπου 20-30% της αρχικής τους παρούσας αξίας. Αυτό προκάλεσε τη συλλογική απώλεια 37,7 δισεκατομμυρίων ευρώ από τις τράπεζες, η οποία αντιπροσώπευε το 10% του συνολικού ενεργητικού τους ή το 170% του συνολικού κεφαλαίου τους (Haliassos et al, 2017). Τα κεφάλαια των τραπεζών αναδιάρθρωθηκαν κυρίως με δάνεια από το Ευρωπαϊκό Ταμείο και το ΔΝΤ από το 2ο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής 2012-2014. Η διαδικασία εποπτεύθηκε από το Ελληνικό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (HFSF), ένα υβριδικό ίδρυμα που δημιουργήθηκε εκείνη την περίοδο, του οποίου ο έλεγχος μοιράζεται μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και των διεθνών δανειστών. Τα κεφάλαια του HFSF που εισήχθησαν στο τραπεζικό σύστημα ανήλθαν σε περίπου 39 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ οι ιδιώτες επενδυτές συνεισέφεραν άλλα 3,2 δισεκατομμύρια ευρώ. Οι τέσσερις τράπεζες που θεωρήθηκαν από τις ρυθμιστικές αρχές ως συστημικά σημαντικές ανακεφαλαιοποιήθηκαν, ενώ οι περισσότερες από τις υπόλοιπες τράπεζες χωρίστηκαν σε καλές και κακές και τα καλά μέρη τους πωλήθηκαν στις τέσσερις συστημικές τράπεζες. Το τραπεζικό σύστημα αναμορφώθηκε έτσι στην σημερινή εξαιρετικά συγκεντρωμένη του μορφή και τέθηκε υπό τον άμεσο έλεγχο του HFSF, επομένως έμμεσα υπό τον έλεγχο του ελληνικού κράτους (Angeletos et al, 2017).

Στις αρχές του 2014 είχαν περισταλεί οι προηγούμενες μακροοικονομικές ανισορροπίες που προκάλεσαν την ελληνική κρίση, ο ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ ήταν θετικός,

άμεσες ξένες επενδύσεις άρχισαν να εισρέουν στη χώρα και το οικονομικό κλίμα άρχισε να βελτιώνεται εναρμονιζόμενο με τις ευρωπαϊκές τάσεις. Οι καταθέσεις των νοικοκυριών αντιστρέφονταν την προηγούμενη αρνητική τάση τους και αυξάνονταν, ο διατραπεζικός δανεισμός από τις ξένες τράπεζες ήταν πλέον άφθονος για τις ελληνικές τράπεζες και η εξάρτησή τους από την ακριβή χρηματοδότηση έκτακτης ανάγκης από την κεντρική τράπεζά μειώθηκε (Hardouvelis & Gkionis, 2016). Οι ξένοι διαχειριστές αμοιβαίων κεφαλαίων, κινητοποιήθηκαν με ενθουσιασμό για να αγοράσουν περισσότερα αποθέματα ελληνικών τραπεζών έπειτα από τη δεύτερη ανακεφαλαιοποίηση ύψους 8,2 δισεκατομμυρίων ευρώ που πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του ίδιου έτους, η οποία αφορούσε τα ελλείματα που προέκυψαν, άφησε το τελευταίο σκέλος της ύφεσης του 2013. Έως το τέλος του 2014, οι ελληνικές τράπεζες είδαν το απόθεμα των μη εξυπηρετούμενων δανείων να μειώνεται για πρώτη φορά από την αρχή της κρίσης με την πρώτη φάση της τραπεζικής κρίσης να αποτελεί παρελθόν (Haliassos et al, 2017).

Η νέα ελληνική κυβέρνηση που προέκυψε τον Ιανουάριο του 2015, ακολούθησε πορεία σύγκρουσης με τους Ευρωπαίους εταίρους και τους διεθνείς δανειστές της Ελλάδας. Η οικονομική δραστηριότητα πάγωσε και ο φόβος της απώλειας των αποταμιεύσεων διαπέρασε το κοινό, ο συνολικός όγκος καταθέσεων υποχώρησε κατά 40 δισεκατομμύρια ευρώ σε μόλις έξι μήνες και η ελληνική τραπεζική κρίση πέρασε σε νέα φάση. Σε αυτό το νέο αρνητικό περιβάλλον, η ευρωπαϊκή ρυθμιστική αρχή των τραπεζών (SSM) επανεξέτασε την υγεία των τεσσάρων συστημικών τραπεζών και τις εγγυητικές τους αξίες και υπέβαλε ανακεφαλαιοποίηση ύψους 14,4 δισεκατομμυρίων ευρώ (Hardouvelis et al, 2015).

Από τις αρχές του 2016, οι ανακεφαλαιοποιημένες τράπεζες, δεν μπορούν να συμβάλουν αποτελεσματικά στην οικονομική ανάκαμψη της Ελλάδας. Το χαρτοφυλάκιο δανείων τους μειώνεται, καθώς τα νέα δάνεια προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά είναι χαμηλότερα από τα παλαιά που ωριμάζουν και αποπληρώνονται. Οι ελληνικές τράπεζες αντιμετωπίζουν σήμερα τριπλό κίνδυνο:

- τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια
- την επισφάλεια των καταθέσεων
- τη μείωση των επενδύσεων

Τα τρία προβλήματα είναι αλληλένδετα και τροφοδοτούνται αμοιβαία, με το σημαντικότερο από αυτά να είναι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

Κεφάλαιο 6

Μεθοδολογία έρευνας

Σε περιόδους οικονομικής αβεβαιότητας όπως είναι αυτή που διανύουμε, οι τραπεζικοί οργανισμοί αντιμετωπίζουν αυξημένα επίπεδα ελέγχου από τις κυβερνητικές και ρυθμιστικές αρχές. Παράλληλα, τα διάφορα ενδιαφερόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένων των καταθετών και των επενδυτών, απαιτούν μεγαλύτερο βαθμό διαφάνειας όσον αφορά τα οικονομικά στοιχεία και την χρηματοοικονομική υγεία των τραπεζών, έτσι ώστε να είναι σε θέση να λαμβάνουν ορθές επενδυτικές αποφάσεις (Morgan, 2002). Λαμβάνοντας υπόψιν αυτές τις διαπιστώσεις, σε συνδυασμό με τον αυξανόμενο αντίκτυπο του τραπεζικού κλάδου για την παγκόσμια οικονομία, καθίσταται σαφές πως η χρηματοοικονομική ανάλυση αποτελεί πλέον μία κρίσιμης σημασίας λειτουργία για τους σύγχρονους τραπεζικούς οργανισμούς.

Βασικό συστατικό της χρηματοοικονομικής ανάλυσης είναι η χρήση αριθμοδεικτών, οι οποίοι αποτελούν επιστημονικά εργαλεία ανάλυσης και ερμηνείας των στοιχείων της οικονομικής μονάδας ενός οργανισμού, ενώ η αξία τους έγκειται στο ότι μπορούν να αποτυπώνουν με απλές μαθηματικές σχέσεις την οικονομική του ανάπτυξη, αναδεικνύοντας τα σημαντικότερα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν για την οικονομική πολιτική που υιοθετεί (Saunders et al, 2006). Η χρήση αριθμοδεικτών, συνιστά μία λειτουργία προστιθέμενης αξίας για τις σύγχρονες τραπεζικές μονάδες, καθώς αυτοί χαρτογραφούν με αντικειμενικό τρόπο τα επίπεδα αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητάς τους, αντανακλώντας παράλληλα τις δυνατότητες βιωσιμότητάς τους σε μακροχρόνιο επίπεδο.

Είναι συνεπώς επιβεβλημένη η ανάγκη χρήσης σύγχρονων εργαλείων απεικόνισης της χρηματοοικονομικής κατάστασης των τραπεζικών οργανισμών, συμπεριλαμβανομένων των αριθμοδεικτών, δεδομένου ότι παραδοσιακά, οι τράπεζες παρουσιάζουν σημαντικές ελλείψεις σε μέτρα οικονομικής απόδοσης, συγκριτικά τουλάχιστον με άλλους οργανισμούς, με αποτέλεσμα συχνά να θεωρούνται αναποτελεσματικές. Σημαντικό πλεονέκτημα των αριθμοδεικτών είναι πως παρουσιάζουν με έγκυρο, επιστημονικό και αξιόπιστο τρόπο την οικονομική κατάσταση των οργανισμών, αποτελώντας αντικειμενικό μέτρο της αποδοτικότητάς τους και έχοντας παράλληλα και θεωρητική χρησιμότητα, υποστηρίζοντας έτσι τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων όσον αφορά την κατανομή των διαθέσιμων πόρων.

Παράλληλα, η οικονομική ευπάθεια των τραπεζικών οργανισμών, όσον αφορά τον υψηλό βαθμό εξάρτησής τους από τις κρατικές αποφάσεις, αποτελεί μία μεταβλητή που καθιστά περαιτέρω αναγκαία την εφαρμογή χρηματοοικονομικής ανάλυσης με τη χρήση αριθμοδεικτών (Acharya & Ryan, 2016). Η οικονομική δυσπραγία είναι συχνό φαινόμενο στα τραπεζικά ιδρύματα και οφείλεται εν μέρει και στην ανεπαρκή χρήση των σύγχρονων εργαλείων χρηματοοικονομικής διοίκησης. Πράγματι, οι αριθμοδείκτες καθορίζουν το βαθμό απόδοσης των διάφορων οικονομικών προγραμμάτων, ώστε να πραγματοποιείται μία ορθολογικότερη αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων. Μάλιστα, η χρήση αριθμοδεικτών, δίνει τη δυνατότητα στους τραπεζικούς οργανισμούς, να λαμβάνουν ορθολογικές αποφάσεις αναφορικά με τη διαφοροποίηση των εσόδων τους, υποστηρίζοντας έτσι τη βιωσιμότητα.

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια αρκετά αναλυτική παράθεση 16 αριθμοδεικτών των τεσσάρων συστημικών ελληνικών τραπεζών. Η ανάλυση είναι διαχρονική και εκτείνεται τα έτη 2004 έως 2015. Οι αριθμοδείκτες οι οποίοι θα εξετασθούν είναι οι:

1. Δείκτης μεγέθυνσης ενεργητικού
2. Ρυθμός μεγέθυνσης μικτού χαρτοφυλακίου δανεισμού
3. Ρυθμός μεγέθυνσης καταθέσεων
4. Δείκτης κόστους προς έσοδα
5. Καθαρό επιτοκιακό περιθώριο
6. Κέρδη προ φόρων
7. Μέση απόδοση ενεργητικού (ROAA)
8. Μέση απόδοση μετοχικού κεφαλαίου (ROAE)
9. Tier I
10. Δείκτης συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας
11. Ίδια κεφάλαια προς σύνολο ενεργητικού
12. Προβλέψεις δανειακών απωλειών προς ακαθάριστος δανεισμός
13. Απομειωμένα προς ακαθάριστα δάνεια
14. Απώλεια δανειακών αποθεμάτων προς απομειωμένα δάνεια
15. Δάνεια προς καταθέσεις
16. Ρευστοποιήσιμα στοιχεία ενεργητικού προς καταθέσεις και βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση

Βασικός στόχος της παρούσας ανάλυσης χρηματοοικονομικών καταστάσεων είναι η μελέτη των οικονομικών αποτελεσμάτων των τεσσάρων ελληνικών συστημικών τραπεζών για την αποτύπωση της επίδρασης της κρίσης.

Η ανάλυση των οικονομικών καταστάσεων, αποβλέπει όχι στην απλή παράθεση απόλυτων αριθμών που γίνεται με τις οικονομικές καταστάσεις, αλλά στα συμπεράσματα που προκύπτουν από τις συγκρίσεις διαφορετικών αριθμών των καταστάσεων αυτών. Οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις των τραπεζών που θα μελετηθούν αφορούν 12 χρήσεις (2004-2015).

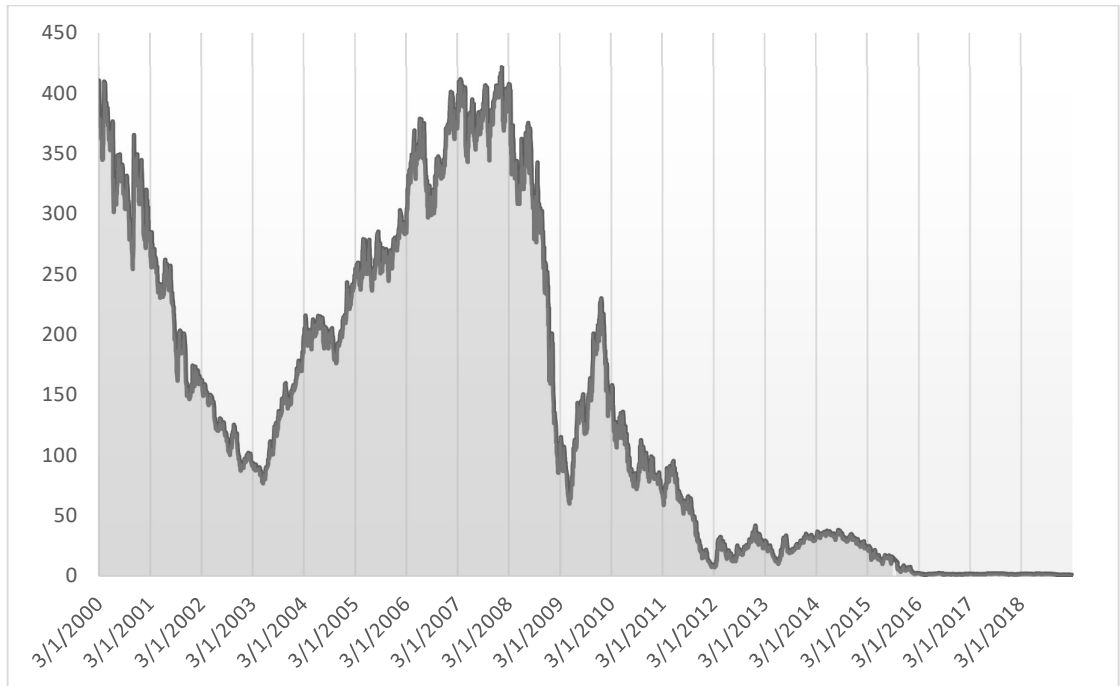
Οι αριθμοδείκτες θεωρούνται ως το σημαντικότερο μέσο ανάλυσης των λογιστικών καταστάσεων επειδή καταρτίζονται εύκολα και δίνουν πολλές και ποικίλες πληροφορίες περιληπτικά και με τρόπο που γίνονται εύκολα κατανοητές (Κοντάκος & Παπασπύρου, 1993). Οι αριθμοδείκτες ουσιαστικά εκφράζουν μία μαθηματική σχέση μεταξύ ενός χρηματοοικονομικού μεγέθους, το οποίο περιέχεται στον αριθμητή και ενός άλλου, το οποίο περιέχεται στον παρανομαστή. Για να έχει νόημα ένας αριθμοδείκτης, πρέπει η σχέση μεταξύ των δύο μεγεθών να μπορεί να ερμηνευθεί. Οι δείκτες γενικότερα αποτελούν χρήσιμο υπολογιστικό μέσο, που βοηθά στην ανάλυση και εκτίμηση των διάφορων εναλλακτικών προτάσεων και εναλλακτικών λύσεων και στη λήψη των κατάλληλων επιχειρηματικών αποφάσεων.

Κεφάλαιο 7

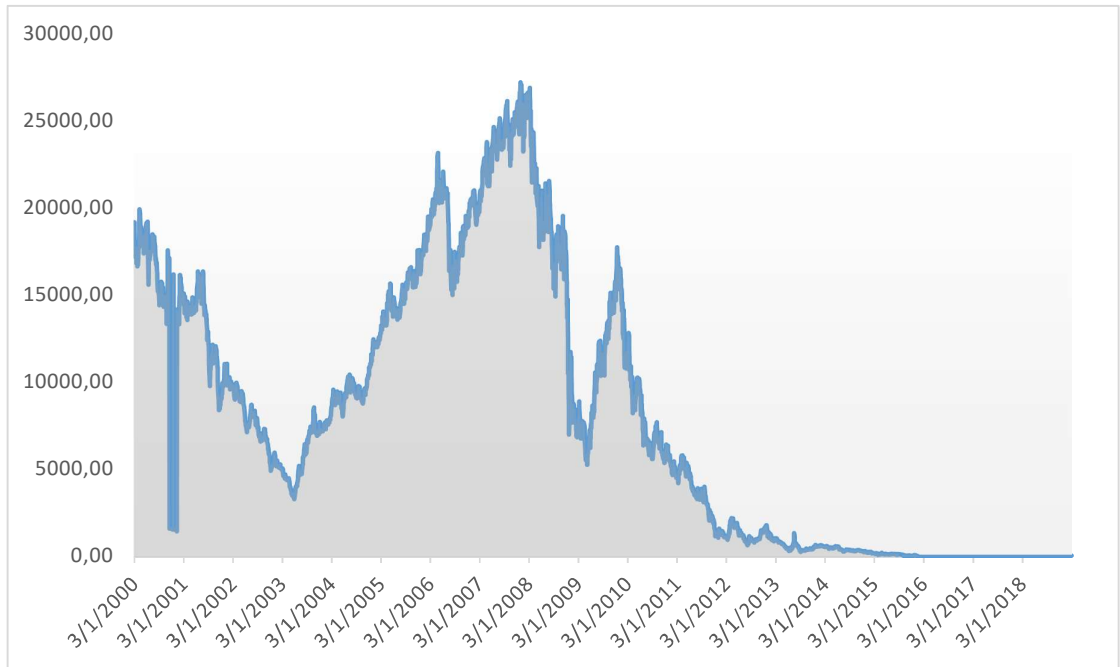
Αποτελέσματα έρευνας

Ξεκινώντας την αποτύπωση των αποτελεσμάτων της εμπειρικής μελέτης, αρχικά παρουσιάζεται ότι το σύνολο των μετοχών των τραπεζών παρουσιάζει ραγδαία μείωση σε όρους τιμής. Ιδιαίτερα μετά το 2010 η τάση της τιμής των μετοχών των τεσσάρων συστημικών τραπεζών είναι σταθερά πτωτική.

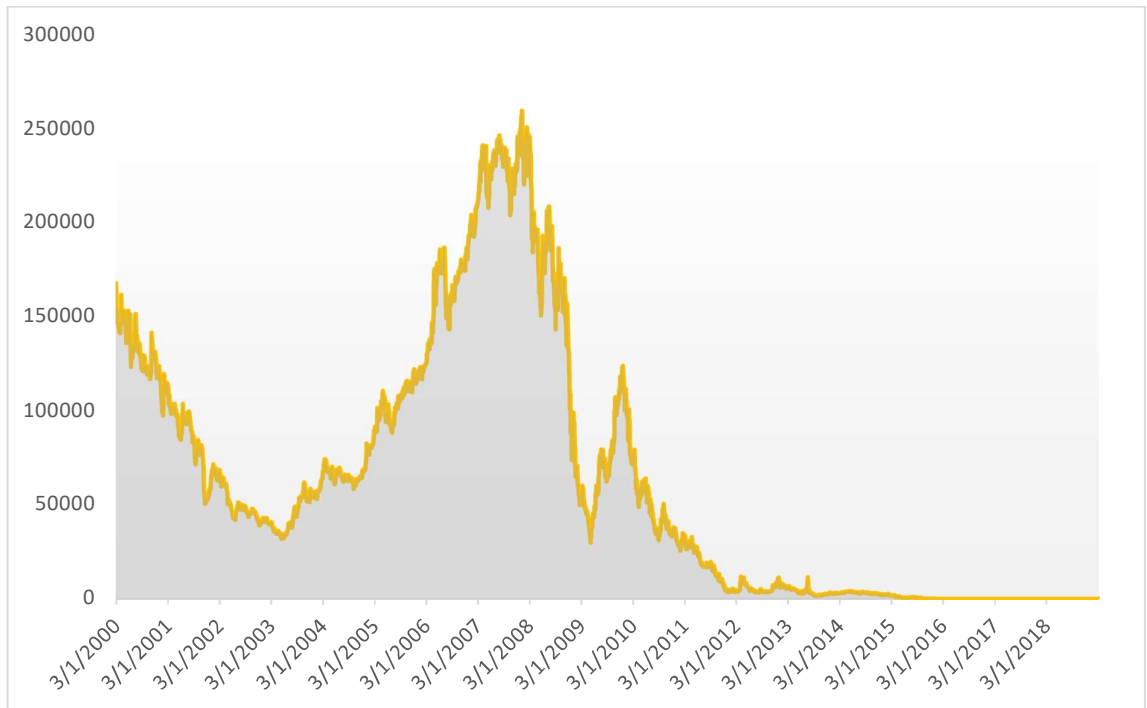
Γράφημα 1: Τιμές κλεισίματος μετοχής της Alpha Bank (2000-2018)

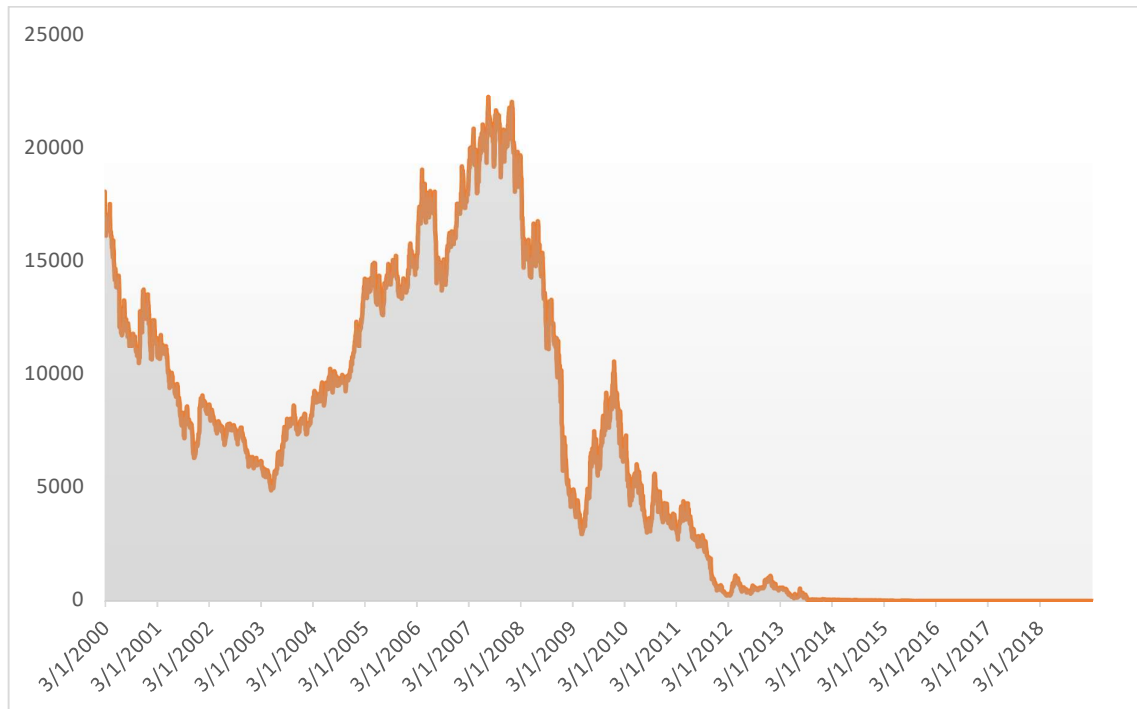
Γράφημα 2: Τιμές της κλεισίματος μετοχής της ΕΤΕ (2000-2018)

Γράφημα 3: Τιμές κλεισίματος της μετοχής της Τράπεζας Πειραιώς (2000-2018)

Γράφημα 4: Τιμές κλεισίματος της μετοχής της Eurobank (2000-2018)

Δείκτης μεγέθυνσης ενεργητικού

Στη συνέχεια της μελέτης παρουσιάζεται η ετήσια αύξηση του ενεργητικού ανά συστημική ελληνική τράπεζα για την εξεταζόμενη περίοδο. Κατά τη περίοδο πριν από την κρίση, ο μέσος όρος των περιουσιακών στοιχείων των ελληνικών τραπεζών αυξήθηκε σημαντικά κατά 21,3%, κυρίως λόγω της επιθετικής επενδυτικής στρατηγικής τους στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ωστόσο, κατά τα χρόνια της κρίσης, η αύξηση των περιουσιακών στοιχείων των ελληνικών τραπεζών μειώθηκε σημαντικά, καθώς η αντίστοιχη μέση τιμή ισούται με 2,55%. Μια πιο προσεκτική εξέταση του χαρτοφυλακίου περιουσιακών στοιχείων των τεσσάρων ελληνικών τραπεζών, αποτυπώνει την συγκεκριμένη τάση συρρίκνωσης της μεγέθυνσης του ενεργητικού τους κατά τη διάρκεια της κρίσης, η οποία αντισταθμίστηκε από τη συγχώνευση τους με πολλές μικρές εγχώριες τράπεζες που θεωρήθηκαν μη βιώσιμες και απορροφήθηκαν.

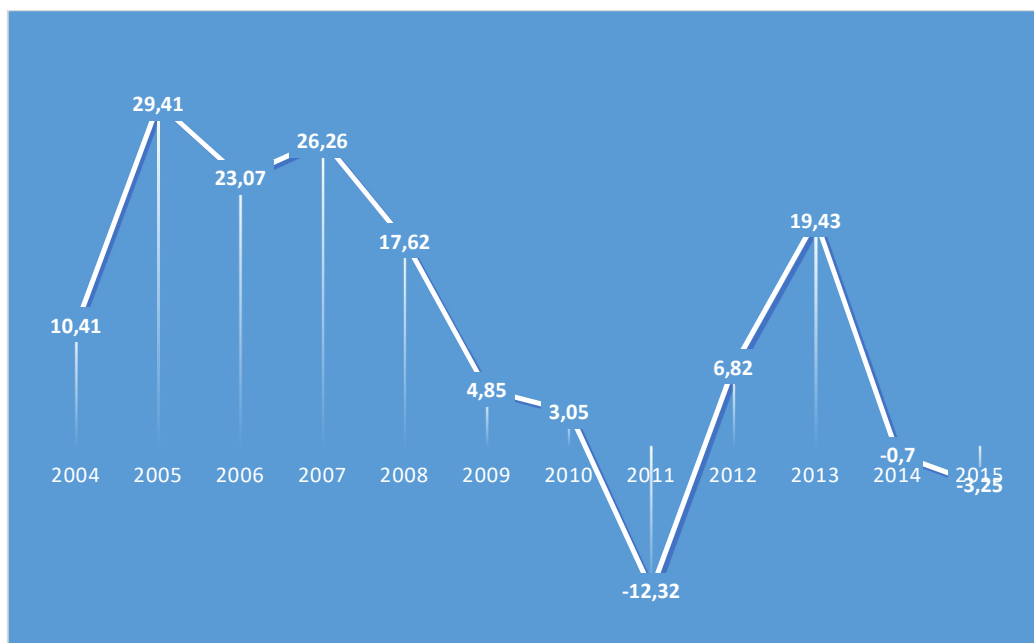
Πίνακας 3: Ρυθμός μεγέθυνσης ενεργητικού (%) ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	7,91	32,4	13,16	9,81	19,36	6,63	-4,02	-11,45	-1,51	26,51	-1,03	-4,99
Eurobank	17,9	34,55	21,04	27,07	20,20	2,51	3,46	-11,89	-11,94	14,68	-2,67	-2,60
Εθνική	1,48	10,90	26,72	18,04	12,67	11,35	6,48	-11,49	-1,94	5,85	3,86	-3,45
Πειραιώς	14,33	39,77	31,37	50,1	18,23	-1,11	6,26	-14,44	42,67	30,68	-2,96	-1,97

Πίνακας 4: Μέσος ρυθμός μεγέθυνσης ενεργητικού (%)

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	16,53	1,45
Eurobank	24,15	-1,21
Εθνική	13,96	1,52
Πειραιώς	30,76	8,45
Μέσος όρος	21,35	2,55

Γράφημα 5: Συνολικός ρυθμός μεγέθυνσης ενεργητικού (%)

Ρυθμός μεγέθυνσης μικτού χαρτοφυλακίου δανεισμού

Στην περίοδο πριν την κρίση, το πιστωτικό χαρτοφυλάκιο των ελληνικών τραπεζών αυξήθηκε κατά μέσο όρο 26,6%. Η μεγάλη επέκταση του χαρτοφυλακίου πιστώσεων των ελληνικών τραπεζών κατά τη διάρκεια της προ κρίσης περιόδου αργότερα οδήγησαν στην υψηλή αύξηση των δεικτών μη εξυπηρετούμενων δανείων. Κατά τα χρόνια της κρίσης, ο μέσος ρυθμός αύξησης των μικτών χορηγήσεων των τραπεζών στην Ελλάδα μειώθηκε κατά 90%. Η πιστωτική επέκταση των τεσσάρων ελληνικών τραπεζών ήταν στην πραγματικότητα αρνητική αλλά αντισταθμίστηκε από την απόκτηση του χαρτοφυλακίου δανείων πολλών μικρών ελληνικών τράπεζων που κρίθηκαν μη βιώσιμες.

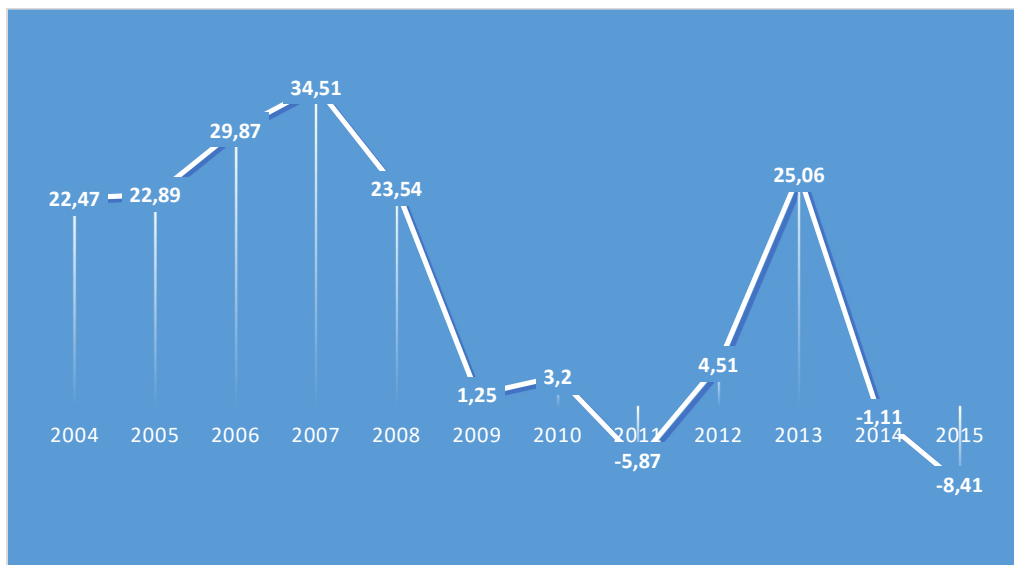
Πίνακας 5: Ρυθμός μεγέθυνσης πιστωτικού χαρτοφυλακίου (%) ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	28,66	22,74	16,91	29,25	21,13	2,04	-2,86	-3,45	-9,17	38,95	-0,71	-0,52
Eurobank	29,92	25,42	27,47	33,7	22,75	0,51	1,77	-12,13	-7,09	11,82	-3,02	0,38
Εθνική	17,38	12,85	44,11	27,51	23,19	3,31	12,89	-2,73	-2,18	-1,04	3,39	-26,01
Πειραιώς	13,92	30,54	30,98	47,59	27,07	-0,85	1	-5,15	36,47	50,5	-4,11	-6,73

Πίνακας 6: Μέσος ρυθμός μεγέθυνσης πιστωτικού χαρτοφυλακίου (%)

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	23,74	3,47
Eurobank	27,85	-1,22
Εθνική	25,01	-1,77
Πειραιώς	30,02	10,16
Μέσος όρος	26,65	2,66

Γράφημα 6: Συνολικός ρυθμός μεγέθυνσης πιστωτικού χαρτοφυλακίου (%)

Ρυθμός μεγέθυνσης καταθέσεων

Στην περίοδο πριν από την κρίση, οι καταθέσεις των ελληνικών τραπεζών αυξήθηκαν κατά 18,3. Στα τέλη του 2009, οι καταθέσεις στις τέσσερις ελληνικές τράπεζες είχαν φθάσει στη μέγιστη τιμή τους αγγίζοντας τα 191 δισεκατομμύρια ευρώ. Στα χρόνια που ακολούθησαν και λόγω της γενικής πολιτικής και οικονομικής αβεβαιότητας στη χώρα, σε συνδυασμό με τον κίνδυνο μη συμμόρφωσης στην αποπληρωμή του ελληνικού χρέους από τη χώρα, η μείωση των καταθέσεων ήταν συνεχής και σημαντική, με συνέπεια το 2015 να επιβληθεί το λεγόμενο capital control. Όπως παρουσιάζεται στο Γράφημα 7, το 2015 ήταν το χειρότερο έτος για τις εγχώριες τράπεζες όσον αφορά τις καταθέσεις πελατών, με μέση ετήσια μείωση που αγγίζει το 27,85%.

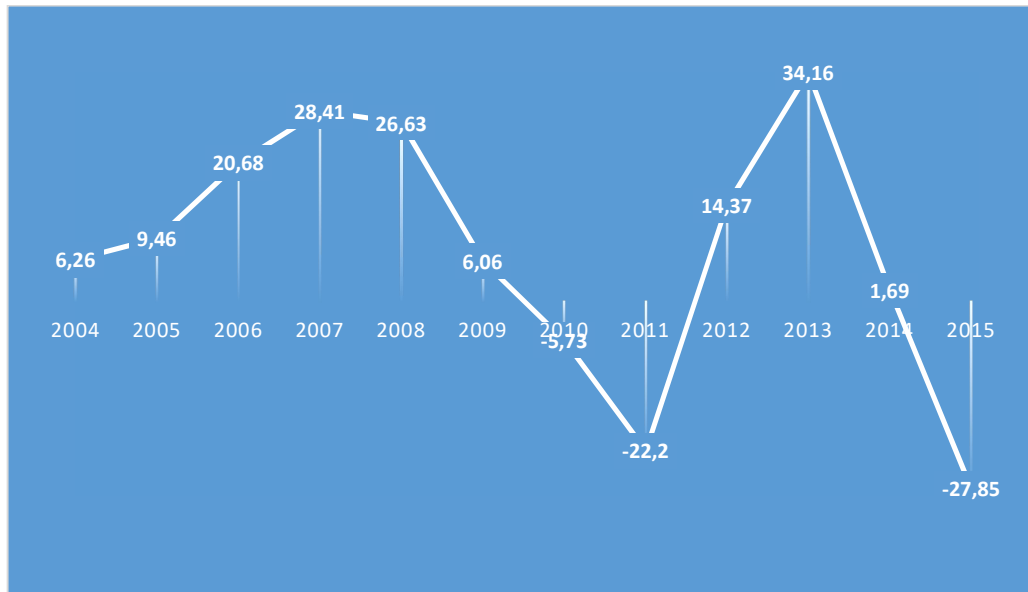
Πίνακας 7: Ρυθμός μεγέθυνσης καταθέσεων (%) ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	2,20	4,58	8,91	47,06	22,73	0,87	-10,77	-23,22	-5,86	50,68	2,17	-26,55
Eurobank	-0,76	5,75	24,20	26,21	40,77	10,17	-5,07	-26,95	-6,42	32,11	0,59	-22,22
Εθνική	4,84	6,08	22,80	13,71	11,77	5,23	-4,47	-12,49	-1,36	7,05	3,17	-33,82
Πειραιώς	18,74	21,43	26,81	26,66	31,25	7,96	-2,61	-26,15	71,10	46,79	0,82	-28,80

Πίνακας 8: Μέσος ρυθμός μεγέθυνσης καταθέσεων (%)

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	17,10	-1,81
Eurobank	19,23	-2,54
Εθνική	11,84	-5,24
Πειραιώς	24,98	9,87
Μέσος όρος	18,29	0,07

Γράφημα 7: Συνολικός ρυθμός μεγέθυνσης καταθέσεων (%)

Δείκτης κόστους προς έσοδα

Ο δείκτης κόστους προς έσοδα (Cost-to-Income ratio-CTI) είναι ένα βασικό οικονομικό μέτρο που παρουσιάζει το επίπεδο των εξόδων μιας τράπεζας σε σχέση με το εισόδημά της. Ο συγκεκριμένος αριθμοδείκτης, αποδίδει μια σαφή εικόνα για το πόσο αποτελεσματικά λειτουργεί η τράπεζα και όσο χαμηλότερη είναι η τιμή του δείκτη, τόσο πιο κερδοφόρα είναι η τράπεζα δεδομένων των λειτουργικών της εξόδων. Στην περίοδο πριν από την κρίση, τα ελληνικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα φαίνεται να διαχειρίζονται τα έξοδά τους αρκετά αποτελεσματικά. Επίσης και κατά την κρίση και παρόλο που ο δείκτης CTI των τεσσάρων συστημικών τραπεζών επιδεινώθηκε σημειώνοντας αύξηση

παρέμεινε σχετικά χαμηλός. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο τέλος του οικονομικού έτους 2015, ο μέσος δείκτης CTI των συστημικών ελληνικών τραπεζών αυξήθηκε σημαντικά, λόγω της αύξησης του στην περίπτωση της Εθνικής Τράπεζας. Η συγκεκριμένη αύξηση αυτή οφείλεται στην υψηλή συρρίκνωση των εσόδων της τράπεζας. Η καλύτερη διαχείριση των λειτουργικών εξόδων των ελληνικών τραπεζών σε σχέση με έσοδα τους, ειδικά κατά το πρώτο τμήμα της ερευνητικής περιόδου, είναι εμφανής.

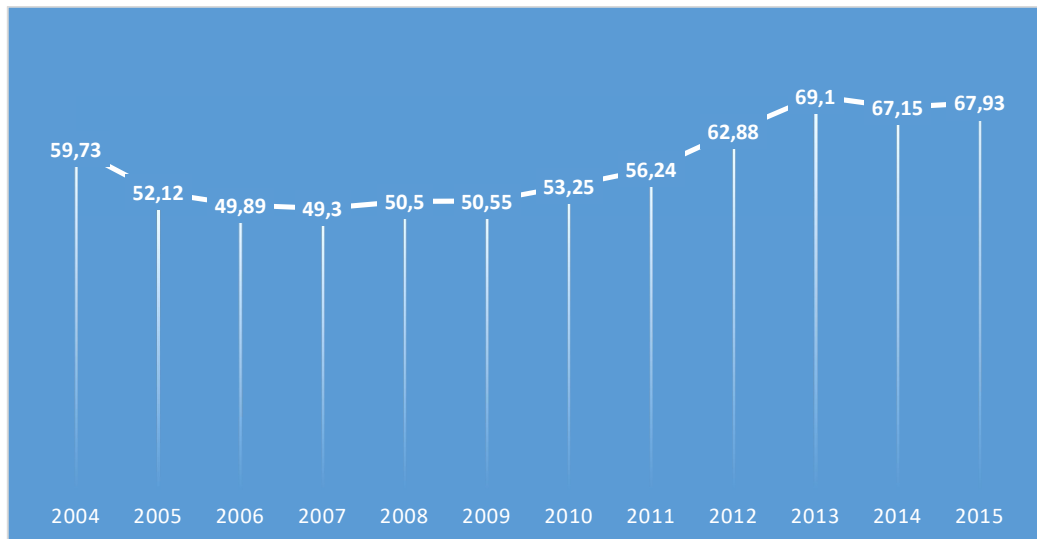
Πίνακας 9: Δείκτης κόστους προς έσοδα ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	50,94	48,85	45,97	46,01	50,49	50,53	51,05	48,00	74,16	59,14	63,25	55,84
Eurobank	51,85	47,47	46,87	48,11	47,89	48,29	48,77	51,53	60,29	70,33	63,20	62,83
Εθνική	74,63	53,88	51,57	52,44	49,66	49,74	54,13	58,10	68,88	68,41	82,91	88,20
Πειραιώς	61,50	58,29	55,14	50,65	53,97	53,62	59,03	67,32	48,19	78,52	59,23	64,83

Πίνακας 10: Μέσος δείκτης κόστους προς έσοδα

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	48,45	57,42
Eurobank	48,44	57,89
Εθνική	56,44	67,20
Πειραιώς	55,91	61,53
Μέσος όρος	52,31	61,01

Γράφημα 8: Συνολικός δείκτης κόστους προς έσοδα

Καθαρό επιτοκιακό περιθώριο

Το καθαρό επιτοκιακό περιθώριο (Net Interest Margin- NIM) μετρά τη διαφορά μεταξύ των εισπραχθέντων τόκων και των καταβληθέντων τόκων, σε σχέση με την αξία των

περιουσιακών στοιχείων που παράγουν τόκους. Συνήθως αναφέρεται στο περιθώριο επιτοκίου μεταξύ του ποσού που αποκτάται από τους οφειλότες της τράπεζας και του ποσού που καταβάλλεται στους καταθέτες της τράπεζας. Κατά τη διάρκεια ολόκληρης της ερευνητικής μας περιόδου (πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης), τα ελληνικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα φαίνεται να διαχειρίζονται ικανοποιητικά τα περιουσιακά τους στοιχεία. Αξίζει να σημειωθεί ότι ακόμη και κατά τη διάρκεια της κρίσης, ο μέσος όρος του αριθμοδείκτη NIM των τεσσάρων συστημικών τραπεζών παρόλο που μειώνεται ελαφρώς λαμβάνει ικανοποιητικές θετικές τιμές. Λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη ότι κατά την περίοδο αυτή οι εγχώριες τράπεζες βρισκόταν σε επιτήρηση από τον μηχανισμό ELA για την προέλευση των κεφαλαίων τους οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι τόκοι που επέβαλαν οι εγχώριες τράπεζες στους δανειολήπτες ήταν σημαντικά υψηλοί.

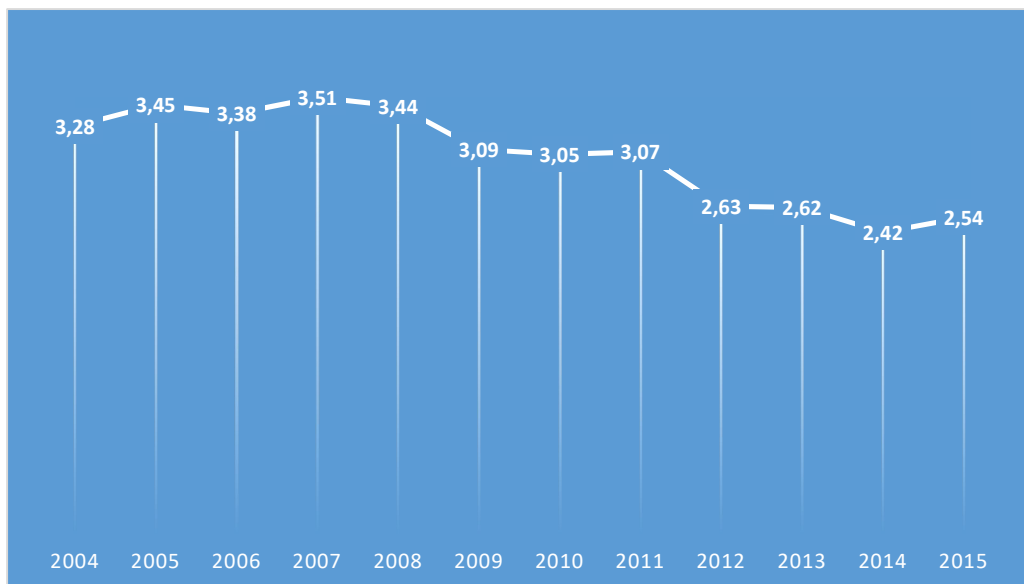
Πίνακας 11: Δείκτης καθαρού επιτοκιακού περιθωρίου ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	3,53	3,50	3,34	3,40	3,30	2,84	2,92	3,15	2,61	2,78	2,94	3,10
Eurobank	3,64	3,85	3,55	3,59	3,48	3,07	2,86	2,75	2,27	1,96	2,17	2,28
Εθνική	2,72	3,10	3,55	4,28	4,31	4,12	4,00	3,85	3,61	3,36	2,06	2,24
Πειραιώς	3,23	3,33	3,07	2,75	2,68	2,31	2,43	2,51	2,03	2,37	2,49	2,53

Πίνακας 12: Μέσος δείκτης καθαρού επιτοκιακού περιθωρίου

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	3,41	2,91
Eurobank	3,62	2,48
Εθνική	3,59	3,32
Πειραιώς	3,01	2,38
Μέσος όρος	3,41	2,77

Γράφημα 9: Συνολικός δείκτης κόστους καθαρού επιτοκιακού περιθωρίου

Κέρδη προ φόρων

Τα κέρδη προ φόρων (Profit Before Tax - PBT) είναι το μέτρο κερδοφορίας που καταγράφει τα κέρδη της τράπεζας μετά την αφαίρεση από τα έσοδα όλων των τόκων και των λειτουργικών εξόδων, εκτός από τον φόρο εισοδήματος. Στην περίοδο πριν από την κρίση, τα κέρδη των ελληνικών τραπεζών καταγράφουν θετικό μέσο όρο ίσο με 811 εκατομμύρια ευρώ ανά έτος. Αντίθετα, ο συγκεκριμένος δείκτης είναι αρνητικός για τη μετά την κρίση περίοδο, με τις ελληνικές τράπεζες να καταγράφουν συνολικά μέσες ζημιές ύψους 1,844 δισεκατομμύρια ευρώ ανά έτος, ποσό που μεταφράζεται σε 51,6 δισεκατομμύρια ευρώ συνολικά. Η πλειονότητα των ζημιών καταγράφηκε το οικονομικό έτος 2011, λόγω της συμμετοχής των ελληνικών τραπεζών στο πρόγραμμα PSI, γεγονός που συνεπαγόταν μειώσεις επί της ονομαστικής αξίας των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου που κατείχαν οι τράπεζες. Αξίζει να σημειωθεί ότι ακόμη και το 2015, έξι χρόνια μετά την εκκίνηση της κρίσης, κάθε μία από τις τέσσερις εγχώριες συστημικές τράπεζες κατέγραψε ζημιές άνω των € 2 δισεκατομμυρίων ευρώ προ φόρων.

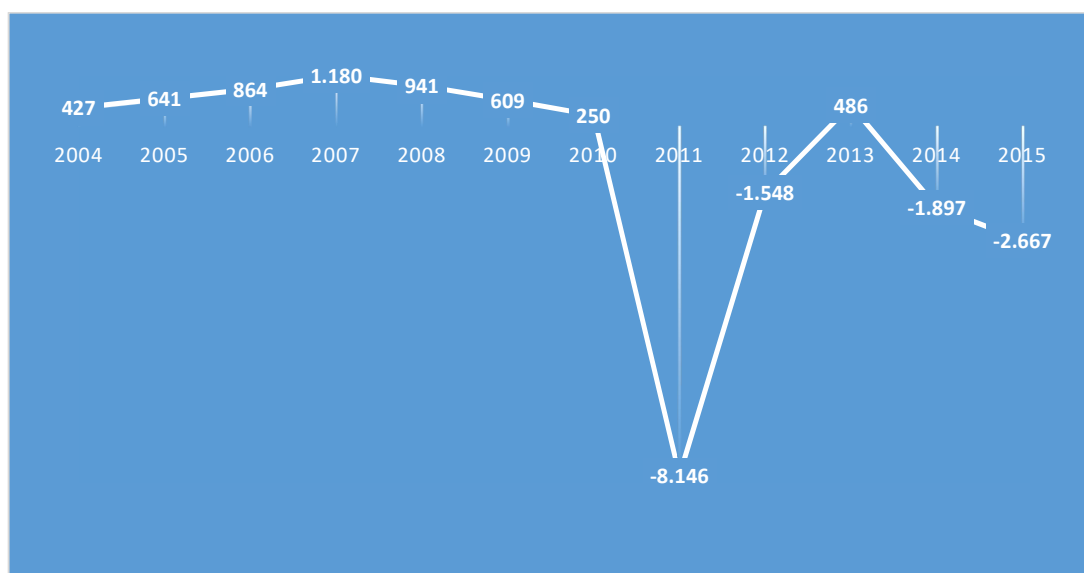
Πίνακας 13: Κέρδη προ φόρων ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	575	642	801	985	626	502	216	-4.732	-1.345	2.278	-1.011	-2.066
Eurobank	500	676	832	1.050	818	398	136	-6.955	-1.694	-1.901	-1.751	-2.086
Εθνική	428	943	1.268	1.903	1.937	1.252	638	-13.420	-1.973	-179	-1.815	-3.589
Πειραιώς	206	305	557	785	386	287	11	-7.477	-1.183	1.748	-3.014	-2.930

Πίνακας 14: Μέσα κέρδη προ φόρων

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	725,80	-879
Eurobank	775,20	-1.979
Εθνική	1.295,80	-2.726
Πειραιώς	447,80	-1.794
Μέσος όρος	811	-1.844

Γράφημα 10: Συνολικά κέρδη προ φόρων

Μέση απόδοση ενεργητικού (ROAA)

Η απόδοση του μέσου ενεργητικού (ROAA) είναι ένας δείκτης που αποτυπώνει το πόσο αποτελεσματικά μια τράπεζα χρησιμοποιεί τα περιουσιακά στοιχεία της και υπολογίζεται από το λόγο των καθαρών εσόδων προς τον μέσο όρο του ενεργητικού. Στην περίοδο πριν από την κρίση, η αποδοτικότητα των ελληνικών τραπεζών ήταν ικανοποιητική καθώς ο μέσος δείκτης ROAA ήταν ίσος με 1,28%. Αντίθετα, κατά τη διάρκεια της κρίσης, ο μέσος δείκτης ROAA των τραπεζών υπό μελέτη ήταν αρνητικός και ίσος με -1,66% λόγω των σοβαρών απωλειών κατέγραψαν αυτές σε όρους κερδοφορίας.

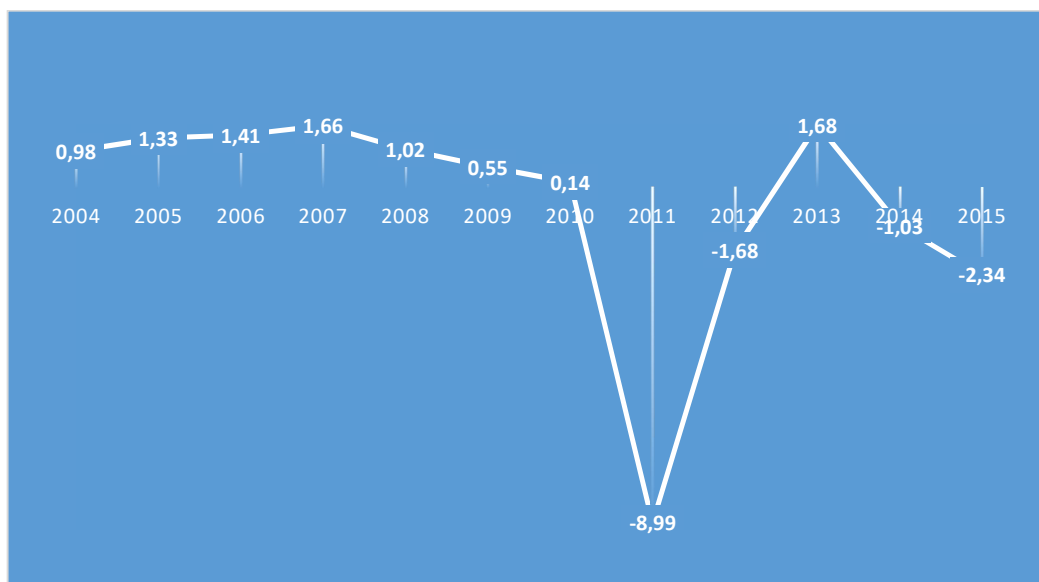
Πίνακας 15: Δείκτης ROAA ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	1,24	1,31	1,18	1,63	0,86	0,52	0,13	-6,05	-1,84	4,43	-0,45	-1,93
Eurobank	1,07	1,30	1,24	1,36	0,90	0,38	0,10	-6,70	-2,00	-1,59	-1,56	-1,55
Εθνική	0,54	1,31	1,55	1,97	1,65	0,90	0,38	-10,83	-2,01	0,75	0,09	-3,71
Πειραιώς	1,05	1,40	1,68	1,68	0,65	0,38	-0,04	-12,37	-0,85	3,14	-2,18	-2,15

Πίνακας 16: Μέσος δείκτης ROAA

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	1,24	-0,74
Eurobank	1,17	-1,85
Εθνική	1,40	-2,06
Πειραιώς	1,29	-2,01
Μέσος όρος	1,28	-1,66

Γράφημα 11: Συνολικός δείκτης ROAA

Μέση απόδοση μετοχικού κεφαλαίου (ROAE)

Ο αριθμοδείκτης μέσης απόδοσης μετοχικού κεφαλαίου μετρά την κερδοφορία των τραπεζών σε σχέση με το μέσο μετοχικό τους κεφάλαιο. Η συγκεκριμένη χρηματοοικονομική μέτρηση υπολογίζεται με βάση τον λόγο των καθαρών εσόδων με το μέσο μετοχικό κεφάλαιο. Κατά την περίοδο πριν από την κρίση, οι ελληνικές τράπεζες κατέγραψαν υψηλό ROAE ίσο με 17,09%. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της κρίσης, ο μέσος όρος του δείκτη ROAE των ελληνικών συστημικών τραπεζών σημείωσε σημαντική υποβάθμιση σε ετήσιο μέσο όρο ίσο με -95,31%. Η συγκεκριμένη υψηλή αρνητική τιμή, σημαίνει ότι οι μέσες ζημίες σε ετήσια βάση ήταν εξαιρετικά διογκωμένες. Ακόμη και στο τέλος της χρήσης του 2015, μετά την τελευταία ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών (Νοέμβριος 2015), ο μέσος δείκτης ROAE ήταν ίσος με -24,20%. Η σημαντική επιδείνωση του δείκτη ROAE των ελληνικών τραπεζών, κατά την περίοδο της κρίσης (ιδιαίτερα στη χρήση του 2011), είναι εμφανής μέσω της αντίστοιχης γραφικής απεικόνισης.

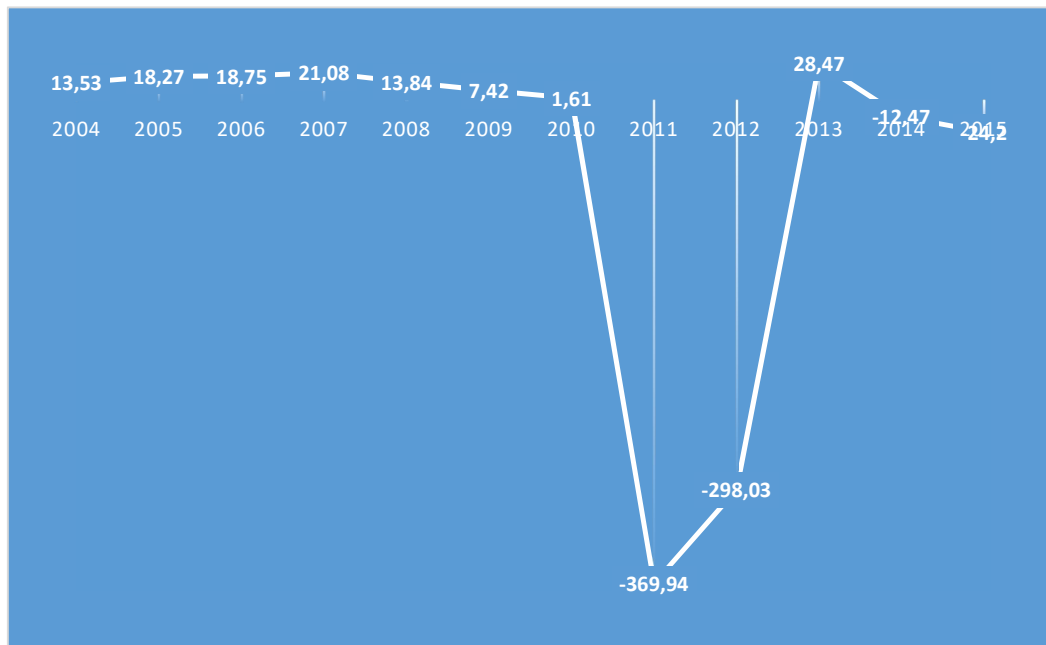
Πίνακας 17: Δείκτης ROAE ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	17,54	18,5	16,45	21,53	12,47	7,04	1,46	-98,32	-79,72	64,12	-4,10	-16,37
Eurobank	16,15	18,07	17,29	18,5	13,56	5,78	1,35	-157,73	-1.321	-59,82	-22,09	-17,19
Εθνική	8,38	19,24	16,19	18,93	18,86	10,65	4,25	-231,4	185,71	27,68	1,16	-41,38
Πειραιώς	12,03	17,28	25,08	25,34	10,46	6,19	-0,62	-992,29	23,80	81,89	-24,86	-21,87

Πίνακας 18: Μέσος δείκτης ROAE

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	17,30	-17,98
Eurobank	16,71	-224,51
Εθνική	16,32	-6,19
Πειραιώς	18,04	-132,54
Μέσος όρος	17,09	-95,31

Γράφημα 12: Συνολικός δείκτης ROAE

Tier I & δείκτης συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας

Οι δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας αποδίδουν το ύψος του ρυθμιστικού κεφαλαίου που κατέχει μια τράπεζα σε σύγκριση με τους αναλαμβανόμενους κινδύνους. Το ρυθμιστικό κεφάλαιο περιλαμβάνει κεφάλαια πρώτης βαθμίδας (μετοχικό κεφάλαιο, αποθεματικά και μη ελέγχουσες συμμετοχές), πρόσθετα κεφάλαια πρώτης βαθμίδας (υβριδικά χρεόγραφα) και κεφάλαια δεύτερης βαθμίδας (χρέος μειωμένης εξασφάλισης, αποθεματικά επανεκτίμησης ακινήτων). Τα σταθμισμένα περιουσιακά στοιχεία περιλαμβάνουν τον πιστωτικό κίνδυνο του επενδυτικού χαρτοφυλακίου, τον κίνδυνο αγοράς του χαρτοφυλακίου συναλλαγών και τον λειτουργικό κίνδυνο. Βάσει του Ευρωπαϊκού Κανονισμού 575/2013/ΕΥ, από το 2015 τα ελάχιστα όρια ανά τύπο κεφαλαίου καθορίστηκαν ως εξής:

- Tier I: 6%
- Κοινή κεφαλαιακή επάρκεια Tier I: 4,5%

- Tier II: 2%
- Δείκτης συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας: 8%

Τα ανωτέρω όρια πρέπει να ικανοποιούνται σε αυτόνομη και σε ενοποιημένη βάση. Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την Πράξη 13/28.3.2013 της Εκτελεστικής Επιτροπής της Τράπεζας της Ελλάδος, το ελάχιστο όριο Tier I αυξήθηκε από 6% σε 9% για όλες τις τράπεζες στην Ελλάδα. Παρακάτω παρουσιάζονται οι ετήσιοι δείκτες Tier I και συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας ανά τράπεζα καθώς και οι αντίστοιχοι μέσοι δείκτες για την περίοδο υπό εξέταση. Οι συγκεκριμένοι δείκτες εμφανίζονται σταθερά υψηλότεροι από το ελάχιστο όριο αυξανόμενοι μάλιστα την περίοδο μετά το 2009. Ωστόσο, σε ετήσια βάση, πρέπει να σημειωθεί ότι στο τέλος του οικονομικού έτους 2011, δύο ελληνικές τράπεζες (Εθνική Τράπεζα και Τράπεζα Πειραιώς) κατέγραψαν αρνητικούς λόγους Tier I και συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας. Ωστόσο, στο τέλος του οικονομικού έτους 2015, μετά την τρίτη ανακεφαλαιοποίηση, ο μέσος όρος και των δύο δεικτών για τις τέσσερις τράπεζες υπερέβαινε το 16%.

Πίνακας 19: Δείκτης Tier I ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	9,20	10,40	10,20	9,60	8,30	11,70	11,80	4,20	12,80	16,10	14,30	16,70
Eurobank	8,03	10,94	8,46	9,22	8,00	11,50	10,60	11,50	11,60	10,60	16,20	17,00
Εθνική	11,80	12,31	12,40	9,20	10,00	11,30	13,10	-3,70	7,80	10,30	13,50	14,60
Πειραιώς	10,30	8,80	7,40	9,76	8,00	9,10	8,70	-6,10	9,30	13,90	12,40	17,50

Πίνακας 20: Δείκτης συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	12,30	13,50	12,90	12,50	10,10	13,30	13,50	9,50	9,50	16,40	14,60	16,80
Eurobank	9,93	13,54	10,40	12,23	10,40	12,70	11,70	12,00	11,60	11,10	16,60	17,40
Εθνική	14,70	15,19	15,60	10,20	10,30	11,30	13,70	-2,60	9,20	11,20	13,60	14,60
Πειραιώς	13,10	11,00	11,00	12,26	9,90	9,80	9,60	-5,10	9,70	14,00	12,50	17,50

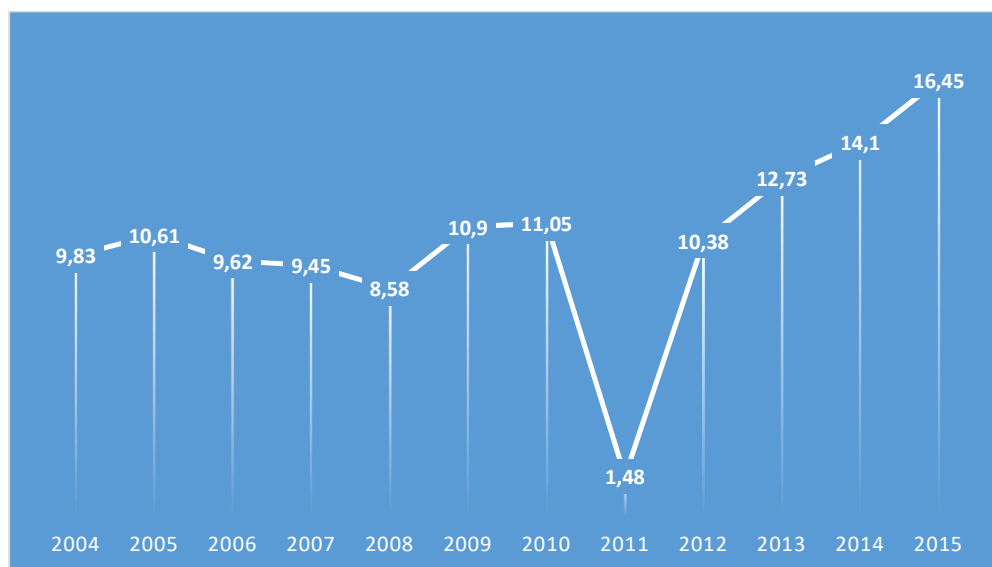
Πίνακας 21: Μέσος δείκτης Tier I

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	9,54	12,51
Eurobank	8,93	12,71
Εθνική	11,14	9,56
Πειραιώς	8,85	9,26
Μέσος όρος	9,62	11,01

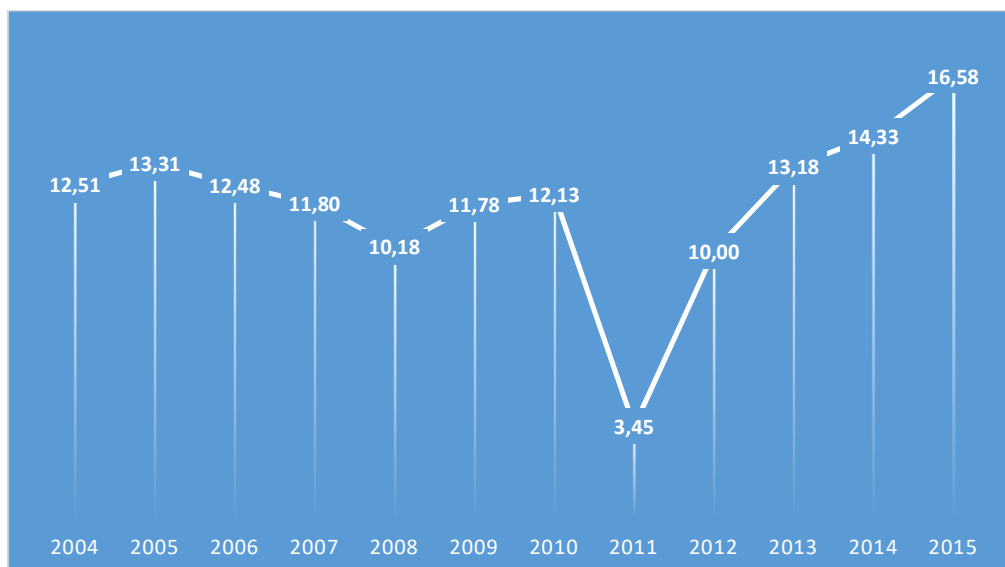
Πίνακας 22: Μέσος δείκτης συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	12,26	13,37
Eurobank	11,30	13,30
Εθνική	13,20	10,14
Πειραιώς	11,45	9,71
Μέσος όρος	12,05	11,63

Γράφημα 13: Συνολικός δείκτης Tier I

Γράφημα 14: Συνολικός δείκτης συνολικής κεφαλαιακής επάρκειας

Ίδια κεφάλαια προς σύνολο ενεργητικού

Ο συγκεκριμένος αριθμοδείκτης εστιάζει στην αποτύπωση δύο σημαντικών οικονομικών μεγεθών: i) του επιπέδου των περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας που ανήκουν άμεσα στους μετόχους και ii) στο βαθμό μόχλευσης της τράπεζας. Ο υπό διερεύνηση μέσος λόγος των ιδίων κεφαλαίων προς το σύνολο του ενεργητικού να παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις για την περίοδο πριν και μετά την κρίση. Ωστόσο, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι ελληνικές τράπεζες ανακεφαλαιοποιήθηκαν τρεις φορές κατά τη διάρκεια της περιόδου της κρίσης. Οι ανακεφαλαιοποιήσεις επαναπροσδιόρισαν το συνολικό κεφαλαιακό έλλειμμα των τραπεζών ιδιαίτερα μετά το 2013, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι το 2012 ο δείκτης είναι αρνητικός, γεγονός που σημαίνει ότι οι υποχρεώσεις των τραπεζών τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή υπερβαίνουν τα περιουσιακά τους στοιχεία.

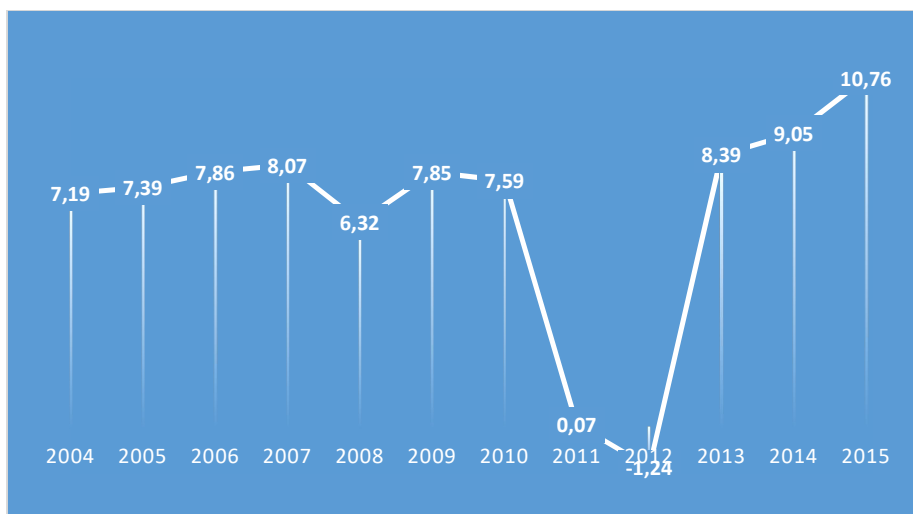
Πίνακας 23: Δείκτης ιδίων κεφαλαίων προς σύνολο ενεργητικού ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	7,06	7,10	7,26	7,85	6,04	8,58	8,66	3,32	1,28	11,35	10,57	13,07
Eurobank	6,60	7,64	6,73	7,84	5,62	7,49	6,99	1,14	-0,97	5,83	8,35	9,70
Εθνική	6,41	7,14	11,54	9,45	8,12	8,67	9,03	-0,24	-1,95	7,10	9,08	8,83
Πειραιώς	8,69	7,68	5,92	7,13	5,51	6,66	5,68	-3,93	-3,30	9,29	8,20	11,45

Πίνακας 24: Μέσος δείκτης ιδίων κεφαλαίων προς σύνολο ενεργητικού

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	7,06	8,12
Eurobank	6,89	5,50
Εθνική	8,53	5,79
Πειραιώς	6,99	4,86
Μέσος όρος	7,37	6,07

Πίνακας 25: Συνολικός δείκτης ιδίων κεφαλαίων προς σύνολο ενεργητικού

Προβλέψεις δανειακών απωλειών προς ακαθάριστο δανεισμό

Ως προβλέψεις για δανειακές απώλειες έχουν οριστεί τα μη εισπραχθέντα δάνεια και οι πληρωμές δανείων. Το συγκεκριμένο μέγεθος χρησιμοποιείται για την αποτύπωση παραγόντων που σχετίζονται με ενδεχόμενες απώλειες δανείων, συμπεριλαμβανομένων των επισφαλών δανείων, των αθετήσεων των πελατών και των διαδικασιών επαναδιαπραγμάτευσης των όρων των δανείων και αποτυπώνουν τη διαφοροποίηση των πραγματικών από τις προβλεπόμενες πληρωμές. Την περίοδο πριν από την κρίση, ο συγκεκριμένος δείκτης των ελληνικών τραπεζών δεν είναι ιδιαίτερα υψηλός, ενώ κατά τη διάρκεια της κρίσης, επιδεινώθηκε σημαντικά φτάνοντας σε συνολικό μέσο όρο περιόδου ίσο με 12,02%. Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά το 2011 ο δείκτης αυξήθηκε ραγδαία επηρεάζοντας σημαντικά την κερδοφορία των τραπεζών.

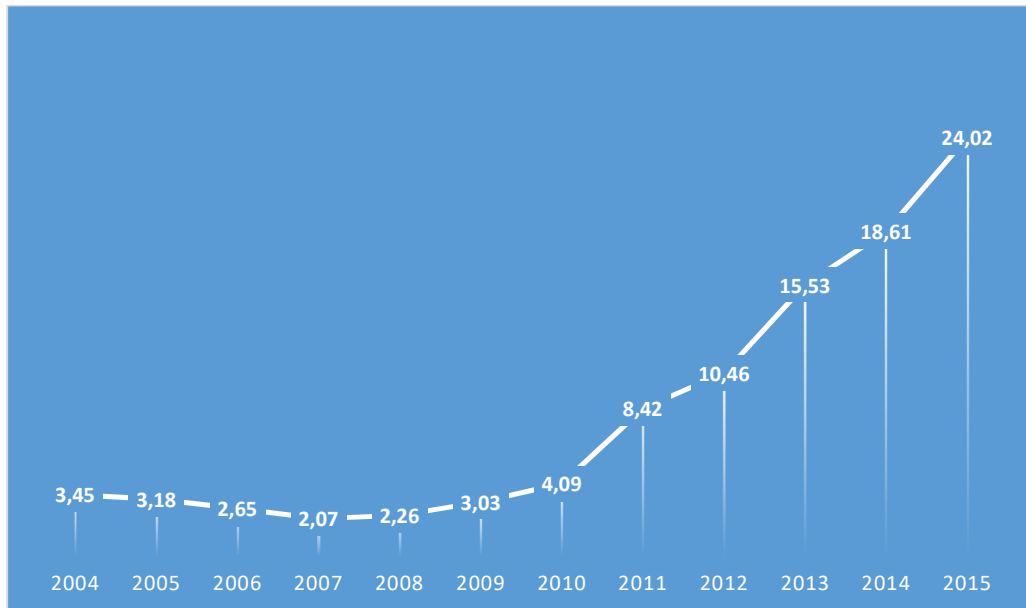
Πίνακας 26: Δείκτης προβλέψεων δανειακών απωλειών προς ακαθάριστο δανεισμό ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	3,28	3,66	2,94	1,96	2,45	3,10	4,31	9,79	10,19	17,69	20,50	25,52
Eurobank	2,76	2,78	2,47	2,21	2,46	3,03	3,97	6,60	9,76	14,74	18,79	22,81
Εθνική	3,97	3,55	3,38	2,77	2,34	3,43	4,41	9,06	10,10	11,63	13,44	22,06
Πειραιώς	3,81	2,73	1,81	1,35	1,80	2,57	3,67	8,24	11,78	18,06	21,70	25,68

Πίνακας 27: Μέσος δείκτης προβλέψεων δανειακών απωλειών προς ακαθάριστο δανεισμό

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	2,86	13,02
Eurobank	2,54	11,39
Εθνική	3,20	10,59
Πειραιώς	2,30	13,10
Μέσος όρος	2,72	12,02

Γράφημα 15: Συνολικός δείκτης προβλέσεων δανειακών απωλειών προς ακαθάριστο δανεισμό

Απομειωμένα προς ακαθάριστα δάνεια

Ως απομειωμένα ορίζονται τα δάνεια για τα οποία η τράπεζα πιστεύει ότι το πλήρες ποσό τους δεν αναμένεται να εισπραχθεί. Στην περίοδο πριν από την κρίση, ο συγκεκριμένος δείκτης είναι χαμηλός για τις 4 υπό μελέτη τράπεζες καθώς ισούται με 4,13%. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της κρίσης φθάνοντας στο 25,27% κατά μέσο όρο, με το ήμισυ του μικτού χαρτοφυλακίου δανείων της Alpha Bank από το 2013 και έπειτα να κατατάσσεται σε κατάσταση απομείωσης.

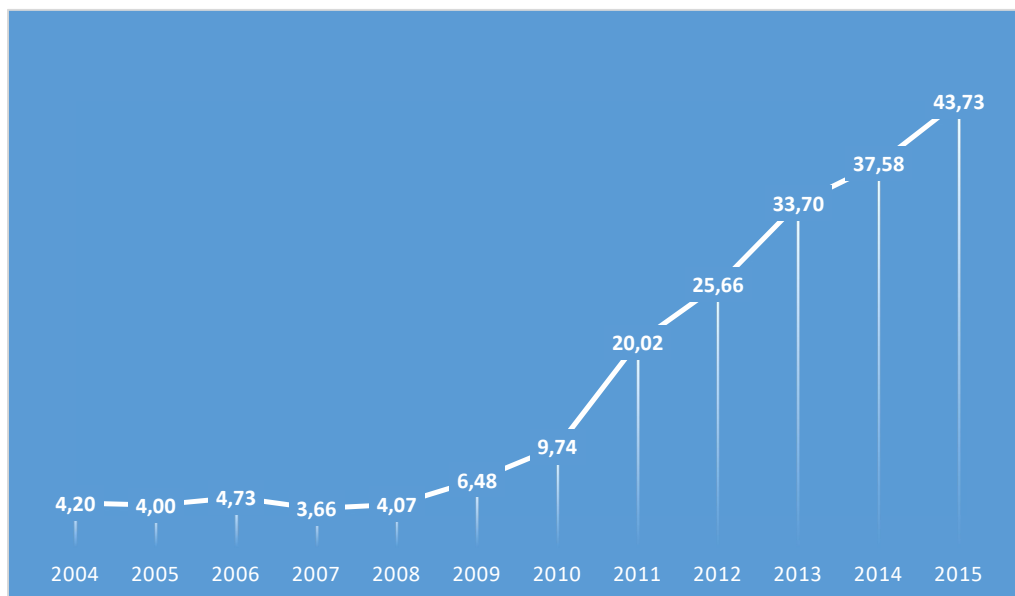
Πίνακας 28: Δείκτης απομειωμένων προς ακαθάριστα δάνεια ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	4,50	4,49	5,08	3,86	4,52	6,66	10,44	21,16	26,62	44,76	44,84	50,32
Eurobank	2,91	3,38	3,47	3,23	3,89	7,28	10,45	15,34	22,97	30,74	38,59	43,37
Εθνική	5,30	4,70	5,35	4,16	4,31	6,90	10,48	26,49	31,58	28,60	26,38	37,92
Πειραιώς	4,08	3,41	5,03	3,39	3,56	5,08	7,58	17,07	21,45	30,68	40,51	43,30

Πίνακας 29: Μέσος δείκτης απομειωμένων προς ακαθάριστα δάνεια

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	4,49	29,26
Eurobank	3,38	24,11
Εθνική	4,76	24,05
Πειραιώς	3,89	23,67
Μέσος όρος	4,13	25,27

Γράφημα 16: Συνολικός δείκτης απομειωμένων προς ακαθάριστα δάνεια

Απώλεια δανειακών αποθεμάτων προς απομειωμένα δάνεια

Ο βαθμός απώλειας των δανειακών αποθεμάτων αποτελεί μια εκτίμηση των δανειζόμενων κεφαλαίων που μια τράπεζα είναι απίθανο να ανακτήσει. Όσο υψηλότερα είναι τα αποθέματα για απομείωση δανείων σε σχέση με τα απομειωμένα δάνεια, τόσο πιο συντηρητική είναι η πολιτική της τράπεζας σε όρους παροχής δανείων. Η μείωση του συγκεκριμένου αριθμοδείκτη για το σύνολο των τραπεζικών ομίλων κατά την περίοδο μετά την εμφάνιση της κρίσης, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση των απομειωμένων δανείων, λόγω των αυστηρότερων κανονισμών που θεσπίστηκαν από την επιτροπή της Βασιλείας. Λαμβάνοντας υπόψη τις δυσμενείς συνθήκες της εγχώριας αγοράς, αυτό θα μπορούσε να σημαίνει ότι το ποσό των δανειακών αποθεμάτων των ελληνικών τραπεζών επηρεάστηκε σημαντικά από την οικονομική συγκυρία στην περίοδο μετά την κρίση.

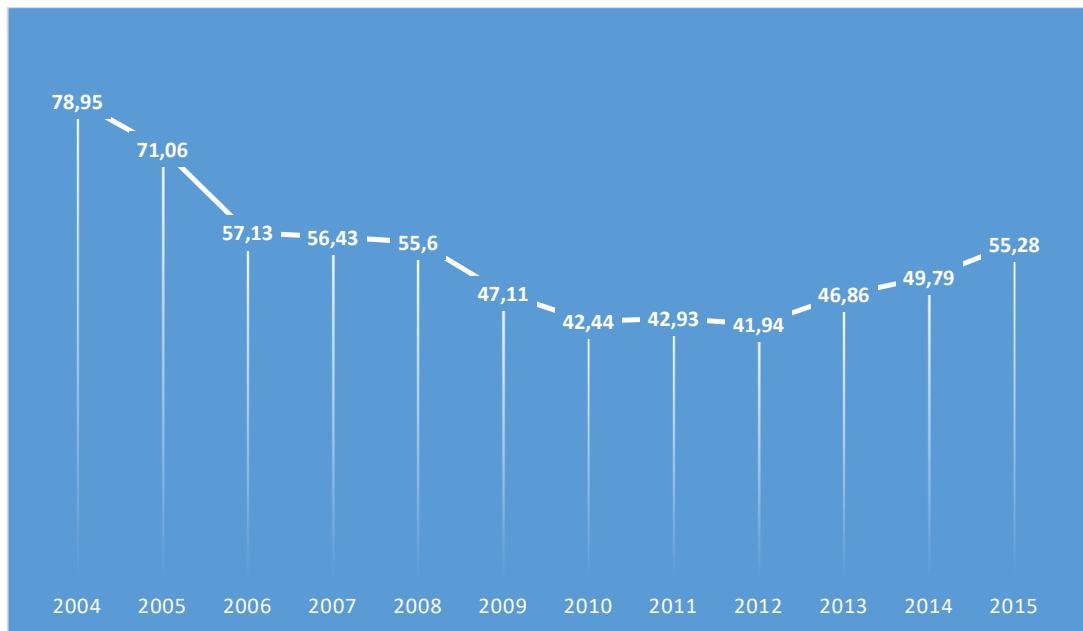
Πίνακας 30: Δείκτης απώλειας δανειακών αποθεμάτων προς απομειωμένα δάνεια ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	52,70	54,33	57,99	50,70	54,31	46,49	41,27	46,28	38,30	39,92	45,96	51,02
Eurobank	94,98	74,49	71,16	68,51	63,29	41,59	38,03	43,01	42,51	47,97	48,69	52,60
Εθνική	74,84	75,47	63,28	66,57	54,23	49,77	42,05	34,18	31,99	40,67	50,93	58,18
Πειραιώς	93,27	79,95	36,08	39,92	50,58	50,59	48,41	48,26	54,94	58,87	53,58	59,30

Πίνακας 31: Μέσος δείκτης απώλειας δανειακών αποθεμάτων προς απομειωμένα δάνεια

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	54,01	44,18
Eurobank	74,49	44,91
Εθνική	66,88	43,97
Πειραιώς	59,96	53,42
Μέσος όρος	63,83	46,62

Γράφημα 17: Συνολικός δείκτης απώλειας δανειακών αποθεμάτων προς απομειωμένα δάνεια

Δάνεια προς καταθέσεις

Ο δείκτης των δανείων προς τις καταθέσεις χρησιμοποιείται για την εκτίμηση της ρευστότητας μιας τράπεζας. Ο κίνδυνος ρευστότητας, αντικατοπτρίζει την πιθανή αναντιστοιχία μεταξύ εισερχόμενων και εξερχόμενων πληρωμών, λαμβάνοντας υπόψη τις απρόσμενες καθυστερήσεις στην αποπληρωμή δανείων ή τις απροσδόκητα υψηλές εκροές καταθέσεων. Ο κίνδυνος ρευστότητας συνεπάγεται τόσο τον κίνδυνο απρόβλεπτων αυξήσεων του κόστους χρηματοδότησης του χαρτοφυλακίου περιουσιακών στοιχείων όσο και τον κίνδυνο μια τράπεζα να μην είναι σε θέση να ρευστοποιήσει μια θέση έγκαιρα με λογικούς όρους. Εάν ο λόγος είναι πολύ υψηλός, η τράπεζα ενδέχεται να μην έχει την απαραίτητη ρευστότητα για την κάλυψη τυχόν απρόβλεπτων αναγκών σε κεφάλαια και αντιστρόφως, ενώ εάν ο λόγος είναι πολύ χαμηλός, η τράπεζα μπορεί να μην χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τις καταθέσεις της. Στην περίοδο πριν από την κρίση, ο δείκτης των ελληνικών τραπεζών λαμβάνει τιμή ίση με 119,22%, γεγονός που σημαίνει ότι η πλειονότητα των απαιτήσεων των κεφαλαίων προς τις τράπεζες καλυπτόταν από τις καταθέσεις των πελατών. Κατά τη διάρκεια της κρίσης ωστόσο, ο συγκεκριμένος αριθμοδείκτης επιδεινώθηκε φθάνοντας σε ένα συνολικό μέσο όρο περιόδου ίσο με 141,53%. Αξίζει να σημειωθεί ότι στα τέλη του 2015

και με τα capital controls που εξακολουθούσαν να ισχύουν, ο μέσος όρος των ελληνικών τραπεζών για το συγκεκριμένο αριθμοδείκτη ήταν 168%, με την Alpha Bank να παρουσιάζει την υψηλότερη τιμή.

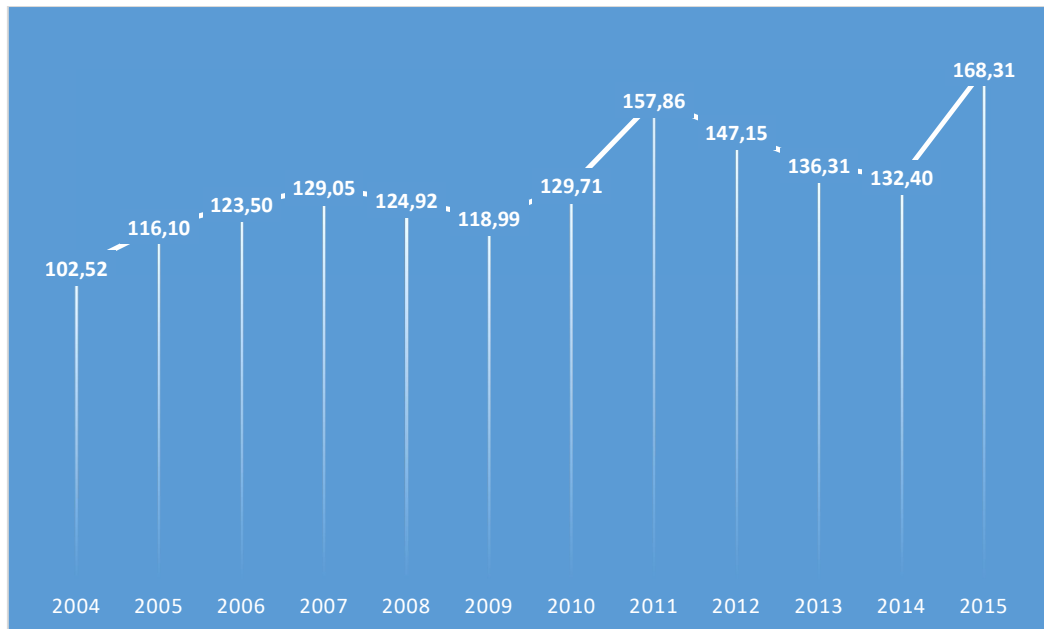
Πίνακας 32: Δείκτης δανείων προς καταθέσεις ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	111,79	131,20	140,83	123,79	122,17	123,60	134,56	169,21	163,27	150,55	146,31	198,17
Eurobank	119,91	142,22	145,97	154,63	134,84	123,01	131,87	158,63	157,51	133,32	128,54	164,63
Εθνική	66,39	70,62	82,87	92,93	102,42	100,56	118,84	132,09	130,99	121,08	121,34	135,67
Πειραιώς	111,97	120,37	124,32	144,85	140,23	128,78	133,56	171,52	136,81	140,27	133,40	174,76

Πίνακας 33: Μέσος δείκτης δανείων προς καταθέσεις

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	125,96	155,10
Eurobank	139,51	142,50
Εθνική	83,05	122,94
Πειραιώς	128,35	145,59
Μέσος όρος	119,22	141,53

Γράφημα 18: Συνολικός δείκτης δανείων προς καταθέσεις

Ρευστοποιήσιμα στοιχεία ενεργητικού προς καταθέσεις και βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση

Τα ρευστοποιήσιμα περιουσιακά στοιχεία, περιλαμβάνουν το σύνολο των ταμειακών διαθεσίμων, των οφειλών από τράπεζες, τίτλους διαπραγμάτευσης, δάνεια και προκαταβολές σε τράπεζες, αντιστρεπτές συμφωνίες επαναγοράς και εξασφαλίσεις σε μετρητά. Οι καταθέσεις και η βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση, περιλαμβάνουν τις συνολικές καταθέσεις των πελατών και το βραχυπρόθεσμο δανεισμό (χρηματιστηριακά προϊόντα, CDS και άλλες καταθέσεις). Όσο υψηλότερη η τιμή του συγκεκριμένου δείκτη, τόσο λιγότερο ευάλωτες είναι οι τράπεζες από την περιστολή των καταθέσεων. Στην περίοδο πριν την κρίση, ο μέσος λόγος των συγκεκριμένων στοιχείων για τις τράπεζες υπό μελέτη ήταν ίσος με 24,58% λαμβάνοντας ικανοποιητική τιμή. Αντίθετα, κατά τη διάρκεια της κρίσης, αποδυναμώνεται και μειώνεται σε 9,10%. Αξίζει να σημειωθεί ότι στα τέλη του 2015 η μέση τιμή του συγκεκριμένου δείκτη ισούται με 6,89%, λαμβάνοντας τη χαμηλότερη τιμή του.

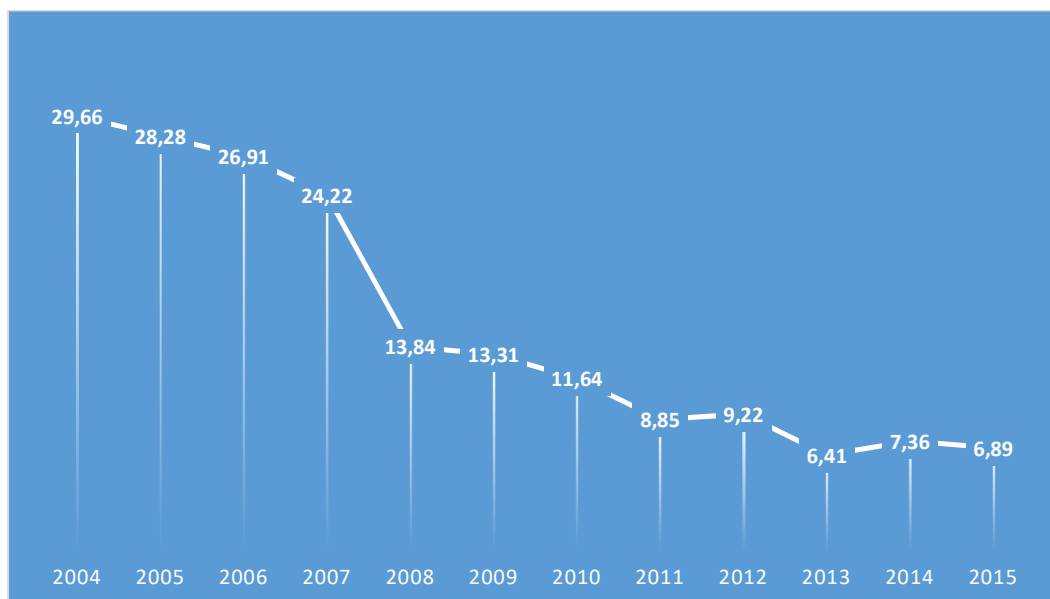
Πίνακας 34: Δείκτης ρευστοποιήσιμων στοιχεία ενεργητικού προς καταθέσεις και βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	32,10	23,85	25,18	18,00	12,32	16,02	11,99	7,56	9,01	6,94	7,99	6,57
Eurobank	18,74	18,95	17,47	18,54	15,73	13,12	13,23	12,45	10,36	5,77	7,08	6,77
Εθνική	45,47	42,06	36,50	31,26	10,82	12,96	9,82	9,08	12,26	9,24	9,16	9,44
Πειραιώς	22,34	28,26	28,50	29,07	16,48	11,15	11,53	6,30	5,24	3,70	5,19	4,76

Πίνακας 35: Μέσος δείκτης ρευστοποιήσιμων στοιχεία ενεργητικού προς καταθέσεις και βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση

	Pre-Crisis (2004-2008)	Post crisis (2009-2015)
Alpha Bank	22,29	9,44
Eurobank	17,89	9,83
Εθνική	33,22	10,28
Πειραιώς	24,93	6,84
Μέσος όρος	24,58	9,10

Γράφημα 19: Συνολικός δείκτης ρευστοποιήσιμων στοιχεία ενεργητικού προς καταθέσεις και βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση

Ακόμη, όπως παρατηρείται στους πίνακες 36-38, ο αριθμός των τραπεζικών καταστημάτων, του προσωπικού και των ΑΤΜ των 4 συστημικών τραπεζών παρουσιάζει υψηλές διακυμάνσεις κατά την εξεταζόμενη περίοδο ως αποτέλεσμα της υψηλής δραστηριότητας εξαγορών και συγχωνεύσεων.

Πίνακας 36: Αριθμός καταστημάτων ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	367	363	365	379	416	431	430	414	405	626	609	608
Eurobank	302	332	367	399	428	432	419	402	374	537	506	486
Εθνική	227	567	557	575	579	575	574	542	511	540	528	526
Πειραιώς	241	273	301	319	356	357	358	344	785	957	803	709

Πίνακας 37: Αριθμός εργαζομένων ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	7197	6949	6788	6960	7558	7501	7266	6997	6712	10452	8869	9012
Eurobank	6705	7015	7208	7695	7680	7573	7392	7195	7170	9158	9040	8672
Εθνική	12702	13175	12964	14327	13163	12534	12217	11640	11230	12818	10439	10939
Πειραιώς	4018	4320	4572	4878	5118	5049	4853	4662	9629	14278	14236	14254

Πίνακας 38: Αριθμός ΑΤΜ ανά τράπεζα (2004-2015)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Alpha Bank	742	748	761	783	838	853	851	815	789	1237	1220	1096
Eurobank	700	759	821	899	859	824	756	684	639	883	828	827
Εθνική	1315	1352	1368	1421	1470	1519	1506	1400	1348	1398	1414	1443
Πειραιώς	452	561	601	660	719	694	682	676	1551	1883	1851	1779

Τέλος, η πορεία του δείκτη των Τραπεζών στο ΧΑΑ, φθίνει σημαντικά ακολουθώντας τις τάσεις του γενικού δείκτη τιμών.

Γράφημα 20: Δείκτης τραπεζικού κλάδου στο ΧΑΑ (2004-2015)

Συμπεράσματα

Ο κύριος στόχος αυτής της έρευνας, ήταν να παρουσιάσει την εξέλιξη των βασικών χρηματοοικονομικών δεικτών και των δεικτών κινδύνου των τεσσάρων μεγαλύτερων ελληνικών τραπεζών κατά τα έτη 2004-2015 και μέσω αυτού να καταγράψει τις επιπτώσεις της κρίσης των κρατικών ομολόγων στον εγχώριο τραπεζικό τομέα. Λόγω του γεγονότος ότι η εγχώρια κρίση συνεχίζεται μέχρι σήμερα, οι συνολικές επιπτώσεις της στον τραπεζικό τομέα δεν μπορούν να καταγραφούν μέσω της παρούσας έρευνας. Αυτός ο περιορισμός μπορεί να ξεπεραστεί μέσω συμπληρωματικής έρευνας, η οποία μπορεί να διεξαχθεί μετά την επίσημη κατάληξη της κρίσης στη χώρα. Η πρωτοτυπία αυτής της μελέτης συνίσταται στην αξιολόγηση της απόδοσης των τεσσάρων συστημικών ελληνικών τραπεζών κατά τα έτη της κρίσης, χρησιμοποιώντας τα τελευταία διαθέσιμα οικονομικά στοιχεία.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης αποκάλυψαν ότι η κρίση οδήγησε σε σοβαρή επιδείνωση σχεδόν όλων των βασικών δεικτών των ελληνικών συστημικών τραπεζών, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το μακροοικονομικό περιβάλλον γενικότερα και ιδιαίτερα η κρίση των κρατικών ομολόγων έχει αρνητικό αντίκτυπο στην απόδοση των τραπεζών. Το συγκεκριμένο συμπέρασμα ευθυγραμμίζεται με τη γνώμη ότι στην Ελλάδα η οικονομική κρίση προκάλεσε την κρίση του ελληνικού τραπεζικού τομέα και όχι το αντίστροφο, όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Οι αιτίες των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές τράπεζες αποκαλύπτονται σε μεγάλο βαθμό εξετάζοντας προσεκτικότερα τις διασυνδέσεις μεταξύ του μακροοικονομικού περιβάλλοντος της χώρας και του χρηματοπιστωτικού τομέα. Αρχικά, οι συνεχείς υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας οδήγησαν στην απομόνωση των ελληνικών τραπεζών από τις διεθνείς χρηματαγορές. Επιπλέον, οι συνθήκες στενής ρευστότητας επιδεινώθηκαν από την απόσυρση των καταθέσεων, ως αποτέλεσμα της οικονομικής και πολιτικής αβεβαιότητας, καθώς και λόγω της μείωσης του εισοδήματος των νοικοκυριών. Το τελευταίο οφείλεται και πάλι κυρίως σε μακροοικονομικούς παράγοντες, όπως:

α) Σημαντική αύξηση της άμεσης και έμμεσης φορολογίας

β) Αύξηση της ανεργίας

γ) Περικοπές στους μισθούς του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα

Επιπλέον, η συρρίκνωση του εισοδήματος των νοικοκυριών, ήταν ο κύριος λόγος για τη σημαντική αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων των τραπεζών, οδηγώντας σε μείωση των κερδών και της κεφαλαιακής βάσης των τραπεζών. Όπως αναφέρθηκε ήδη, μια άλλη αιτία σοβαρών ζημιών για τις εγχώριες τράπεζες, ήταν η μεγάλη έκθεσή τους σε ελληνικά κρατικά ομόλογα και η συμμετοχή τους στο πρόγραμμα PSI, το οποίο σύμφωνα με τους Pelagidis & Mitsopoulos (2016), ήταν αποτέλεσμα πολιτικής πίεσης. Επιπρόσθετα, η μείωση του δείκτη του τραπεζικού κλάδου ήταν απόρροια, του αρνητικού επενδυτικού κλίματος στην ελληνική οικονομία, του υψηλού βαθμού επισφαλειών των ελληνικών τραπεζών και της συνολικής οικονομικής αστάθειας στη χώρα (Hardouvelis et al, 2018).

Δυστυχώς, οι προκλήσεις για τις ελληνικές τράπεζες δεν έχουν τελειώσει. Όπως αναφέρουν οι Delis et al (2018), μια τράπεζα μπορεί να πεθάνει από καρκίνο (έλλειψη κεφαλαίου) ή καρδιακή προσβολή (έλλειψη ρευστότητας). Παρόλο που οι ελληνικές τράπεζες εμφανίζονται, τουλάχιστον προς το παρόν, να έχουν κερδίσει τον αγώνα με τον

καρκίνο, παραμένουν στην εντατική φροντίδα ως αποτέλεσμα περισσότερων από μιας καρδιακών προσβολών ρευστότητας που υπέστησαν. Είναι ενδεικτικό ότι για την περίοδο μετά την κρίση, ο δείκτης δανείων προς καταθέσεις για τρεις από τις εγχώριες τράπεζες που αναλύθηκαν παρέμεινε σημαντικά υψηλότερος από τον μέσο όρο της ευρωζώνης, με το ποσοστό της Alpha Bank το 2015 να φτάνει το 198%.

Πέρα όμως από τους μεμονωμένους δείκτες, η παρατεταμένη κρίση άλλαξε το γενικό τοπίο του τραπεζικού τομέα με δύο τρόπους:

- I. Άμεσα, μέσω της αποτυχίας πολλών μικρών εγχώριων τραπεζών που κρίθηκαν μη βιώσιμες και την απορρόφηση των χαρτοφυλακίων τους από τις μεγαλύτερες τράπεζες.
- II. Έμμεσα, ως αποτέλεσμα της αποτελεσματικότητας κάθε διοίκησης της τράπεζας όσον αφορά την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης και την έγκαιρη λήψη των κατάλληλων επιχειρηματικών αποφάσεων.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, μετά την έκρηξη της παγκόσμιας κρίσης, οι ρυθμιστικές και εποπτικές αρχές εργάστηκαν εντατικά για ένα βελτιωμένο και περισσότερο προορατικό πλαίσιο εποπτείας και παρακολούθησης που εξελίσσεται μέχρι σήμερα. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσπάθησαν εδώ και πολλά χρόνια να αντιμετωπίσουν τη συστηματική ευπάθεια του χρηματοπιστωτικού τομέα μέσω των εθνικών εργαλείων τραπεζικής πολιτικής. Ωστόσο, αυτές οι προσπάθειες συγκρούστηκαν με το γεγονός ότι οι τοπικές εποπτικές αρχές προωθούσαν πάντα και προστατεύαν τις τράπεζες με έδρα στο εσωτερικό τους έναντι των ευρωπαϊών ανταγωνιστών τους, υπό την αντίληψη ότι οι τράπεζες θεωρούνταν όργανα του κυρίαρχου κράτους. Έτσι, η «ολοκληρωμένη» ευρωπαϊκή αγορά χρήματος χωρίστηκε βασικά σε κατακερματισμένες τοπικές αγορές με περιορισμένο διασυνοριακό δανεισμό μεταξύ τραπεζών (Roca et al., 2017). Υπό αυτές τις συνθήκες και με μεγάλη ασυνέπεια στα επιτόκια και τη διαθεσιμότητα πίστωσης μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, η νομισματική πολιτική και οι τακτικές της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας δεν θα μπορούσαν να έχουν ομοιόμορφο αποτέλεσμα. Αυτές οι διακυμάνσεις είχαν επίσης ως αποτέλεσμα οι χρηματοπιστωτικές αγορές να αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο κάθε αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η απόφαση ορόσημο για τη δημιουργία τραπεζικής ένωσης στην Ε.Ε. οδήγησε:

- Στη δημιουργία ενιαίου μηχανισμού εποπτείας των τραπεζών (SSM) ο οποίος επικεντρώνεται στο να αποτρέπει τις τοπικές αρχές από την προστασία των εγχώριων τραπεζών, προωθώντας έτσι τον ανταγωνισμό στον τραπεζικό κλάδο. Επιπλέον, η ανταλλαγή διασυνοριακών πληροφοριών και η επίδοση διασταυρούμενων συγκρίσεων από την ενιαία οντότητα, συμβάλλουν στον εντοπισμό τυχόν κινδύνων που θέτουν σε κίνδυνο το τραπεζικό σύστημα ή προέρχονται από αυτό.
- Στην λήψη αποφάσεων σχετικά με την επίλυση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που επιτρέπει την αποτελεσματικότερη διαχείριση των τραπεζικών κρίσεων και την αποδυνάμωση του δεσμού των κρατικών τραπεζών, θέτοντας τέλος στις χρηματοδοτικές ενισχύσεις των τραπεζών που χρηματοδοτούνται από την κυβέρνηση και, επιπλέον κατανέμοντας δυνητικές τραπεζικές ζημιές στους μετόχους και τους πιστωτές.
- Σε ομοιόμορφη ρύθμιση μέσω "ενιαίου κανονισμού", ο οποίος μεταξύ άλλων θα θέσει στο μέλλον ένα μέγιστο κατώτατο όριο για τα κρατικά ομόλογα που τηρούνται στα χαρτοφυλάκια των εγχώριων τραπεζών.

- Σε ενιαίο σύστημα εγγύησης καταθέσεων σε επίπεδο Ε.Ε. που ενισχύει την εμπιστοσύνη, όσον αφορά τις τραπεζικές καταθέσεις, οδηγώντας σε αύξηση της ρευστότητας των τραπεζών. Ένα τέτοιο σύστημα δεν έχει ακόμη εφαρμοστεί και μέχρι σήμερα παραμένει σε εθνικό επίπεδο.
- Σε κοινή δημοσιονομική στήριξη από κοινό κεντρικό ταμείο. Αυτό θα εξασφαλίσει ισοδύναμη μεταχείριση των ανακεφαλαιοποιήσεων των οριακών τραπεζών.

Εκτός από τα αναπτυξιακά βήματα που πραγματοποίησε η Ε.Ε., η επιτροπή τραπεζικής εποπτείας της Βασιλείας ανταποκρίθηκε επίσης στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης με την έκδοση του Συμφώνου Βασιλείας III, προβλέποντας νέα αυστηρότερα και ευρύτερα παγκόσμια πρότυπα για την αντιμετώπιση τόσο των τραπεζικών όσο και των συστημικών κινδύνων (Boss et al, 2018). Στο επόμενο διάστημα και με την πολιτική και οικονομική αβεβαιότητα να εξακολουθεί να υπάρχει, οι ελληνικές τράπεζες πρέπει να αναλάβουν δράση και πρωτοβουλίες για την αποκατάσταση των ζημιών, την αντιστροφή των αρνητικών τάσεων και τη βελτίωση των δεικτών απόδοσης. Οι πρωτοβουλίες αυτές θα πρέπει ενδεικτικά να περιλαμβάνουν:

- Ενεργή και στενή διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, χρησιμοποιώντας όλες τις διαθέσιμες επιλογές ανάκτησης χρέους.
- Εντοπισμό των δανείων που εξακολουθούν να είναι σε κατάσταση εκτέλεσης αλλά παρουσιάζουν προειδοποιητικά σημάδια πιθανής μελλοντικής παραβατικότητας ή δεν διαθέτουν επαρκείς εξασφαλίσεις και προετοιμασία προληπτικών ενεργειών αναδιάρθρωσης που μπορεί να αποτρέψουν πρόσθετες ζημιές.
- Εκτέλεση περιοδικών εσωτερικών προσομοιώσεων ακραίων καταστάσεων για την αξιολόγηση της κεφαλαιακής επάρκειας κάθε τράπεζας υπό δυσμενή σενάρια.
- Διαμόρφωση νέων επιχειρηματικών σχεδίων και μοντέλων προσαρμοσμένων στο τρέχον οικονομικό περιβάλλον και συνθήκες.
- Καθιέρωση έγκαιρου εντοπισμού και αποτελεσματικής διαχείρισης όλων των ειδών κινδύνων που αντιμετωπίζει κάθε τράπεζα. Επιπλέον, ο καθορισμός σαφών ορίων του συνολικού τραπεζικού κίνδυνου
- Δημιουργία αποτελεσματικής και συγκεκριμένης δομής εταιρικής διακυβέρνησης, σύμφωνα με τις αρχές της εταιρικής διακυβέρνησης της Επιτροπής της Βασιλείας. Η αποτελεσματική εταιρική διακυβέρνηση είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη ισχυρής και διαφανούς διαχείρισης κινδύνων και λήψης αποφάσεων και συνεπώς για την προώθηση της εμπιστοσύνης του κοινού και την προάσπιση της ασφάλειας και της ευρωστίας του τραπεζικού συστήματος.
- Μείωση του κόστους και αποεπένδυση από μη τραπεζικές θυγατρικές, όπως προβλέπεται από το σχέδιο αναδιάρθρωσης της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού που έχει συμφωνηθεί με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προκειμένου οι τράπεζες να επικεντρωθούν αποκλειστικά σε χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και να βελτιώσουν τους χρηματοοικονομικούς τους δείκτες.

Βιβλιογραφία

- Acharya, V. V., & Ryan, S. G. (2016). Banks' financial reporting and financial system stability. *Journal of Accounting Research*, 54(2), 277-340.
- Angeletos, G. M., Dellas, H., Arkolakis, C., Doxiadis, A., Galenianos, M., Katsoulacos, Y., ... & Nicolitsas, D. (2017). *Beyond Austerity: Reforming the Greek Economy*. MIT Press.
- Bank for International Settlements (BIS) (1994), *64th Annual Report*. Basel, Switzerland: BIS
- Bartholomew, P., Whalen, G. (1995), Fundamentals of Systemic Risk. In *Research in Financial Services: Banking, Financial Markets, and Systemic Risk*, vol. 7, edited by George G. Kaufman, 3–17. Greenwich, Conn.: JAI.
- BCBS (2006). Results of the fifth quantitative impact study, BIS research document
- Beninkh, H., Kaufman, G. (2008), Turmoil reveals the inadequacy of Basel II, *Financial Times*, 28 February.
- Bessis, J. (2002). *Risk Management in Banking* (2nd ed.). Chichester, England: Wiley
- Borio, C. (2008), The financial turmoil of 2007: a preliminary assessment and some policy considerations, *BIS Working Papers*, n. 251, Basel.
- Borio, C., Disyatat, P. (2009), *Unconventional monetary policies: an appraisal*, BIS Working Papers, No. 292, Monetary and Economic Department, Bank for International Settlements, November
- Boss, M., Lederer, G., Mujic, N., & Schwaiger, M. (2018). Proportionality in banking regulation. *Monetary Policy & the Economy*, (Q2/18), 51-70.
- Buiter, W. H., & Rahbari, E. (2010). Greece and the fiscal crisis in the EMU. *Centre for Policy Research Paper (Policy Insight No. 51)*.
- Buiter, W.H. (2007), *Lessons from the 2007 financial crisis*, CEPR Discussion Paper, n. 6596.
- Bundesbank, D. (2010). Financing and representation in the International Monetary Fund. *Monthly Report*, 51-64.
- Butler, C. (2009), *Accounting for Financial Instruments*. Chichester, John Wiley.
- Calluzzo, P., & Dong, G. N. (2015). Has the financial system become safer after the crisis? The changing nature of financial institution risk. *Journal of Banking & Finance*, 53, 233-248.
- Caprio, G., Demirguc-Kunta, A., Kane, E. (2008), *The 2007 meltdown in structured securitization: searching for lessons, not scapegoats*, Policy Research Working Paper Series 4756, The World Bank.
- Caruana, J. (2010), *Macroprudential policy: working towards a new consensus*, Speech delivered at the high level meeting on: "The Emerging Framework for Financial

Regulation and Monetary Policy” jointly organized by the BIS’s Financial Stability Institute and the IMF Institute, Washington DC, 23 April 2010.

Danielson, J., Embrechts, P., Goodhart, C., Keating, C., Muennich, F., Renault, O., Shin, H. (2001), *An Academic Response to Basel II*, Special Paper - LSE Financial Markets Group, n. 130.

Delis, M. D., de Greiff, K., & Ongena, S. (2018). *Being Stranded on the Carbon Bubble?: Climate Policy Risk and the Pricing of Bank Loans*. Centre for Economic Policy Research.

ECB (2011). *Annual Report 2011*.

Financial Services Authority (2009), *The Turner Review: regulatory response to the global banking crisis*. March

Gabellini, T., Gasperin, S., & Moneta, A. (Eds.). (2019). *Economic Crisis and Economic Thought: Alternative Theoretical Perspectives on the Economic Crisis*. Routledge.

Gourinchas, P. O., Philippon, T., & Vayanos, D. (2017). The analytics of the Greek crisis. *NBER macroeconomics Annual*, 31(1), 1-81.

Hale, D. (2010). A mutually satisfactory solution for Iceland and Obama. *Financial Times*, 1.

Haliassos, M., Hardouvelis, G., Tsoutsoura, M., & Vayanos, D. (2017). Financial Development and the Credit Cycle in Greece. *Beyond Austerity: Reforming the Greek Economy*, Costas Meghir, Christoher Pissarides, Dimitri Vayanos and Nikolaos Vettas ed, 251-305.

Hardouvelis, G. A., Karalas, G., Karanastasis, D., & Samartzis, P. (2018). Economic Policy Uncertainty, Political Uncertainty and the Greek Economic Crisis.

Hardouvelis, G., & Gkionis, I. (2016). A Decade Long Economic Crisis: Cyprus versus Greece. *Cyprus Economic Policy Review*, 10(2), 3-40.

Hardouvelis, G., & Gkionis, I. (2016). A Decade Long Economic Crisis: Cyprus versus Greece. *Cyprus Economic Policy Review*, 10(2), 3-40.

Henning, C. R. (2011). Coordinating regional and multilateral financial institutions. *Peterson Institute for International Economics Working Paper*, (11-9).

Hurd, M. D., & Rohwedder, S. (2010). *Effects of the financial crisis and great recession on American households* (No. w16407). National Bureau of Economic Research.

Ifanti, A. A., Argyriou, A. A., Kalofonou, F. H., & Kalofonos, H. P. (2013). Financial crisis and austerity measures in Greece: their impact on health promotion policies and public health care. *Health policy*, 113(1), 8-12.

International Institute for Sustainable Development – IISD (2011), *Banking on Sustainability*, IISD Reports

Jeanne, O., Ostry, J. D., & Zettelmeyer, J. (2008). A theory of international crisis lending and IMF conditionality.

- Jimenez, G., Saurina, J. (2006), Credit Cycles, Credit Risk, and Prudential Regulation, *International Journal of Central Banking*, 2(6), 65–98.
- Kotios, A., Pavlidis, G., & Galanos, G. (2011). Greece and the Euro: the chronicle of an expected collapse. *Intereconomics*, 46(5), 263-269.
- Lane, P. R. (2012). The European sovereign debt crisis. *The Journal of Economic Perspectives*, 26(3), 49-67.
- Lastra, R.M., Wood, G. (2010), The crisis of 2007-2009: nature, causes and reactions, *Journal of International Economic Law*, 13(3), September, Oxford University Press, Oxford, September, pp. 531-550.
- Leyshon A. (2011). *Financial Services Mergers and Acquisitions: Consumer Impacts*. UK: University of Nottingham.
- Maniatis, T. (2010). The current crisis and marxist theories of economic crisis. In *Forum for Social Economics*.
- Matsaganis, M. (2012). Social policy in hard times: The case of Greece. *Critical Social Policy*, 0261018312444417.
- McKinsey (2011), *The business on sustainability*, McKinsey & Company Reports
- Mishkin, F. (1995), Comment on Systemic Risk. In *Research in Financial Services: Banking, Financial Markets, and Systemic Risk*, vol. 7, edited by George Kaufman, 31–45. Greenwich, Conn.: JAI.
- Monastiriotes, V. (2011). Making geographical sense of the Greek austerity measures: compositional effects and long-run implications. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, rsr026.
- Morgan, D. P. (2002). Rating banks: Risk and uncertainty in an opaque industry. *American Economic Review*, 92(4), 874-888.
- Nelson, R. M., Nanto, D. K., Sanford, J. E., & Weiss, M. A. (2011). Frequently asked questions about IMF involvement in the Eurozone. *The Eurozone: Testing the monetary union*, New York, NY: Nova Science Publishers (*Global economic studies*), 37-63.
- Olivares-Caminal, R. (2012). the EU architecture to avert a sovereign debt crisis. *OECD Journal: Financial Market Trends*, 2011(2), 167-197.
- Pelagidis, T., & Mitsopoulos, M. (2016). *Who's to Blame for Greece*. London: Palgrave Macmillan. January.
- Posner, R.A. (2010), *The Crisis of Capitalist Democracy*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts-London, England.
- Rajan, R. (2011). Can soft power help the IMF make the world more stable?. *Review of World Economics*, 147(1), 1-10.
- Roca, R., Potente, F., Ciavoliello, L. G., Conciarelli, A., Diprizio, G., Lodi, L., ... & Schifino, A. (2017). Risks and challenges of complex financial instruments: an analysis of SSM banks. *Bank of Italy Occasional Paper*, (417).

- Saunders, A., Cornett, M. M., & McGraw, P. A. (2006). *Financial institutions management: A risk management approach*. New York, NY, USA: McGraw-Hill.
- Saunders, A., Cornett, M.M. (2006), *Financial Institutions Management*, 5th ed. New York: McGraw-Hill
- Saurina, J., Trucharte, C. (2007), An Assessment of Basel II Procyclicality in Mortgage Portfolios, *Journal of Financial Services Research*, 32 (10), 81–101.
- Schumpeter, J. A. (1935). The analysis of economic change. *The review of Economics and Statistics*, 17(4), 2-10.
- Seitz, F., & Jost, T. (2012). *The role of the IMF in the European debt crisis* (No. 32). HAW im Dialog-Weidener Diskussionspapiere.
- Sinkley, E.J. (2002), *Commercial Bank Financial Management*, (5th ed.), Prentice Hall
- Steindel, C. (2009). Implications of the financial crisis for potential growth: Past, present, and future.
- Tarullo, D. (2008), *Banking on Basel - The Future of International Financial Regulation*, Peterson Institute
- Tirole, J. (2010), Lessons from the Crisis, in: Dewatripont, M., Rochet, J.-Ch. and J. Tirole: *Balancing the Banks: Global Lessons from the Financial Crisis*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, chapter 2, pp. 10-77.
- Weldon, L. (1997). *Private Banking: A Global Perspective*. Woodhead Publishing
- World Bank and U.S. Agency for International Development (World Bank/USAID) (2004), *Sustainable Power Sector Reform in Emerging Markets—Financial Issues and Options*, Joint World Bank/USAID Policy Paper (June).
- Γκόρτσος, Χ., Αλεξάκης, Π. (2006), *Εισαγωγή στις τραπεζικές σπουδές*, Αθήνα, Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο
- Ελληνική Ένωση Τραπεζών. (2012). Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2011 και το 2012
- Ζοπουνίδης Κ., Λεμονάκης Χ., (2009), *Διαχείριση Πιστωτικού Κινδύνου*, Αθήνα, Εκδόσεις Κλειδάριθμος
- Κοντάκος, Α., & Παπασπύρου Α. (1993).“*Ανάλυση Οικονομικών Καταστάσεων*”, Εκδόσεις «Έλλην.
- Κοσμίδου, Κ., Ζοπουνίδης, Κ. (2003), Συστήματα διαχείρισης Τραπεζικών Κινδύνων: Η περίπτωση του Asset Liability Management, Εκδόσεις Κλειδάριθμος
- Μελάς, Κ. (2002), *Εισαγωγή στην Τραπεζική Χρηματοοικονομική Διοικητική*, Αθήνα, Εκδόσεις Εξάντας
- Μπαλωμένου, Φ. (2003), *Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα και οι Διαδικασίες Αξιολόγησης Επενδυτικών Σχεδίων*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Συριόπουλος, Κ. (2000), *Εποπτεία και Ρύθμιση Κεφαλαιαγοράς Προσδιορισμός και Διαχείριση Κίνδυνου*, Εκδόσεις Ανικούλα, Αθήνα

Τσουλφίδης, Λ. (1990). Οικονομική ιστορία της Ελλάδος. *Εκδόσεις Παπαζήση*, Αθήνα.